

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

SINT-MARTENS-LENNIK

SINT-MARTINUSKERK

(prov. Vlaams-Brabant)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bart BOT

Redactie: Bart BARTHOLOMIEUX

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2016/10

Afbeelding op schutblad: Algemeen overzicht kerk.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☒		Prospectie ☐	
Vergunningsnummer: 2015/341			
Datum aanvraag: 17/07/2015			
Naam aanvrager: BOT Bart			
Naam site: Sint-Martens-Lennik/Sint-Martinuskerk			
Naam aanvrager metaaldetectie: BOT Bart			
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2015/341 (2)			
Opdrachtgever:		Kerkfabriek Sint-Martinus Processiestraat 22 1750 Lennik	
Uitvoerder:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Bevoegde Vlaamse overheid:		Marc Brion (erfgoedconsulent Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant)	
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:		/	
Projectleider:		Bart Bartholomieux	
Leidinggevend archeoloog:		Bart Bot	
Archeologisch team:		Nele Allegaert, Maarten Bracke, Tomas Bradt, Bert Mestdagh en Bieke Verhelst	
Plannen:		Tina Bruyninckx, Sarah Dalle	
Conservatie:		L&C	
Materiaaltekeningen:		Bart Bot	
Start veldwerk:		18/08/2015	
Einde veldwerk:		07/09/2015	
Wetenschappelijke begeleiding:		/	
Projectcode:		SIDO15	
Provincie:		Vlaams-Brabant	
Gemeente:		Lennik	
Deelgemeente:		Sint-Martens-Lennik	
Plaats:		Dorp	
Lambertcoördinaten:		X: 135796, Y: 166896; X: 135764, Y: 166865	
Kadastrale gegevens:		Sint-Martens-Lennik, Afdeling 2, Sectie F, Perceel 222A	
Beheer opgravingsdata:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Beheer vondsten:		Kerkfabriek Sint-Martinus Processiestraat 22 1750 Lennik	
Titel:		Archeologische opgraving Sint-Martens-Lennik – Sint-Martinuskerk (prov. Vlaams-Brabant). Basisrapport.	
Rapportnummer:		2016/10	

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
3.1. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING.....	7
3.2. GEOLOGISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	9
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	11
4.1. SINT-MARTENS-LENNIK.....	11
4.1.1. Historische informatie	11
4.1.2. Archeologische informatie	12
4.2. SINT-MARTINUSKERK.....	16
4.2.1. Historische informatie	16
4.2.2. Archeologische informatie	19
5. ONDERZOEKSMETHODE.....	23
5.1. ALGEMEEN.....	23
5.1.1. Vraagstelling.....	23
5.1.2. Randvoorwaarden	23
5.1.3. Raadpleging specialisten	23
5.1.4. Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname.....	23
5.2. BESCHRIJVING	24
5.2.1. Voorbereiding.....	24
5.2.2. Veldwerk	24
5.2.3. Vondstverwerking en rapportage.....	26
6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN	27
.....	27
6.1. STRATIGRAFIE	27
6.1.1. Oostelijke helft van de kerk.....	27
6.1.2. Westelijke helft van de kerk.....	29
6.2. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN	33
6.2.1. Algemeen	33
6.2.2. Werkput 1.....	33
6.2.3. Werkput 2.....	34
6.2.4. Werkput 3.....	40
6.2.5. Werkput 4.....	51
6.2.6. Werkput 5.....	53
6.2.7. Sleuf 1.....	58

6.2.8. Sleuf 2	60
6.2.9. Sleuf 3	66
6.2.10. Sleuf 4	70
6.3. BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN EN STALEN	73
6.3.1. Aardewerk	73
6.3.2. Bouwmateriaal	76
6.3.3. Metaal	78
6.3.4. Stalen natuurwetenschappelijk onderzoek	78
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	79
7.1. NIET-ANTROPOGENE BODEM	81
7.2. ANTROPOGENE BODEM	83
7.2.1. 7 ^{de} -10 ^{de} eeuw n. Chr.: oudste stratigrafische sporen	83
7.2.3. 10 ^{de} eeuw-15 ^{de} eeuw: romaanse kerk	85
7.2.4. 15 ^{de} eeuw: bouw van de huidige westertoren met vloerniveau uit tegeltjes	88
7.2.5. Brand in 1592 en bouw van nieuwe zuidelijke zijbeuk ten tijde van de Spaanse Nederlanden	90
7.2.6. 17 ^{de} -18 ^{de} eeuw: kuilen (begravingen) en huidig vloerniveau	91
8. SYNTHESE	93
9. LITERATUUR	95
10. BIJLAGEN	97

2. INLEIDING

In het kader van de aanleg van een nieuw verwarmingssysteem in de Sint-Martinuskerk te Sint-Martens-Lennik (prov. Vlaams-Brabant) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 18 augustus tot 7 september 2015 een archeologische opgraving uit in de kerk. Opdrachtgever voor het onderzoek was de Kerkfabriek Sint-Martinus. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed.

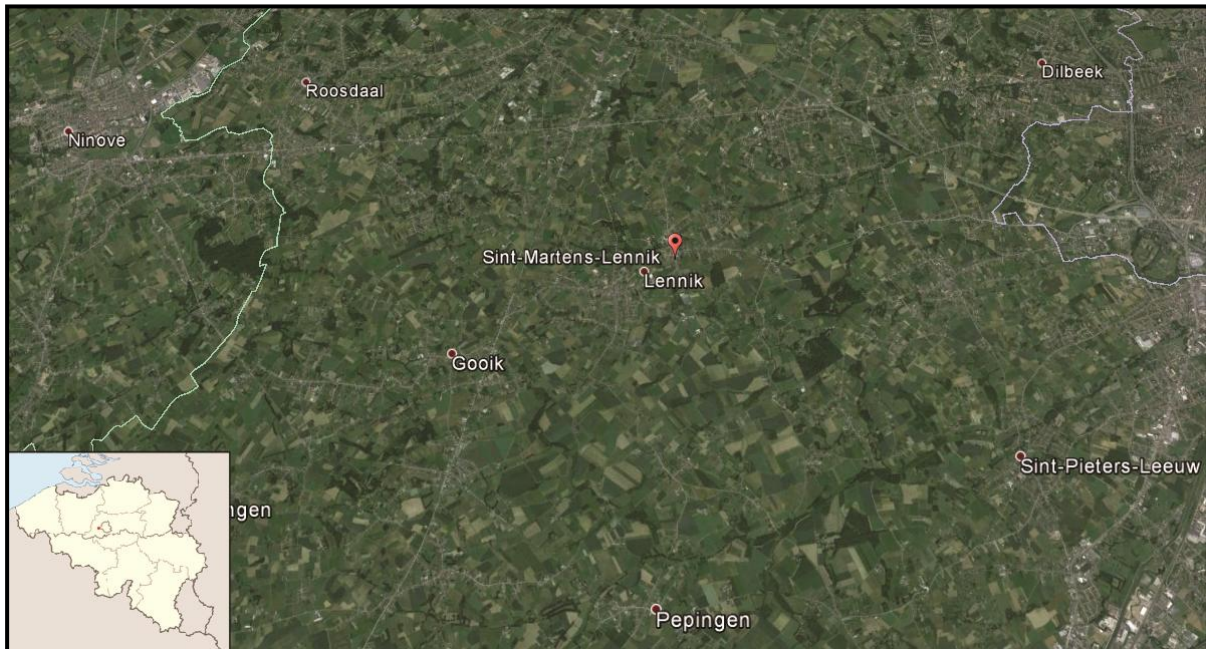
In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verdere onderzoeksdaden. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de natuurwetenschappelijke verslagen en de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een digitale drager met plannen, fotolijst en de digitale versie van de bijlagen en deze tekst. De diverse inventarissen en foto's worden ter beschikking gesteld via een link naar een externe webruimte.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: Herman Cornelis en collega's van architectenbureau PAJO PLAN ARCHITECTEN, de Kerkfabriek Sint-Martinus met in het bijzonder de heren Karel Vetsuypens en Jo Meirsschaut, en Marc Brion van Onroerend Erfgoed.

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. Geografische en topografische situering

De Sint-Martinuskerk is gelegen te Dorp 13, Sint-Martens-Lennik. Sint-Martens-Lennik is een deelgemeente van Lennik, gelegen in het Pajottenland in het westelijk deel van de provincie Vlaams-Brabant. De plaats telt ongeveer 2300 inwoners. Lennik zelf telt bijna 9000 inwoners. De gemeente grenst aan de fusiegemeenten Ternat, Dilbeek, Sint-Pieters-Leeuw, Pepingen, Gooik en Roosdaal. De belangrijkste waterwegen in de regio zijn de Dender in het noorden en de Zenne in het zuiden.

Figuur 1: Situering van Sint-Martens-Lennik binnen de ruimere omgeving (© google earth).

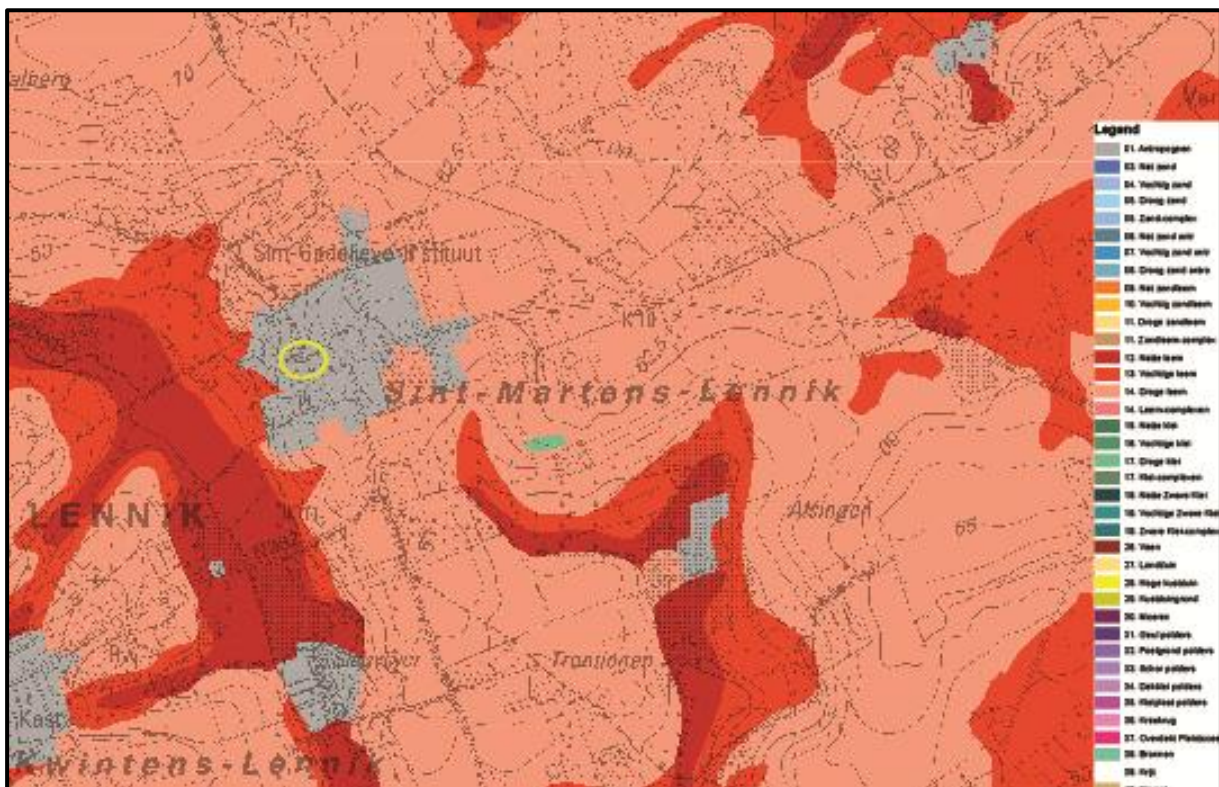

Figuur 2 : Situering van de Sint-Martinuskerk van Sint-Martens-Lennik (© google earth).

3.2. Geologische en bodemkundige situering

Fysisch-geografisch behoort Sint-Martens-Lennik tot lemig Vlaanderen (zie figuur 3). In het oosten en het zuidwesten komen vochtige tot natte leemgronden voor. De rest van de omgeving wordt gekenmerkt door droge leemgronden.

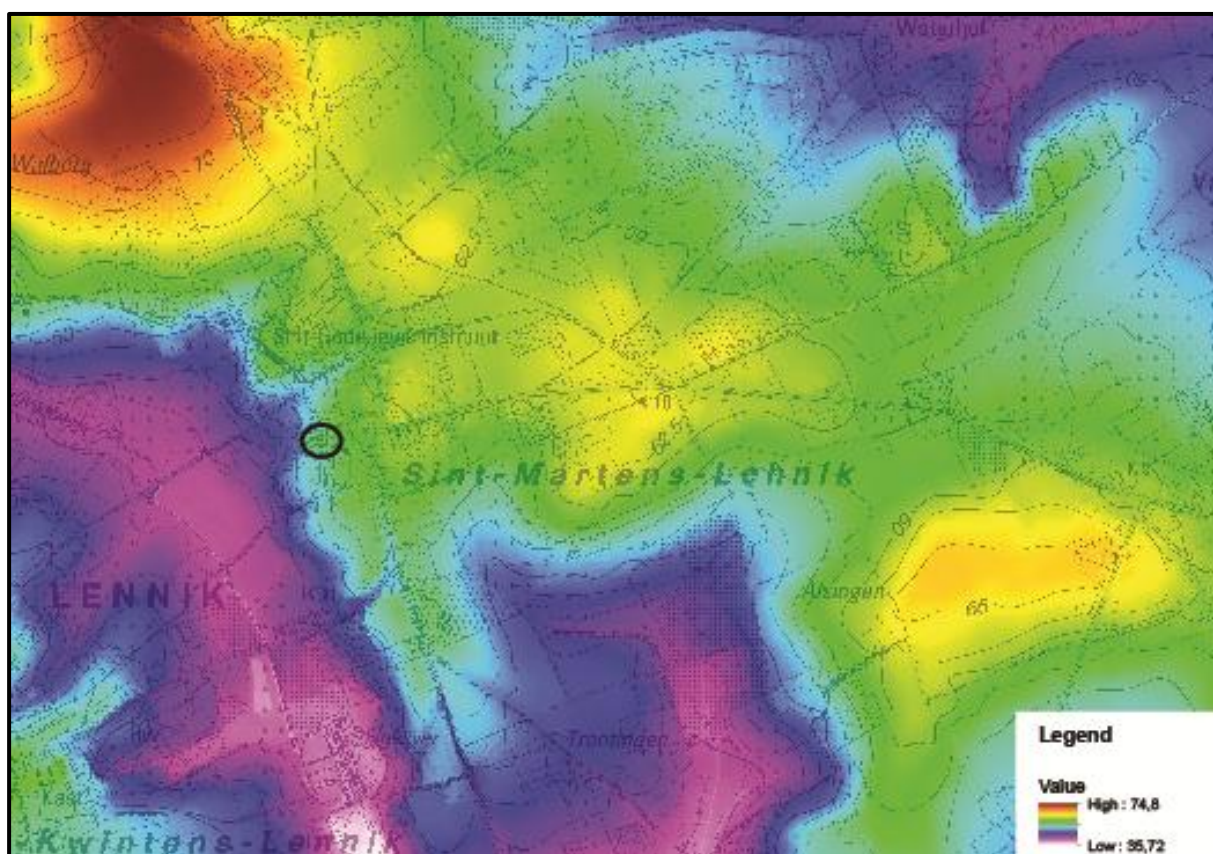
De dorpskern van Sint-Martens-Lennik ligt op een groot plateau op +55m TAW. De kerk staat centraal, iets lager, op +54,5m TAW. Van beneden aan de Slagvijverbeek gezien staat de kerk op de top van de heuvel; een hoogteverschil van 15m.¹ De volledige dorpskern ligt trouwens op een hoogte tussen +50 en +55m TAW, kijkend over het dal naar Sint-Kwintens -Lennik. Op het digitale hoogtemodel (zie figuur 4) is ten zuidwesten van het dorpje Sint-Martens-Lennik een vallei te zien, veroorzaakt door de Molenbeek-Slagvijverbeek met haar zijbeken, waaronder de Diepenbroekbeek. De valleigronden zijn de laag gelegen, meeste vochtige zones. Op dezelfde figuur is ten noorden van het dorp een hoogte te zien, de Walberg. Het gaat om een zogenaamde hellingsgrond met een hellingsgraad die groter is dan 6% rondom heuveltoppen. Dit golvend tot heuvelachtig reliëf doorsneden met beekvalleien is heel kenmerkend voor het Pajottenland.²

Figuur 3: Sint-Martens-Lennik op de bodemkaart. De gele cirkel toont de situering van de Sint-Martinuskerk (© <http://www.geopunt.be>).

¹ VERBESSELT, 1988, p. 55.

² <https://www.lennik.be/333080.fil>

Figuur 4: Sint-Martens-Lennik (zwarte cirkel) op het digitale hoogtemodel (© <http://www.geopunt.be>).

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1. Sint-Martens-Lennik

4.1.1. Historische informatie

Sint-Martens-Lennik zou net als Sint-Kwintens-Lennik ontstaan zijn uit een Romeinse nederzetting, met dit verschil dat Sint-Martens-Lennik ontstond als vrije nederzetting van boeren en ambachtslieden. De plaatsnaam *Liniacum* is samengesteld uit de geslachtsnaam *Linia* en het woonsuffix *-acum*. Deze laatste uitgang *-acum* is van Keltisch-Romeinse oorsprong.³ Het grondgebied van de twee 'Lenniken' zou als een *fundus* aan een zekere Linus zijn afgestaan. De oorsprong van de 'tweedeling' van de Lenniken kan als volgt worden verklaard: Sint-Kwintens zou ontstaan zijn als een *villa* of een grote Romeinse hoeve met een domaniale bevolking. De plaatselijk heren bouwden een villakerk. Sint-Martens-Lennik daarentegen was een vrije nederzetting van landbouwers en stielmannen, ze vormde een *vicus*.⁴ De vicuskerk werd waarschijnlijk gesticht door een missionaris, gezonden door de abdij van Nijvel.⁵ Deze abdij werd in de 7de eeuw gesticht door Itta of Iduberga, weduwe van de hofmeier Pepijn van Landen. Haar dochter H. Gertrudis werd er de overste. Een diploma van Karel de Kale van juli 877 meldt dat enige goederen, o.a. in Brabant te Gooik, Lennik en Wambeek, door de keizer aan de kloostergemeente van de abdij van Nijvel werden toegekend. Op 26 juli 897 werd dergelijke vergunning gedaan door Zwentibold, koning van Lotharingen. Ditmaal betrof het Lennik met zijn kapel aan de kloostergemeente van de abdij van Nijvel.⁶ Sint-Martens-Lennik werd een Frankische nederzetting in de tweede helft van het eerste millennium. De toewijding van de parochiekerk aan Sint-Martinus, een centrale figuur uit de vroegmiddeleeuwse kerstening zet deze hypothese kracht bij. Tot 1514 bleef de Sint-Martinuskerk een dochter van de Sint-Kwintinuskerk en berustte het patronaatsrecht bij de abdij van Nijvel. Sint-Martens werd in 1514 een afzonderlijke parochie.

³ VENNEKENS, 1935, p. 5.

⁴ Een *vicus* wordt door de antieke auteurs omschreven als een landelijke nederzetting die door jaarlijks verkozen magistraten werd bestuurd. Er werd recht gesproken en er vonden markten plaats. De nederzetting kwam tot aanzien door het drukke reizigersverkeer en de daarmee gepaard gaande bouw van herbergen, hotels, ... Heel vaak ontstonden *vici* langs belangrijke (handels)wegen. (NOUWEN, 2006, p. 78).

⁵ VENNEKENS, 1935, p. 6.

⁶ Ibidem.

Sint-Martens-Lennik had geen marktplaats met omliggende gebouwen zoals Sint-Kwintens-Lennik. Het kon vooral praten gaan op zijn vele grote pachthoven rondom het dorpscentrum en in de buitenwijken. In Sint-Martens werd jaarlijks op de kasteelweiden jaarmarkt gehouden op de feestdag van Sint-Maarten. Dat deze een uitvloeijing van de markt van Sint-Kwintens was, bewijst het weeg- en lepelrecht, dat de kerkfabriek en de H. Geesttafel van Sint-Kwintens er hieven. Deze jaarmarkt kan zeer oud zijn en wordt als een compensatie voor Sint-Martens aanzien. Toen de Fransen in 1792 de Nederlanden inpalmden werd het land volgens Frans voorbeeld ingedeeld in departementen, arrondissementen, kantons en gemeenten. Sint-Martens-Lennik werd een zelfstandige gemeente en werd de hoofdplaats van een kanton. In 1822, onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, wordt het kanton Herne afgeschaft en toegevoegd aan Sint-Martens-Lennik. In 1845 verscheen een besluit waarbij de vrederechters verplicht werden in de hoofdplaats van het kanton te wonen. De toenmalige vrederechter vond evenwel geen behoorlijk onderkomen in Sint-Martens-Lennik. Toen drukte de provincieraad van Brabant, onder impuls van advocaat F.J. De Gronckel (uit Sint-Kwintens-Lennik en ook de "uitvinder" van het Pajottenland) de wens uit dat Sint-Kwintens-Lennik zou worden aangeduid als hoofdplaats van het kanton. Deze wijziging kwam er in 1848. Tijdens het Verenigd Koninkrijk werd in 1826 het grondgebied van Schepdaal afgesplitst van Sint-Martens-Lennik en werd het een zelfstandige gemeente. Sinds 1977 maakt Sint-Martens-Lennik deel uit van de fusiegemeente Lennik.

4.1.2. Archeologische informatie

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de archeologische vindplaatsen te Sint-Martens-Lennik en ruimere omgeving. In de directe omgeving werd, buiten de kerk zelf, één enkele vindplaats gevonden op de CAI (Centraal Archeologische Inventaris). Het ging om **ID6379** (zie figuur 5). Deze vindplaats wordt geïnterpreteerd als een motte. Echter alleen de percelering duidt op de aanwezigheid van de mottestructuur.⁷

Uit de bredere omgeving kunnen vermeld worden:

- *Sint-Kwintens-Lennik*:

* **ID2643**: Op deze plaats werden tijdens een onderzoek leemontginningskuilen aangetroffen met schervenmateriaal daterend uit de late middeleeuwen.⁸

⁷ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6379>

⁸ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/2643>

* **ID3409:** Bij het uitgraven van een beerput bij een schuur werd in 5 kuilen heel wat pottenbakkersafval aangetroffen. Dit doet vermoeden dat er een pottenbakker in de late middeleeuwen in de nabije omgeving actief was.⁹

* **ID3410:** Op deze plaats werden een oven en misbaksels gevonden, de plaats van de pottenbakker.¹⁰

* **ID6156:** Op deze locatie duidt de percelering op een mottestructuur naast de parochiekerk. De Loë heeft er Romeins materiaal zoals dakpannen, aardewerk en dierenbeenderen gevonden. Waarschijnlijk zijn de vondsten afkomstig van een Romeinse *villa* in de buurt.¹¹

- *Gaasbeek:*

* **ID6387:** S. Van Bellingen voerde meerdere campagnes uit in en rond het kasteel van Gaasbeek. Dit kasteel was opgericht als centraal verdedigingspunt van het Land van Gaasbeek. Het was gebouwd rond 1236-1240 en vernield in 1388.¹²

* **ID6152:** Motte uit de volle middeleeuwen die aan belang inboet bij de oprichting van het kasteel van Gaasbeek.¹³

- *Gooik:*

* **ID159088:** Romeinse *vicus* waarvan het ontstaan algemeen gelinkt wordt aan de Romeinse weg van Bavay naar het noorden of, sinds het onderzoek van Mertens, aan het kruispunt van deze noordzuid as met een oostwest weg, waarschijnlijk deze tussen Tongeren en Boulogne via Tienen en Kassel. Onlangs werd een geofysisch onderzoek uitgevoerd op de site. Dit onderzoek bevestigde het bestaan van de *vicus*. Op het magnetometrische beeld was een Romeinse weg te herkennen, geflankeerd door langwerpige, rechthoekige woningen, een typisch verschijnsel voor *vici*.¹⁴

* **ID152722:** Recentelijk werd ook een groot geofysisch onderzoek uitgevoerd te Gooik. Op Lombergveld werd een Gallo-Romeinse *villa* onder de loep genomen. Er was reeds gekend dat er zich op de plaats een herenboerderij bevond met badhuis en vloerverwarming. Uit de resultaten bleek het grote woongebouw goed herkenbaar alsook enkele bijgebouwen en een poortgebouw.¹⁵

⁹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3409>

¹⁰ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3410>

¹¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6156>

¹² <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6387>

¹³ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6152>

¹⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/159088>

¹⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/152722>

- Kerkonderzoeken in de ruime omgeving:

Door de afdeling archeologie van Monument Vandekerckhove nv werden in de regio ook al enkele kerkonderzoeken uitgevoerd, waarvan twee heel recentelijk.

* Te **Bellingen**¹⁶ werd in 2013 een opgraving uitgevoerd in en rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk in de Cantimpréstraat. Er werden tientallen begravingen rond een vermoedelijk 10de-11de-eeuws kerkgebouw aangetroffen. Daarnaast kwamen verschillende grondsporen aan het licht die wijzen op de aanwezigheid van volmiddeleeuwse bewoning. Binnenin de kerk werden muurstructuren en vloerniveaus van de voorloper(s) van de huidige kerk, vermoedelijk de parochie- en priorijkerk uit 1182, gevonden. Uit de 17de-eeuwse fase werden heel wat materiële vondsten aangetroffen.

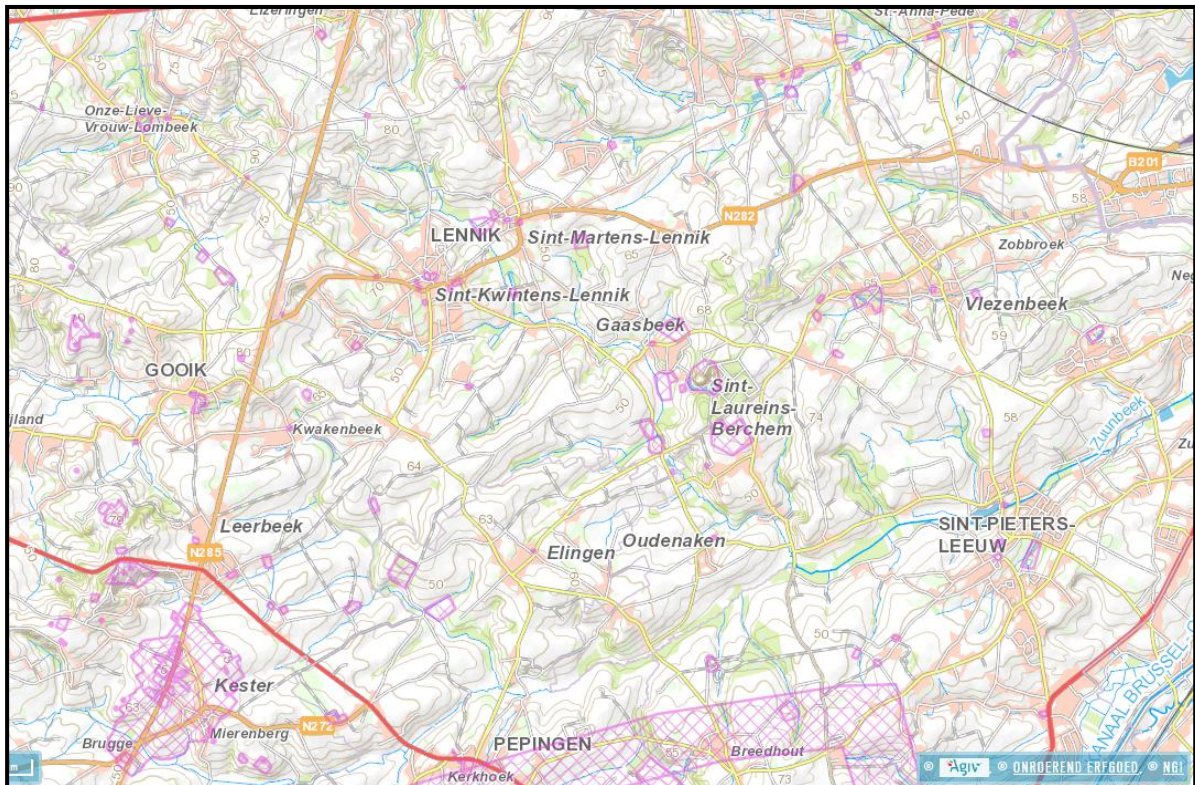
* Iets zuidelijker werd in de basiliek te **Halle**¹⁷ een archeologisch onderzoek uitgevoerd in 2013. In de putten en sleuven werden verschillende natuurstenen muurstructuren en voerniveaus blootgelegd die een licht schijnen op de nog onbekende voorgeschiedenis van de basiliek.

Figuur 5: CAI met aanduiding van de archeologische info uit de directe omgeving (© <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=13&lat=6585113.99532&lon=460488.80258&layers=00FFFFFF0B>).

¹⁶ BRADT, 2013, pp. 248-249.

¹⁷ BRADT, 2015, pp. 111-112.

Figuur 6: CAI met daarop de vindplaatsen in de bredere regio (© <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=13&lat=6585113.99532&lon=460488.80258&layers=00FFFFFFFFFFFFT0B>).

4.2. Sint-Martinuskerk

4.2.1. Historische informatie

De kerk werd vermoedelijk samen met de borch gebouwd door de abdij van Nijvel om haar domeinen te beschermen in de domaniale periode. Vermoedelijk gaat de kerk terug tot de 10de eeuw.¹⁸ Deze kerk was waarschijnlijk uit hout gemaakt. Een diploma van keizer Hendrik IV van 24 februari 1039 vermeldt een Lennik met zijn kerk: 'Lennecha cum ecclesia'. Dit diploma werd bekrachtigd door keizer Lotharius in 1136.¹⁹ In 1120 schreef bisschop Buchardus van Kamerrijk dat het altaar de Liniaco met zijn inkomsten voorheen aan de kerk van Sint-Gertrudis te Nijvel behoorde.

De romaanse kerk werd in de 11de-12de eeuw gebouwd. Het grondplan van de kerk toonde een indeling in 4 traveeën en een vieringtoren. Er was geen transept. Het koor eindigde in een afgeronde absis (zie figuur 7). Vandaag zijn nog enkele delen van deze romaanse kerk zichtbaar in de huidige kerk. Het gaat om het voorkoor, de kolommen van de viering, de langsmuren van het schip en het onderste gedeelte van de westelijke eindmuur van de noordelijke zijbeuk.²⁰ Op de einde van de 12de eeuw/eerste helft 13de eeuw werd het koor verlengd in oostelijke richting. Rond het midden van de 14de eeuw brak men de romaanse vieringtoren af. Men behield enkel het deel langs de oostkant, dat rust op de triomfboog van het koor en nu nog in de vorm van een geveltje boven het dak van het koor uitsteekt (zie figuur 9).²¹ Nadien werden de kruisbeuken gebouwd.

In het begin van de 15de eeuw werd de hedendaagse westertoren opgetrokken. Deze verandering had als gevolg dat het deel van de kerk tussen de kruisbeuk en de nieuwe toren hervormd moest worden. De romaanse venstertjes verdwenen en gotische kwamen in de plaats. Het schip werd overwelfd en verdeeld in 3 traveeën met cilindrische kolommen.²² Vennekens Fr. vermeldt in zijn studie dat bij de vergelijking van de twee zijbeuken de kruis- en zijbeuk van de zuidkant qua 'apparence' en opbouw niet zo oud zijn als de noordkant.²³ Toch is het zijvenster uit de zuidelijke kruisbeuk overeenkomstig met deze in de noordelijke kruisbeuk. Dit getuigt dan ook dat de

¹⁸ VERBESSELT, 1988, p. 66.

¹⁹ VENNEKENS, 1935, p. 112.

²⁰ CORNELIS, 1983, p. 1.

²¹ VENNEKENS, 1935, p. 116.

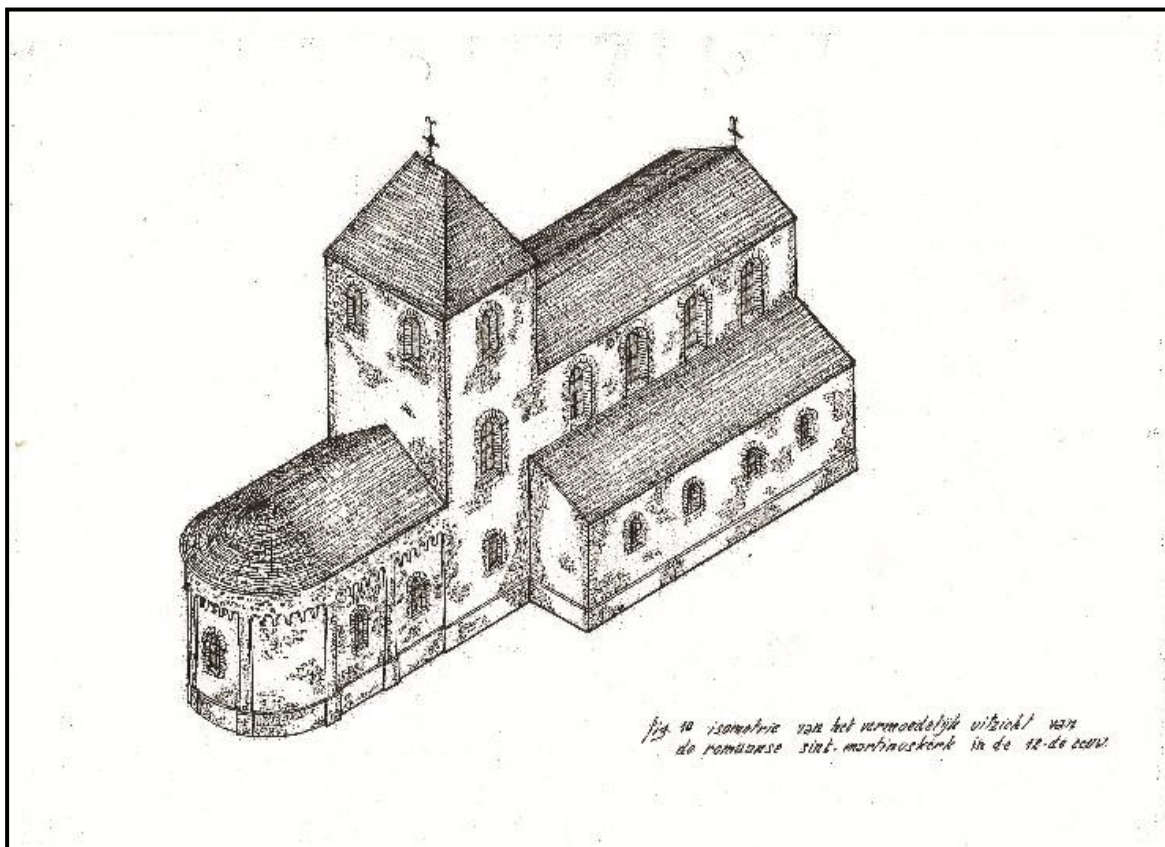
²² CORNELIS, 1983, p. 1.

²³ VENNEKENS, 1935, p. 117.

zuidelijke kruisbeuk in de 14de eeuw gebouwd werd, maar later werd herbouwd, na de brand in 1592.

In 1593 schreef de deken dat de kerk grotendeels beschadigd was door brand en gedeeltelijk was ingestort. Gelukkig was ze voorzien van een dak. De brand brak uit in 1592 en verslond het dak aan de zuidkant. De zuidelijke zijbeuk werd dus heropgebouwd alsook het kerkdak en de torennaald. Daarbij werd de zuidelijke zijbeuk één meter verbreed. Tenslotte diende de kerk opnieuw gewit te worden.²⁴

In 1737 werden aan het koor meerdere veranderingen gedaan. Er werd een sacristie gebouwd aan de noordelijke kant van het koor. In de 18de eeuw werd het koor overwelfd en werden ogivale vensters in het koor aangebracht. In 1769 bouwde men een nieuwe sacristie en bouwde men tevens een doopkapel in de noordelijke zijbeuk.²⁵ In de 19de eeuw worden plannen gemaakt voor een restauratie; die gaan echter niet door wegens het overlijden van de architect. In 1906-1907 wordt de kerk dan wel gerestaureerd.

Figuur 7: Reconstructietekening van de Romaanse kerk volgens architect Herman Cornelis.

²⁴ VENNEKENS, 1935, p.118.

²⁵ CORNELIS, 1983, p. 1.

Figuur 8: Dichtgemetseld romaans venster op de zolder van het schip.

Figuur 9: Sint-Martinuskerk te Sint-Martens-Lennik (© www.kerkeninvlaanderen.be).

4.2.2. Archeologische informatie

4.2.2.1. Archeologie in kerken

De jongste jaren worden er meer en meer archeologische opgravingen uitgevoerd in kerken. Deze revival is te wijten aan de verschillende restauratieprojecten en de vaak daarmee gepaard gaande aanleg van nieuwe verwarmingssystemen. Echter, zelden kan een volledig beeld verkregen worden van de kerk. Meestal gaat het om kleine putten en smalle sleufjes op een beperkte diepte waarbinnen archeologisch onderzoek uitgevoerd kan worden. Dit bemoeilijkt de interpretatie van de gegevens. Door Monument Vandekerckhove nv werden al verschillende kerken aan archeologisch onderzoek onderworpen. Ondanks de kleinschaligheid van dergelijke kerkopgravingen zijn de resultaten uitermate boeiend.

In de Sint-Martinuskerk werden nog geen archeologische opgravingen uitgevoerd. Het enige materiaal dat voorhanden was, was de historische studie van H. Cornelis en wat kaartmateriaal. Echter het kaartmateriaal biedt geen gedetailleerde info.

4.2.2.2. Kaartmateriaal

Op de kaart van Fricx uit 1712 (zie figuur 11) is een kerkje te zien met een westertoren. Op de kaart van Ferraris uit 1777 (zie figuur 12) is een kruisvormige kerk te zien binnen een omheind terrein. De Atlas der Buurtwegen uit 1841 (zie figuur 13) toont de kerk meer gedetailleerd. Op de kaart van Vandermaelen uit 1846 (zie figuur 14) wordt de Sint-Martinuskerk afgebeeld als een cirkel. Op de Poppkaart (zie figuur 15) is dan terug een langwerpig gebouw afgebeeld.

Figuur 10: Kaart van Fricx (1712) met onderstreping in het rood van de plaatsnaam Sint-Martens-Lennik (© <http://www.geopunt.be>).

Figuur 11: Kaart van Ferraris. Het dorpje Sint-Martens-Lennik in 1777. De kerk heeft op de kaart een kruisvormige plattegrond (© <http://www.geopunt.be>).

Figuur 12: Atlas der Buurtwegen (1841). De kaart toont al een gedetailleerder beeld van de kerk (© <http://www.geopunt.be>).

Figuur 13: Kaart Vandermaelen (1846-1854). Op deze kaart wordt de kerk als een cirkel weergegeven (© <http://www.geopunt.be>).

Figuur 15: Poppkaart (1842-1879) (© <http://www.geopunt.be>).

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling

In de bijzondere voorschriften werden geen concrete vraagstellingen geformuleerd. Toch kunnen, rekening houdend met het verwachte archeologisch archief (zie plan van aanpak), enkele vraagstellingen geformuleerd worden.

- Zijn er sporen aanwezig van vroegere fasen binnen de kerk en hoe uiten deze zich?
- Wat zijn de oudste sporen?
- Wat is de stratigrafie binnen de kerk?
- Zijn er menselijke begravingen aanwezig?
- Kunnen er, door middel van de hernieuwde info, andere inzichten bekomen worden betreffende de (bouw)historiek van de kerk.

5.1.2. Randvoorwaarden

De plannen in de bijzondere voorschriften met betrekking tot de putten en kanalen van de verwarmingsinstallatie kwamen niet overeen met de huidige plannen (zie 5.2.2. veldwerk). De opdracht bestond uit het graven van vijf putten en vier kanalen. Op bijlage 4 zijn de verschillende locaties van de werkputten en de sleuven aangeduid.

5.1.3. Raadpleging specialisten

Voor de registratie van het skelet in werkput 2 werd beroep gedaan op fysisch antropologe April Pypelink.

5.1.4. Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname

Er werden enkele stalen genomen tijdens het onderzoek. Het gaat daarbij om stalen van muren, vloeren, mortel die meer informatie kunnen verschaffen over de bouwwijze en de datering van deze structuren. Daarnaast werden ook enkele houtskoolstalen genomen om door middel van ¹⁴C-datering een absolute datering te bekomen. In een enkele kuil werden bulkmonsters genomen ten behoeve van macrobotanisch onderzoek op zaden en vruchten.

5.2. Beschrijving

5.2.1. Voorbereiding

Voor de start van de werken werd een plan van aanpak opgesteld waarin de werkwijze en de te verwachten archeologische vondsten werden overlopen. De te verwachten resten waren:

- Muurresten : natuursteenresten van de romaanse kerk, bakstenen funderingen en/of grafkelders.
- Vloerniveaus : tegels en verharde lemen vloeren.
- Grondsporen : (afval)kuilen, uitbraaksporen, aanlegsleuven,...
- Begraving : Als er skeletten aangetroffen worden, dan zal de opgraving van deze begeleid worden door een fysisch antropoloog. De skeletten zullen gegroepeerd bekeken worden door de fysisch antropoloog op een uitgekozen datum.

5.2.2. Veldwerk

De putten en kanalen kregen elk een uniek nummer (zie bijlage 4). Zo werden 5 verschillende werkputten en 4 sleuven (zie figuur 16 voor overzicht per put met oppervlakte) genummerd. Dit kwam neer op een totaal van 27,32m² onderzochte oppervlakte.

	lengte (m)	breedte (m)	oppervlakte (m ²)
Werkput 1	1,38	1	1,38
Werkput 2	1,95	1	1,95
Werkput 3	1,95	1,32	2,57
Werkput 4	1,95	1	1,95
Werkput 5	1,6	1,32	2,11
Sleuf 1	7,7	0,32	2,46
Sleuf 2	4	0,49	1,96
Sleuf 3	14	0,65	9,1
Sleuf 4	12	0,32	3,84

Figuur 16: Tabel met aanduiding van de afmetingen per put/sleuf.

	diepte onder vloer (m)	maximale diepte (+mTAW)	Maximale diepte boring (+mTAW)
Werkput 1	1	54,5	/
Werkput 2	1	54,49	53,59
Werkput 3	1	54,28	52,48
Werkput 4	1	54,26	52,56
Werkput 5	1	54,29	51,09
Sleuf 1	0,4	54,85	/
Sleuf 2	0,7	54,58	/
Sleuf 3	0,7	54,63	53,25
Sleuf 4	0,4	55,11	52,81

Figuur 17: Tabel met overzicht van de dieptes per put.

Zoals in figuur 17 is weergegeven, dienden de werkputten allemaal uitgegraven te worden tot 1m onder het huidige vloerniveau. Sleuven 1 en 4 moesten uitgegraven worden op 0,4m en sleuven 2 en 3 op 0,7m. Als men de tabel van dichterbij bekijkt ziet men dat er een groot verschil is in de “maximale diepte TAW-waardes” tussen bvb. sleuf 1 en 4; of beter tussen het westen en oosten van de kerk. Zo blijkt dat de vloer in het westen van de kerk een TAW van +55,26m heeft en gaandeweg om de drie meter in sleuf 3 stijgt van +55,33m naar +55,37m en tenslotte +55,42m. De vloer rond werkput 1 heeft een TAW van +55,52m, rond werkput 2 is dit +55,47m. Dit betekent dat de vloer van west naar oost een stijging kent tussen 0,2m en 0,26m. Dit verklaart de afwijkende waarden op figuur 17.

De werkputten en kanalen/sleuven werden na het verwijderen van de tegelvloer manueel verdiept door de archeologen. Elk relevant vlak werd opgetekend op milimeterpapier op schaal 1:20. Eventuele skeletten werden op 1:10 opgetekend. Er werd uitgegraven tot op verstoringsdiepte zoals aangegeven. Elk vlak werd ook gedetecteerd op metalen vondsten.

Teneinde een goed beeld te krijgen op de bodemopbouw van de site werden in alle sleuven en putten de wandprofielen schoongemaakt, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. Alle skeletten werden manueel opgetekend op 1:10. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. De profielen werden gecontroleerd op bijkomstig diagnostisch materiaal. Tenslotte werd er van iedere put/sleuf een Harris-matrix opgesteld.

Figuur 18: Het opkuisen van het vlak.

5.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Voor de registratie van de sporen en het benoemen van de foto's werd de code SID015 (SInt - Martens - Lennik – DOrp 2015) gebruikt.

Alle tekeningen, foto's en lijsten werden ingevoerd in een databasesysteem. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de grondplannen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven.

6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN

6.1. Stratigrafie

De wandprofielen van de putten en sleuven geven een zicht op de stratigrafie binnen de kerk. Hoewel de profielen er in elke put anders uit zien, kunnen toch enkele grote lijnen herkend worden. In dit hoofdstuk wordt de algemene stratigrafie van de kerk behandeld, de meer gedetailleerde beschrijving van elk profiel is telkens bij de desbetreffende werkput terug te vinden. De meest relevante profieltekeningen werden gedigitaliseerd en zijn terug te vinden in bijlagen 14 t.e.m. 22.

Op basis van de stratigrafische gegevens kan de kerk in twee helften onderverdeeld worden. De oostelijke helft kende een 'slechte' bewaring van het bodemarchief. In de westelijke helft daarentegen bleek het archeologisch archief vrij goed bewaard. Om een beter zicht op de bodemopbouw te krijgen werden bijkomstige boringen geplaatst op 'strategische' plaatsen.

6.1.1. Oostelijke helft van de kerk

Dit deel van de kerk (werkput 1 en 2, sleuf 4 en de oostelijke helft van sleuf 3) werd gekenmerkt door verscheidene verstoringen die in het profiel zichtbaar zijn. De verstoringen deden zich voor als kuilen en vergravingen en hadden als gemeenschappelijk kenmerk dat er vrij veel 'los bot' in werd teruggevonden.

In werkput 1 zijn op profiel 1 en 2 dergelijke kuilen zichtbaar (zie figuur 19 en bijlage 14). Ook in werkput 2 was de verstoring niet gering (tot op +54,77m TAW). Vanaf die diepte werden echter wel terug 'onverstoorde' archeologische resten gevonden. In dezelfde werkput 2 werd de onverstoorde niet-antropogene bodem opgetekend op een diepte van +54,57m TAW. Deze moederbodem betrof een geelbruine licht zandige leem.

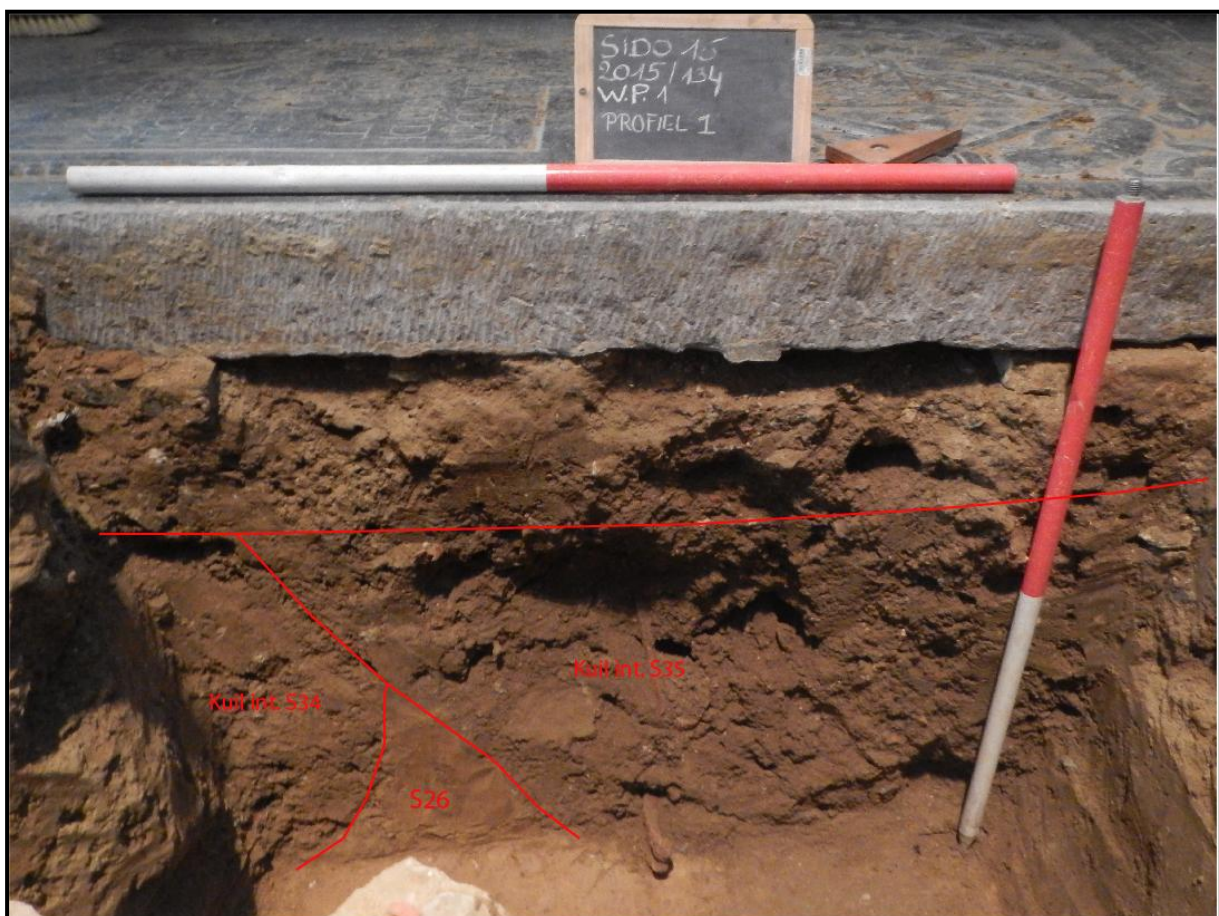
Boring 6 in werkput 2

Boring 6 (zie bijlage 24 en figuur 20) bevond zich aan het zuidelijke profiel van werkput 2 (profiel 6, zie bijlage 15). De geelbruine moederbodem bleek een pakket van circa 70cm dik te zijn (tot op +53,87m TAW). Vanaf +53,87m TAW had de grond een groenbruine kleur en voelde ze humeus aan. Dit pakket had een dikte van 30cm tot

+53,57m TAW. De laatste laag die werd aangeboord had een lichtgroene kleur en was heel zandig. De boring werd beëindigd op +53,47m TAW.

Boring 1 in sleuf 4

Deze boring (zie bijlage 24 en figuur 20) bevond zich in sleuf 4 tussen S176 en S171. Pakket S177, een vrij compacte leem met weinig inclusies kalkmortel kon gevolgd worden tot op een diepte van +54,16mTAW. Op die diepte kon een vrij steriel leempakket waargenomen worden. Deze leem veranderde op een diepte van +53,52m TAW naar een bruinig zand (oud maaiveld). Dit bruinig zand had een dikte van 22cm. De laag eronder was een bruingroen humeus zand, gelijkaardig aan het pakket in boring 6. Daaropvolgend kon hetzelfde groengrijze zandige pakket opgetekend worden. Dit pakket werd moeilijker doordringbaar en compacter op een diepte van +52,42m TAW.

Figuur 19: Profiel 1 van werkput 1: kuilen met veel los bot.

Figuur 20: Boring 6 in WP2 en boring 1 in Sleuf 4.

6.1.2. Westelijke helft van de kerk

In dit deel van de kerk (werkputten 3, 4 en 5; sleuven 1 en 2 en de westelijke helft van sleuf 3) werd een goed bewaard bodemarchief opgemerkt (zie bijlagen 16 t.e.m. 20). Vrijwel over alle putten heen kon een pakket S2 (gemiddeld 20cm dik) gevolgd worden. Deze laag kenmerkt zich als een lichtbruine zandleem met inclusies van kalkmortel en baksteen. Uit de laag werd een zilveren munt gedetecteerd daterend uit 1618. Dit geeft geen absolute datering, maar wel een indicatie over de datering van het pakket. Een ander overal voorkomend spoor in deze zone bestaat uit spoornummers S7, S9, S10 en S11 in werkput 3, S46 in werkput 4, S16 in werkput 5, S7 in sleuf 2 en S71 in sleuf 3. Het gaat om een vloerniveau dat geattesteerd werd op een TAW van +55,09m. Tenslotte zijn ook lagen S23 en S27 overal terug te vinden. S23 is een groengrijs zandig pakket met een dikte van maximaal 16cm. Het komt voor op een diepte van +54,96m TAW. Onder dit pakket zit een vrij steriel geelbruine leemlaag S27. Dit pakket kon een dikte bereiken van 20cm. De stratigrafie is in de verschillende werkputten onder deze lagen te verschillend om ze in dit hoofdstuk te beschrijven. Gelige moederbodem werd opgemerkt in werkput 3 (zie figuur 21).

Boring 2 in werkput 3

Deze boring (zie bijlage 24 en figuur 22) werd in de noordwestelijke hoek van werkput 3 gezet ter hoogte van S74. Uit de boring bleek dat het spoor nog doorliep tot op een diepte van +53,62m TAW. Het daaropvolgende pakket was een geelbruine leemlaag met een dikte van 90cm. Onder deze laag werd een licht humeus bruin pakket zichtbaar met een dikte van 16cm. De onderste laag werd gevormd door een groengrijs zandig pakket. Op dit niveau van +52,48m TAW werd de grond terug compacter en moeilijker doordringbaar.

Boring 3 in werkput 5

Deze boring (zie bijlage 24 en figuur 22) werd gezet in de noordwestelijke hoek van de put. Het spoor S135 kon nog 40cm dieper gevolgd worden tot op een diepte van +53,89m TAW. Daaronder kon een vrij dikke lemige laag (circa 1,20m) herkend worden. Onder deze leemlaag veranderde de bodem in een bruingroene naar een grijsgroene zandige ondergrond. De boring werd beeindigd op een diepte van +51,09m TAW. Het grijsgroene zand kon over een diepte van 1,4m gevolgd worden.

Boring 4 in sleuf 3

Boring 4 (zie bijlage 24 en figuur 23) werd in de westelijke helft van sleuf 3 geplaatst. Er werd doorheen S195 geboord. Dit spoor bleek nog 40cm dieper uitgegraven, tot op een diepte van +54,23m TAW. Onder de vulling van het spoor kon een blekere leem herkend worden. Deze leemlaag veranderde vanaf +53,63m TAW in een groengrijs zand. De boring werd verdergezet tot op een diepte van +53,25m TAW.

Boring 5 in werkput 4

De boring (zie bijlage 24 en figuur 23) werd aan de westelijke zijde van werkput 4 gezet op de plaats van spoor S95. Dit spoor kon nog herkend worden tot op een diepte van +53,36m TAW. Daarna werd het geelbruine leempakket zichtbaar. Deze laag had in deze boring een dikte van 50cm. Eronder werd groengrijs zand zichtbaar. Dit laatste pakket werd gevolgd tot op een diepte van +52,56m TAW.

Figuur 21: Profiel 8 in werkput 3 met de typische gelaagdheid voor de westelijke helft van de kerk.

Figuur 22: Boring 2 in werkput 3 en boring 3 in werkput 5.

Figuur 23: Boring 4 in sleuf 3 en boring 5 in werkput 4.

6.2. Beschrijving van de aangetroffen sporen

6.2.1. Algemeen

In dit hoofdstuk worden per werkput de aangetroffen sporen en structuren overlopen. De profielen (zie bijlagen 14 t.e.m. 22), ook een belangrijk onderdeel van de resultaten, worden hier meer in detail beschreven. Belangrijk hierbij zijn de verschillende Harris-matrices van de werkputten en sleuven. Het is van belang dat de Harris-matrix bij het lezen van de beschrijving geraadpleegd wordt (zie bijlage 23). De sporen en structuren worden stratigrafisch van oud naar jong behandeld. Daarna worden de belangrijkste vondsten en stalen per werkput/sleuf besproken.

6.2.2. Werkput 1

Er wordt verwezen naar bijlage 5 (grondpan), bijlage 14 (profielen) en bijlage 23 (Harris-matrix).

De werkput werd gedomineerd door twee grote kuilen. Kuil met interface S35 en kuil met interface S36 waren uitgegraven in S26 (zie figuur 19 bij stratigrafie). Dit lemige pakket bevatte kalkmortelbrokjes en een weinig houtskoolspikkels. Kuil interface S34 doorsnijdt S26. De vulling S33 was een bruingrijze zandleem met vrij veel los botmateriaal en kalkmortelbrokjes. Kuil S35 werd opgemerkt in vlak 3 op een diepte van +55,19m TAW en doorsnijdt S34. De vulling S13 was een grijsbruine zandleem met veel los bot. Vulling S4 met interface S36 was zichtbaar vanaf vlak 1 op een TAW van +55,39m. De aanlegsleuf interface S36 doorsneed kuil S35. Het bovenste pakket van deze werkput werd gevormd door S6, een grijzige zandleem met vrij veel los bot. S6 was waarneembaar op profiel 1 en 2 (zie bijlage 14). Op profiel 3 was een fundering zichtbaar, S5, opgebouwd uit rode, kleine en stevige bakstenen (18cm x 8cm x 5cm), gemetst met een heel harde kalkmortel. Op een diepte van +54,74m TAW was de fundering van S5 rommeliger: brokken baksteen in een harde cement gevat.

Figuur 24: Werkput 1, vlak 2.

6.2.3. Werkput 2

Ook bij deze werkput wordt er verwezen naar de bijlagen 6, 15 en 23 voor respectievelijk het grondplan, de profielen en de Harris-matrix.

Stratigrafisch betrof het oudste spoor kuil S188 met vulling S189. De vulling was een grijsgele licht zandige leem waarin vrij weinig kalkmortelspikkels gevat zaten. Op profiel 4 en 5 (zie bijlage 15) is te zien dat de kuil een diepte had van circa 30cm. Deels ernaast en erboven lag een andere kuil met interface S190. Deze kuil had een grijsblauwe vulling S185 met vrij veel kalkmortel- en houtskoolspikkels. De laag had een dikte van 20cm in profiel 6.

Het is in kuil S190 dat een drietal begravingen herkend konden worden (zie bijlage 6): skelet 1/S32, skelet 2/ S178 en skelet 3/S179 (zie figuur 25).

Skelet 1 kon als enige vrijwel volledig blootgelegd worden (zie figuur 25). De bewaring van het botmateriaal van het individu (+54,76m TAW) was heel afwisselend, van goed tot matig, waarbij de kist en het bot bijna één waren geworden (zie figuur 26 detail). De schedel en de armen van het individu waren verstoord. Het individu lag met het hoofd naar het westen en de voeten naar het oosten begraven. De kist van skelet 1 was vrij slecht bewaard, enkel de contouren waren nog zichtbaar en slechts enkele spijkers konden ingezameld en opgetekend worden. De linkerhand lag net boven het bekken, de rechterhand lag op de buik.

Skelet 2/S178 lag onder S32 of werd hierdoor volledig verstoord. De rechterzijde van de kistschaduw was nog zichtbaar. Het skelet lag ongeveer gelijk aan S32 (handen ongeveer op dezelfde X,Y positie). Alleen de rechterarm van dit individu kon gerecupereerd worden.

Van skelet 3/S179 waren alleen enkele schedeldelen en ribfragmenten bewaard. Het skelet lag deels in het noordprofiel, maar kan ook verstoord zijn door S32. In tegenstelling tot S32 en S178 had deze kuil/kist een duidelijke kleivulling. De kist zelf was echter niet meer zichtbaar.

Boven de kuilen S188 en S190 is op profiel 4 en 5 een andere grote kuil/laag S3 zichtbaar. Dit spoor had een dikte van 60cm en bestond uit grijsbruin zand met vrij weinig los botmateriaal. Doorheen deze laag werd kuil S187 gegraven. Deze kuil is vrij goed zichtbaar op profiel 5 (zie figuur 28). Op profiel 6 heeft deze kuil een vrij vlakke bodem. De vulling (S1) van deze kuil bestond uit bruine zandleem met een grote hoeveelheid aan los menselijk botmateriaal. De kuil werd uitgegraven tot op een maximale diepte van +54,74m TAW of een dikte van 70cm vanaf het vloerniveau.

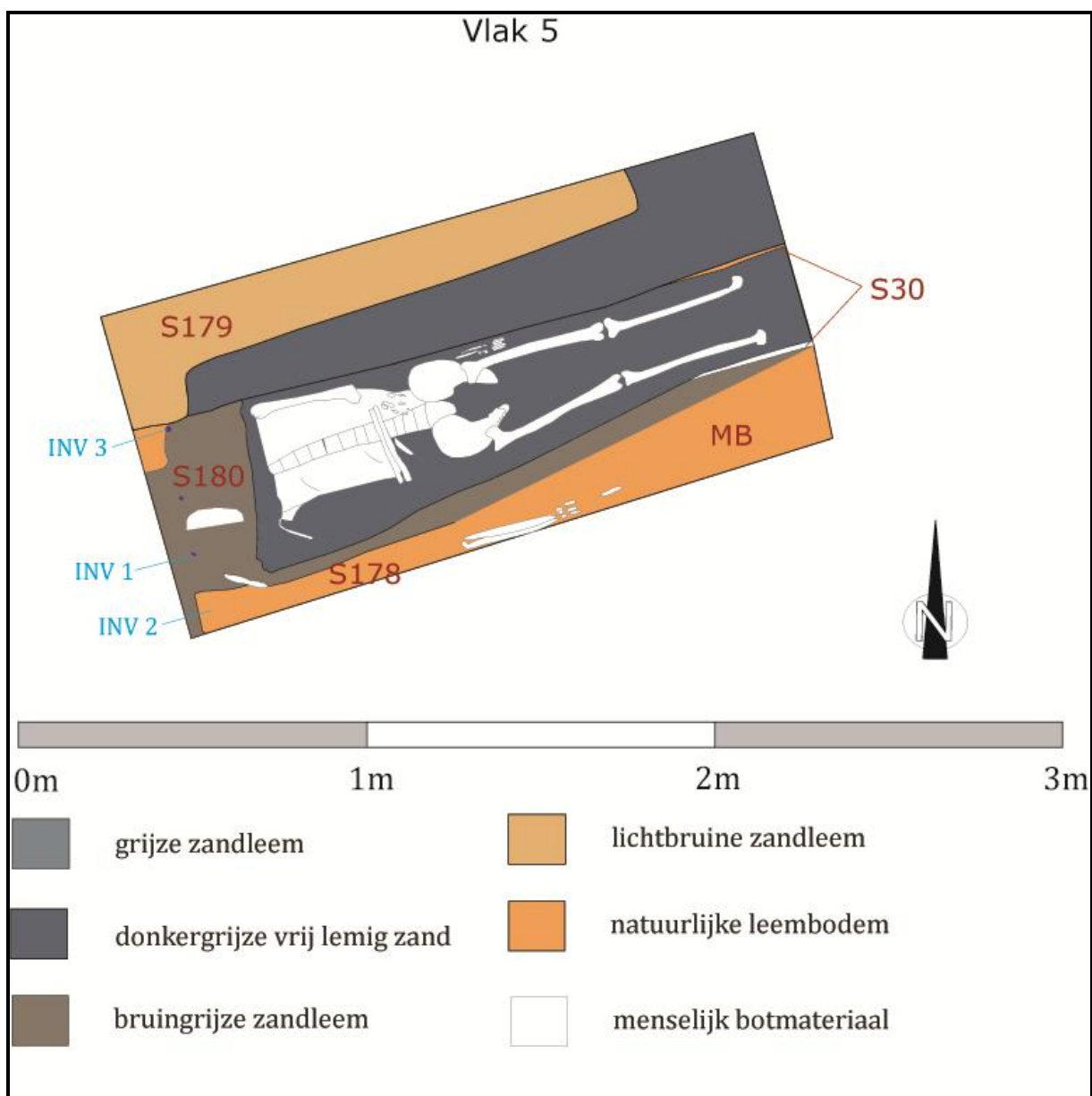
Kuil S186 doorsneed vermoedelijk kuil S187. De vulling S180 van kuil S186 betrof een bruinige zandleem met brokken kalkmortel en wat los botmateriaal.

Figuur 25: Vlak 5 met Sk1/S32, Sk2/S178 en Sk3/S179.

Figuur 26: Detail van skelet 1.

Figuur 27: Werkput 2, vlak 5.

Figuur 28: Profiel 5 in werkput 2.

6.2.4. Werkput 3

Er kan verwezen worden naar bijlagen 7, 16 en 23 voor respectievelijk het grondplan, de profielen en de Harris-matrix.

Vlak 8 (+54,28m TAW)

Ter hoogte van kuil interface S195 werd de moederbodem bereikt. De niet-antropogene bodem was een steriele bruingle leem (zie figuur 29). De vulling van interface S195, nl. S74, was een vrij heterogene, bruinoranje licht zandige leem waarin veel houtskoolbrokjes vevat zaten. Ook enkele brokken verbrande leem konden worden herkend. Uit boring 2 (zie bijlage 24) bleek dat de vulling van de kuil nog 66cm dieper liep. In vlak tekende de kuil zich af als een afgeronde rechthoek.

In de noordoostelijke hoek van de werkput kon vulling S75 opgetekend worden. Het betrof een licht bruinbeige leem met weinig inclusies houtskool. Aan de oostelijke zijde van de put werd een afgeronde vierkant als spoor aangeduid. Dit spoor S196 had een lichtbruingrijze kleur en was vrij zandig. De inclusies in de vulling S77 bestonden uit vrij veel houtskool en heel weinig kalkmortel. De kuil had een minimale diepte van 36cm en lag onder laag S38 (zie profiel 10). In de zuidoostelijke hoek van de werkput werd een andere kuil S197 opgetekend. De vulling S76 was een bruingrijze zandleem met vrij veel houtskoolbrokjes. Ook deze kuil had een minimale diepte van 36cm en was bedekt door S38.

Vulling S192 en interface S191 werden zichtbaar op profiel 8 na de uitbreiding naar het zuiden. Het betrof hier vermoedelijk een rechthoekige kuil met een minimale diepte van 32cm. De vulling S192 was een bruine zandleem met enkele houtskoolspikkels. De kuil werd doorsneden door kuil S199.

Vlak 7 (gemiddeld +54,70m TAW)

Op profielen 8 en 9 is boven de kuilen met vullingen S74, en S75 een pakket S88/S89 zichtbaar. Het pakket met een dikte van 22cm was een donkerbruin tot grijs zand met vrij veel houtskoolspikkels.

In vlak werd in de noordoostelijke hoek een vrij dun laagje kalkmortel aangetroffen. Het betrof nog een restant van S90 (+54,74m TAW), een laagje kalkmortel dat beter zichtbaar was op profielen 8 en 9. Bovenop dit laagje kalkmortel kon op de profielen 8,

9, 10 en 11 een vrij dik pakket grijsbruine zandleem opgetekend worden: S38. In de zuidoostelijke hoek van de werkput was wat verbrande leem zichtbaar. Het pakket kreeg spoornummer S49 (zie ook profiel 10).

Vlak 6 (gemiddeld +54,80m TAW)

In dit vlak kon over de gehele noordelijke zijde van de werkput een laag kalkmortel blootgelegd worden. Dit spoor S37 (+54,80m TAW) was eveneens op de wandprofielen goed zichtbaar. Op profiel 10 is goed te zien dat het laagje omhoog en tegen S29 (zie vlak 5) is aangelegd.

Vlak 5 (gemiddeld 54,90m TAW)

Op dit niveau werd een lemig pakket waarneembaar. Dit spoor S27 had in profiel een maximale dikte van 14cm. De laag was vrij steriel, er werden geen inclusies waargenomen. In vlak kon een kuil S199 opgetekend worden. De vulling (S28, S39) was een bruinrijze zandleem met veel brokjes kalkmortel. De kuil tekende zich af als een rechthoek met afgeronde hoeken en mat in vlak 1,60m x 0,36m. Op profielen 8 en 11 is zichtbaar dat de onderkant van de kuil niet werd bereikt.

Het is ook op dit niveau dat een natuurstenen fundering S41/S29 (+54,95m TAW aan de bovenzijde en +54,73m TAW aan de onderkant) werd waargenomen. De fundering had in vlak een breedte van maximaal 20cm en was opgebouwd uit groengrijze stenen en een vrij harde kalkmortel. Een uitbreiding leerde dat de fundering vermoedelijk niet stopte op een TAW van +54,73m, maar iets noordelijker dieper gefundeerd was.

Vlak 4 (gemiddeld +54,98m TAW)

Tussen vlak 5 en 4 kon op profiel 1, na een zuidelijke uitbreiding, een kuil herkend worden. De kuil kreeg interface S193 en de vulling S194 was een bruine zandleem met vrij weinig inclusies van houtskool.

In vlak konden verschillende lagen waargenomen worden. S24 was een bruine zandleem met vrij veel houtskoolbrokjes. Deze laag werd waargenomen aan de zuidelijke kant van de werkput. In het midden van de put kon tekende zich over de gehele lengte (van west naar oost) een groenige laag af. Deze laag S23 bevatte weinig inclusie kalkmortel. Op profielen 8, 10 en 11 is te zien dat dit laagje een maximale dikte van 8cm had.

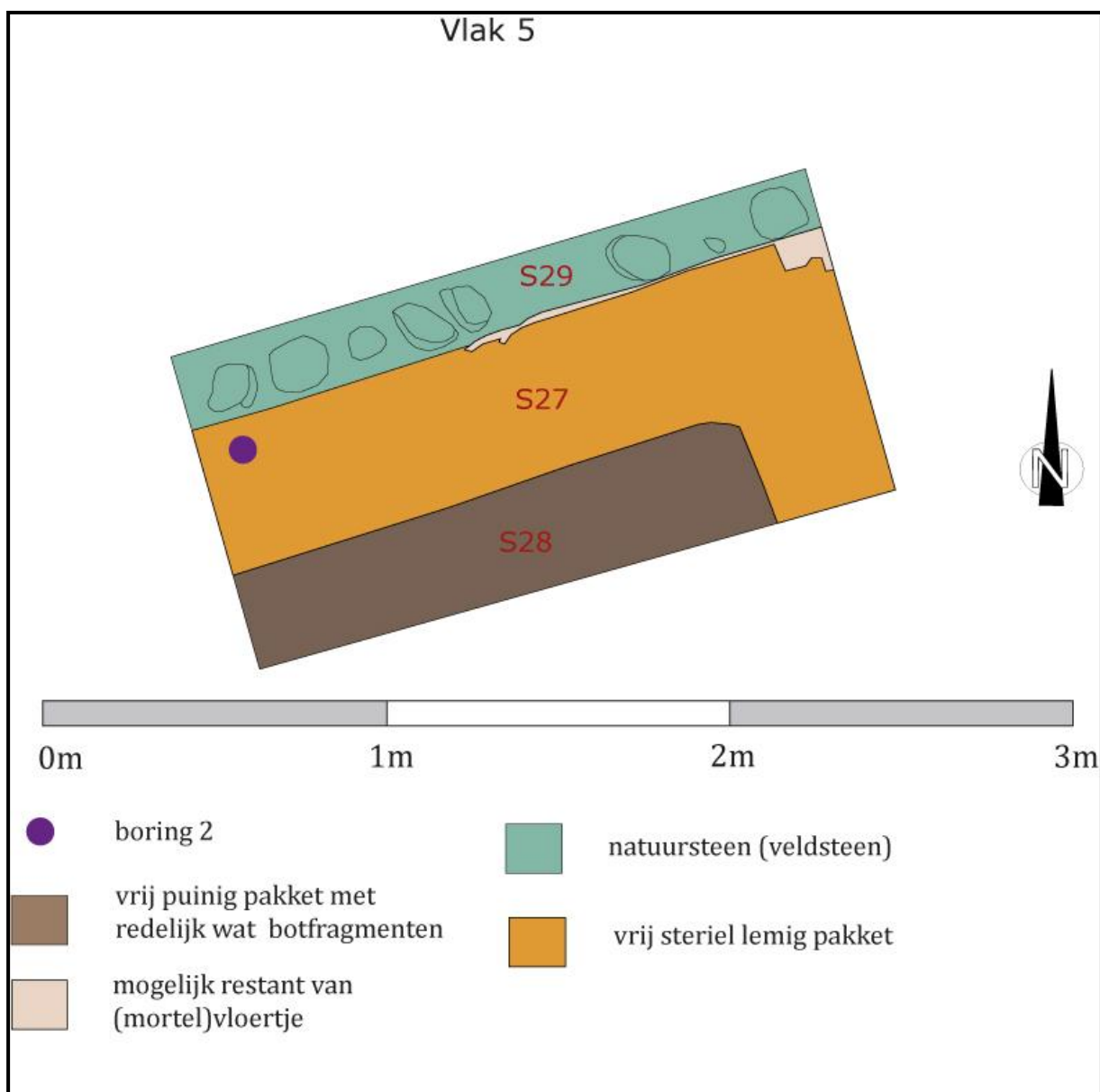
In het noorden van de werkput werd tenslotte nog een kuil herkend. De kuil met interface S202 had een gerommelde bruingrijze vulling (S22 en S25). De kuil bevond zich net boven fundering S29.

Vlak 2 en 3 (gemiddeld +55,09m TAW)

Het belangrijkste gegeven in deze vlakken vormt het spoor met de nummers S7, S9, S10. Het betreft een vrij dikke laag kalkmortel. Op de wandprofielen was de laag ook vrij duidelijk te volgen.

Vlak 1 (+55,20m TAW)

Dit vlak werd volledig in beslag genomen door een vrij dik pakket (maximaal 20cm dikte op profiel 9). Het spoor S2 bestond uit een bruinbeige zandleem waarin vrij veel brokjes kalkmortel, baksteen en houtskool vervat zaten.

Figuur 29: Werkput 3, vlak 5.

Figuur 30: Werkput 3 uitbreiding naast S74.

Figuur 31: Werkput 3, vlak 8.

Figuur 32: Werkput 3, vlak 7.

Figuur 33: Werkput 3, vlak 6.

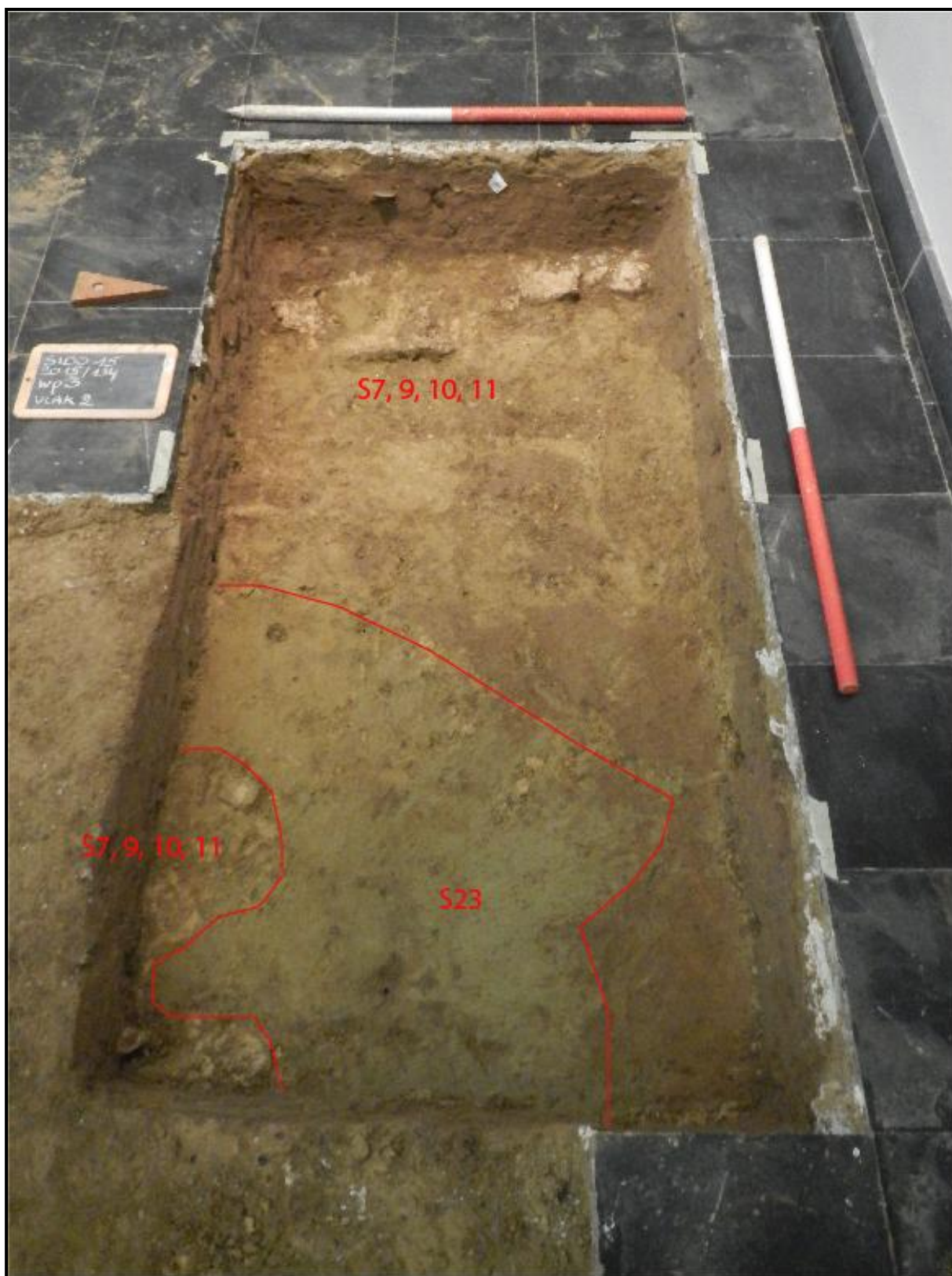
Figuur 34: Werkput 3, profiel 8.

Figuur 35: Werkput 3, profiel 9.

Figuur 36: Werkput 3, vlak 5.

Figuur 37: Werkput 3, vlak 2.

6.2.5. Werkput 4

Er kan verwezen worden naar de bijlagen 8, 17 en 23 voor respectievelijk het grondplan, profielen en Harris-matrix.

Vlak 3 en 4 (respectievelijk gemiddeld +54,72m TAW en +54,28m TAW)

Het stratigrafisch oudste spoor in deze put was een vrij grote kuil die zich aan de westelijke zijde van de werkput bevond. Het spoor kreeg interface S200 en had vulling S95. De vulling was vrij rommelig en bevatte inclusies van kalkmortel en houtskool. De kuil was zichtbaar op profielen 12, 13 en 15. Het spoor had een minimale diepte van 50cm. In vlak tekende het spoor zich af als een dunne band.

Op profielen 12, 13 en 15 kon stratigrafisch boven interface S200 een vrij dikke laag S27 waargenomen worden. Het betreft een vrij steriele, lichtbruine laag (maximaal 20cm dik). Net boven deze laag S27 werd op profielen 12 en 15 een donkergrijs, dun laagje S91 opgetekend.

Vlak 2 (gemiddeld +54,88m TAW)

Het vlak (net zoals vlak 3 en 4) werd praktisch volledig ingenomen door een grote kuil S201. De vulling S96 betrof vrij rommelig grijsbruin zand met brokjes kalkmortel. De kuil had een minimale lengte van 1,95m en een breedte van 0,95m. Op de profielen 13, 14 en 15 is te zien dat de kuil een minimale diepte had van 80cm.

Aan de westelijke zijde van de werkput werd spoor 23 zichtbaar. Het betrof een groengrijze laag met een maximale dikte van 10cm (zie profielen 12 en 15).

Vlak 1 (gemiddeld +55,02m TAW)

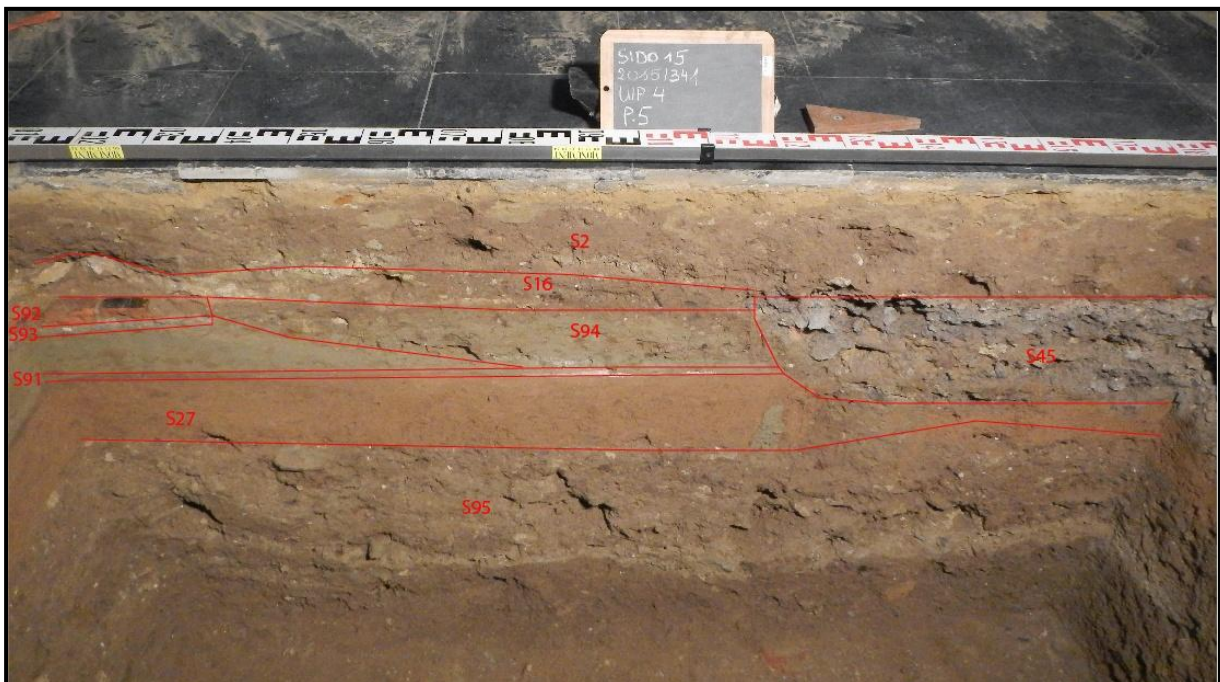
Op profielen 12 en 15 zijn boven S23 enkele dunne laagjes op elkaar te herkennen. S93 was een dun (2cm dik) lichtgrijs, vrij hard laagje met heel wat kalkmortelbrokjes. Boven deze laag konden, op een rij, een viertal tegeltjes (zie vondsten en stalen) herkend worden: S92 (+55,01m TAW). Op de tegeltjes lag een dun pakket S94. Het betrof een bruine zandleem met vrij veel kalkmortelbrokjes.

In vlak was een duidelijk afgelijnd spoor zichtbaar (S46, op profielen 12, 14 en 15 is dit S16). Het betrof een dunne laag (6cm dikte) kalkmortel. In de noordwestelijk hoek kon

nog een kuil afgelijnd worden. Deze kuil S44 was opgevuld met losse kleine steentjes. Het stratigrafisch bovenste pakket werd gevormd door S2. Dit pakket kon hier ook een maximale dikte van 10cm aannemen.

Figuur 38: Werkput 4, vlak 4.

Figuur 39: Werkput 4, profiel 12.

6.2.6. Werkput 5

Er kan verwezen worden naar bijlagen 9, 18 en 23 voor het grondplan, profielen en Harris-matrix.

Vlak 6 (gemiddeld +54,36m TAW)

S97 was stratigrafisch het onderste spoor dat werd geattesteerd. De laag had een donkergrijs/bruine kleur met wat inclusies van houtskool. Uit boring 3 bleek dat de laag nog 30cm doorliep tot op de bruingele leem op circa +54m TAW. In de noordoostelijke hoek van de werkput werd een klein kuiltje S205 met vulling S134 opgetekend. De kuil kon beter herkend worden op profiel 18 en 21 (zie figuur 41). Op het profiel is te zien dat de kuil vrij veel brokken kalkmortel bevatte. De kuil had vrij steile wanden met een maximaal geattesteerde diepte van 40cm.

S135 (+54,29m TAW) was een donkerbruine vrij puinige laag. Het donkerbruine zand had heel wat inclusies veldsteen.

Vlak 3-4-5 (van +54,97m TAW naar +54,83m TAW)

Op profiel 18 en 21 (zie bijlage 18) is te zien dat bovenop S97 een dun laagje ligt, nl. S133. Het laagje had een maximale dikte van 4cm en bestond uit een groengrijs zand met heel wat inclusies van kalkmortel. Op dit dunne laagje werd vervolgens een dikker pakket S132 (24cm) herkend. De laag had een donkerbruine kleur met inclusies van houtskool en kalkmortel. S132 werd afgedekt door een dun, vrij kalkrijk laagje S128. Op profiel is te zien dat het dunne laagje onderbroken wordt door een kleine kuil S203. De vulling van deze 20cm diepe kuil was een donkerbruin zand met vrij weinig inclusies houtskool. Bovenop S128 lag een dun laagje dat het spoornummer 98 meekreeg. Het dunne laagje was vrij zandig en donkerbruin met kleine vlekjes leem. In het midden van het profiel is een tweede kuil te herkennen, interface S204. De vulling van de ondiepe kuil (maximaal 16cm), S131, was een grijzige zandleem met vrij veel inclusies van kalkmortel.

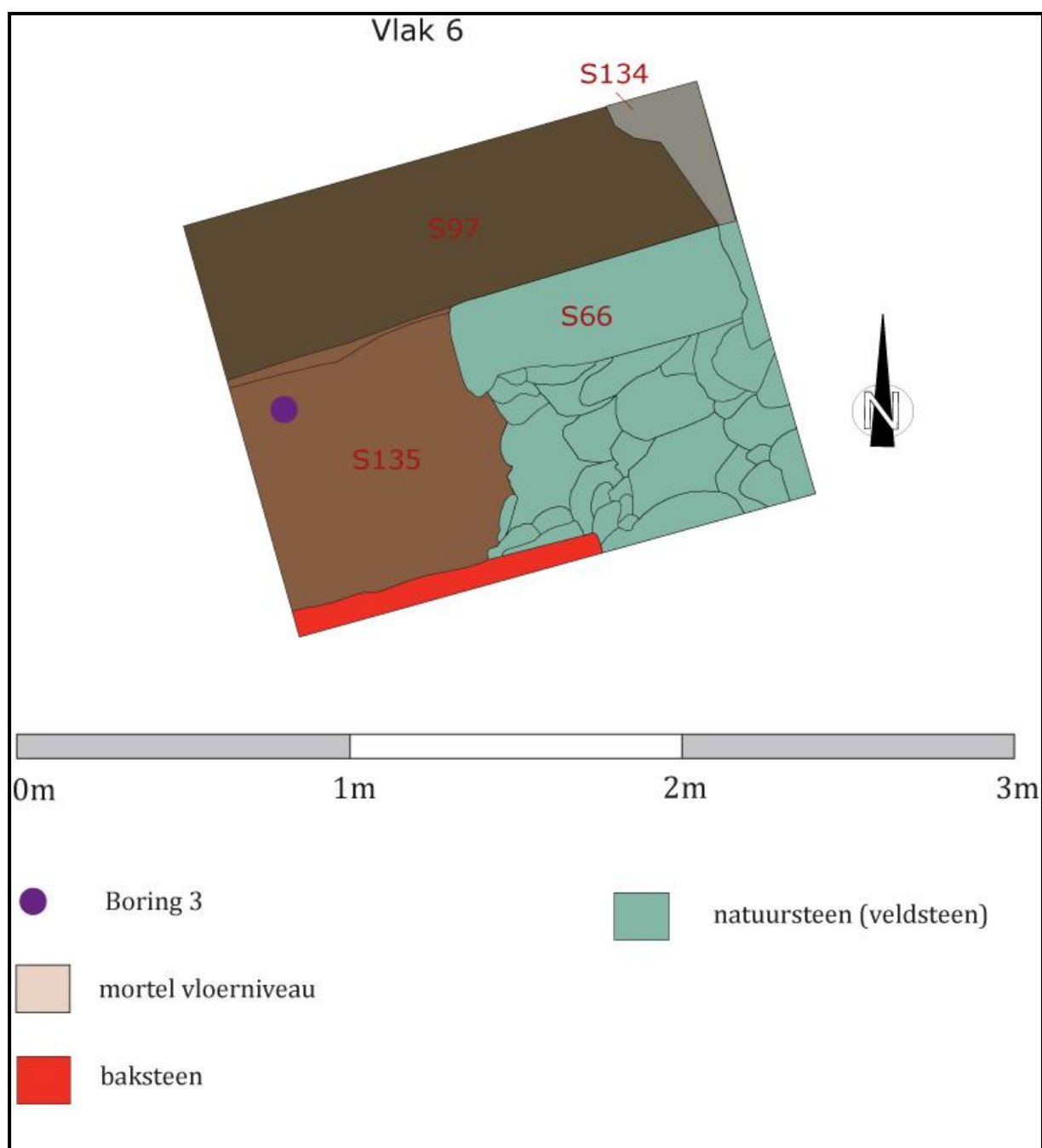
De twee kuilen S203 en S204 worden afgedekt door een geelbruin vrij lemig pakket S117 (zie profiel 18 en 21). Deze laag werd in vlak 5 herkend samen met fundering S66 (+54,83m TAW). De fundering was opgebouwd uit blokken grijsgroene natuursteen. De fundering had in de werkput een maximale breedte van 84cm en kon gevolgd worden over een lengte van 94cm. Aan de zuidkant was de fundering duidelijk beter afgewerkt

en bepleisterd. Aan de westelijke zijde van de werkput was de fundering onderbroken door een kuil met interface S129. De kuil werd al in vlak 3 herkend op een TAW van +54,97m TAW. In vlak werd een vrij scherpe aflijning zichtbaar met een orangerode rand. Op profiel 19 en 20 is te zien dat het om een meerfasig opgevulde vrij diepe kuil (70cm) ging met vrij steile wanden. De onderste vulling S70 was een vrij houtskoolrijke laag. Uit de vulling werd eveneens aardewerk (zie vondsten en stalen), textiel en graan herkend. Het pakket S70 had een maximale dikte van 24cm. Boven deze vulling lag een dunnere laag S104. S104 was een vrij puinig kalklaagje met een dikte van maximaal 10cm. bovenop deze kalkrijke laag lag een donkerbruine puinige laag zandleem met nummer S103. De bovenste vulling bestond uit laag S102 (S55 in vlak 3). Deze laag was vrij homogene donkerbruine zandleem met weinig inclusies. Boven de kuil (zie profiel 19 en 20) lag een laag lemig zand (S111)

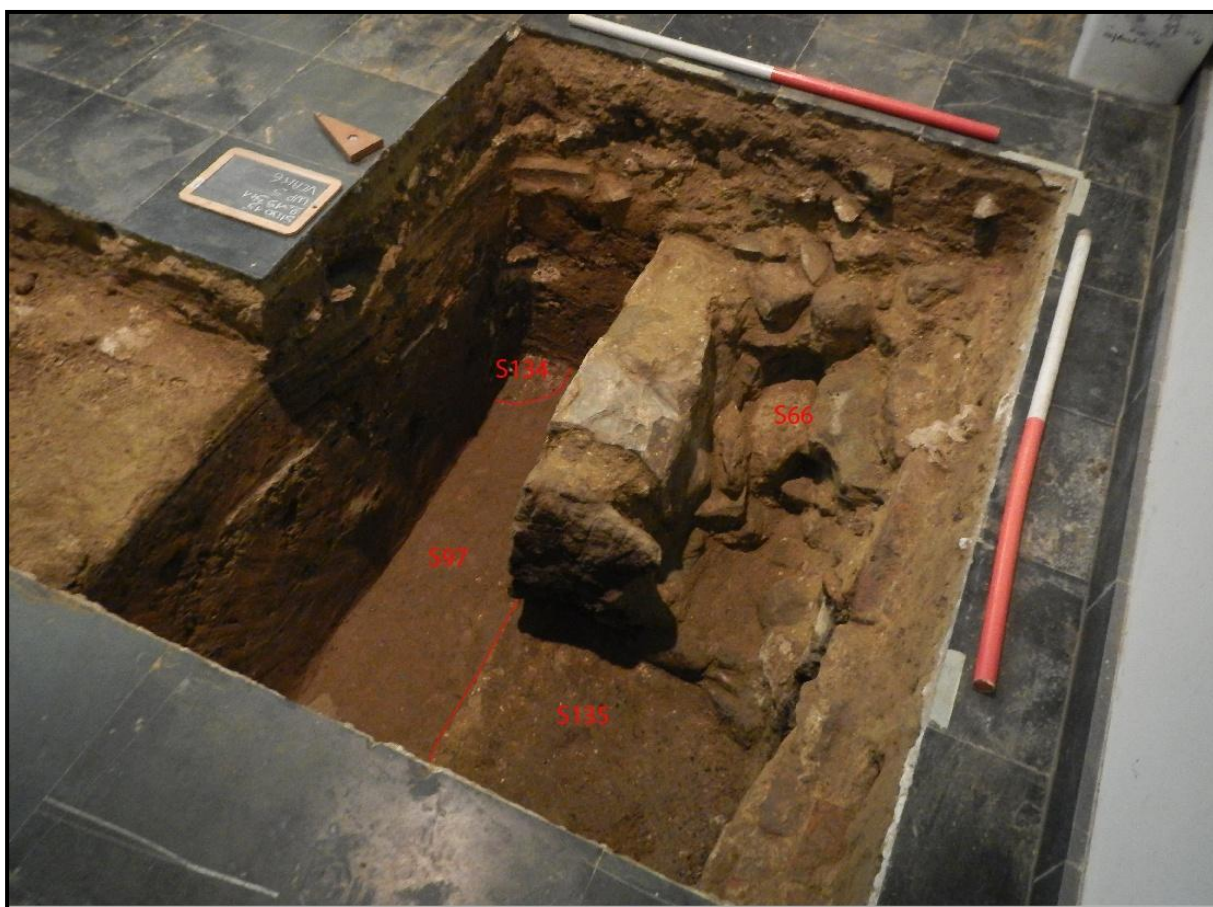
Op profiel 18 is te zien dat laag S117 afgedekt wordt door verscheidene dunne laagjes. Het gaat om een afwisseling van donkerbruine laagjes (S63) en houtskoolrijke laagjes (S65) met een de bovenzijde een witgrijs kalkrijk laagje (S62) met daarbovenop een groengrijs laagje (S61). Dit complex was samen nog geen 20cm dik.

Vlak 1-2 (van +55,13m TAW naar +55,02m TAW)

In vlak 2 werd een vrij goed afgelijnd kalkrijk spoor zichtbaar. Dit spoor S16 (+55,09m TAW) bestond uit vierkante indrukken (30 x 30cm tot 32 x 32cm) kalkmortel. In de zuidwestelijke hoek van de werkput was een bakstenen fundering zichtbaar (bovenkant +55,04m TAW). Dit spoor S18 kon beter bekeken worden op profiel 20 (zie figuur 43). Het ging om een fundering van maximaal twee bakstenen (24,5cm x 12cm x 5cm) hoog. In vlak 1 (+55,13m TAW) tenslotte werd een bruinig pakket S12=S2 met vrij veel kalkmortel, baksteenbrokjes en houtskool waargenomen.

Figuur 40: Werkput 5, vlak 6.

Figuur 41: Werkput 5, vlak 6.

Figuur 42: Werkput 5, vlak 6.

Figuur 43: Kuil met interface S129.

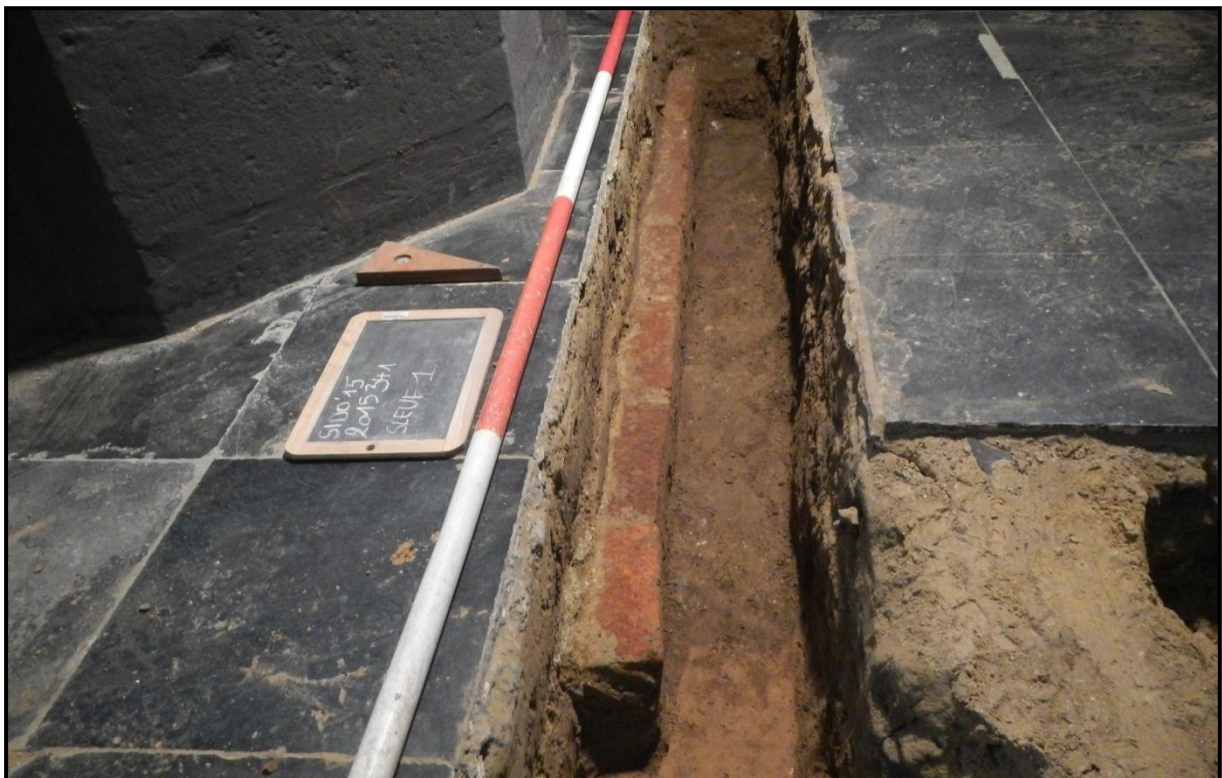
Figuur 44: werkput 5, vlak 2.

6.2.7. Sleuf 1

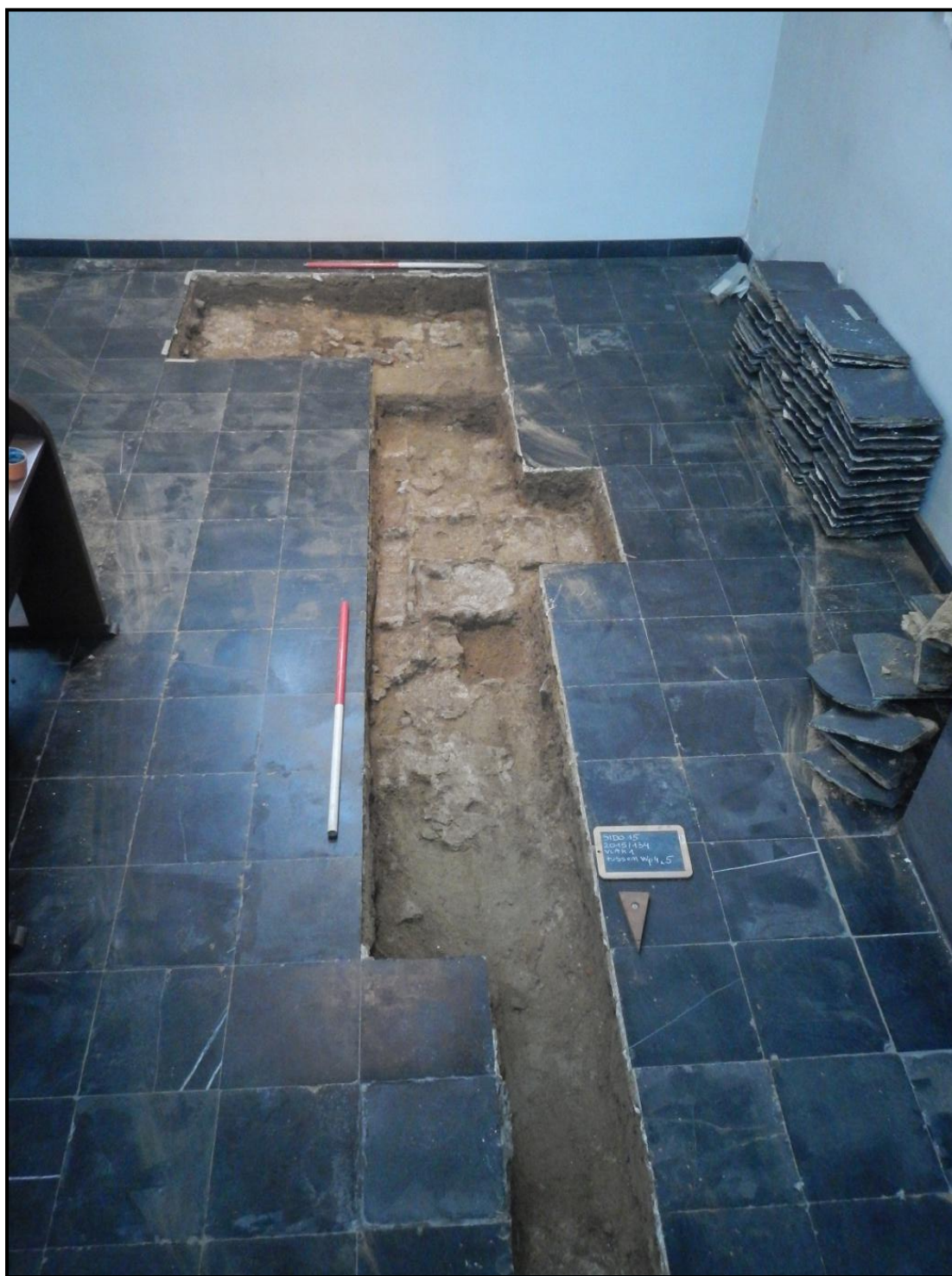
Er wordt verwezen naar bijlagen 10, 19 en 23, respectievelijk het grondplan, de profielen en de Harris-matrix.

Het stratigrafisch onderste niveau in deze sleuf was S27 (+54,34m TAW). Deze laag had een geelbruine kleur en was vrij lemig. De laag was vrij steriel en had een maximaal waarneembare dikte van 10cm. Op profiel 22 en 25 is net boven S27 een laag S155 te zien. Deze laag bestond uit donkerbruin zand met wat inclusies van kalkmortel. Op S155 bevond zich een pakket groengrijs, vrij steriel zand (S23) met een dikte van om en bij de 10cm.

In vlak kon een vergraving in S27 opgetekend worden. Het ging om interface S207 met donkerbruine zandige vulling S157. De kuil werd gegraven met als doel fundering S156 (zie figuur 42) te plaatsen. S156 (+54,29m TAW) was opgebouwd uit rode bakstenen (24cm x 10cm x 6cm) en kon gevolgd worden over een lengte van 1,80m. Boven de grijsgroene laag S23 en tegen fundering S156 lag een laag S16 (zie figuur 46). Deze was opgebouwd uit indrukken kalkmortel. De bovenste laag werd gevormd door S2, een donkerbruin tot grijze zandleem met inclusies van kalkmortel, baksteen en leisteen.

Figuur 45: Bakstenen fundering S156.

Figuur 46: S16 in sleuf 1.

6.2.8. Sleuf 2

Er wordt verwezen naar bijlagen 11, 20 en 23: respectievelijk het grondplan, de profielen en de Harris-matrix.

Vlak 3 (gemiddeld +54,60m TAW)

Het onderste niveau in deze sleuf werd gevormd door S38 (S109). Deze laag had een donkerbruine kleur en bevatte veel spikkels houtskool en wat brokjes verbrande leem. Het laagje had een maximale dikte van 8cm. Op profielen 26 en 29 werd boven deze laag een dun bandje S112 waargenomen. Dit houtskoolrijke bandje met een dikte van 6cm stopte op het uitbreidingsprofiel (zie profiel 26) tussen werkput 3 en sleuf 2. Bovenop S112 werd, eveneens op de profielen 26 en 29, een bandje vrij steriele leem S110 (6cm dik) waargenomen.

In vlak kon in de zuidwestelijke hoek van de sleuf een grillig afgelijnde kuil opgetekend worden. De kuil interface S209 had een vulling S107-S108. Deze bestond uit bruingeel lemig zand met vrij veel brokjes verbrande leem en houtskool.

Vlak 2 (gemiddeld +54,77mTAW)

In vlak 2 (zie figuur 48) werd spoornummer S80 en S81 (+54,76m TAW) waargenomen. Deze spoornummers komen overeen met S49 (zie profielen 26, 28 en 29). S49 is een 14cm dik pakket. Het pakket bestond uit kalkmortelbrokjes en plaatselijk wat verbrande leem en houtskool. In de noordoostelijke hoek van de sleuf werd een kalkmortellaag S82 waargenomen. Het dunne laagje was vrij goed zichtbaar op profiel 26.

Op de vier profielen van de sleuf is een op sommige plaatsen vrij dik pakket (tot 20cm) geelbruine leem zichtbaar, S27. Op profiel 26 en 28 ligt er op dit pakket een dun laagje kalkmortel S208. Daarboven is eveneens op de vier profielen een pakket grijsgroen zand zichtbaar. Dit laagje S23 had op sommige plaatsen een dikte van 10cm.

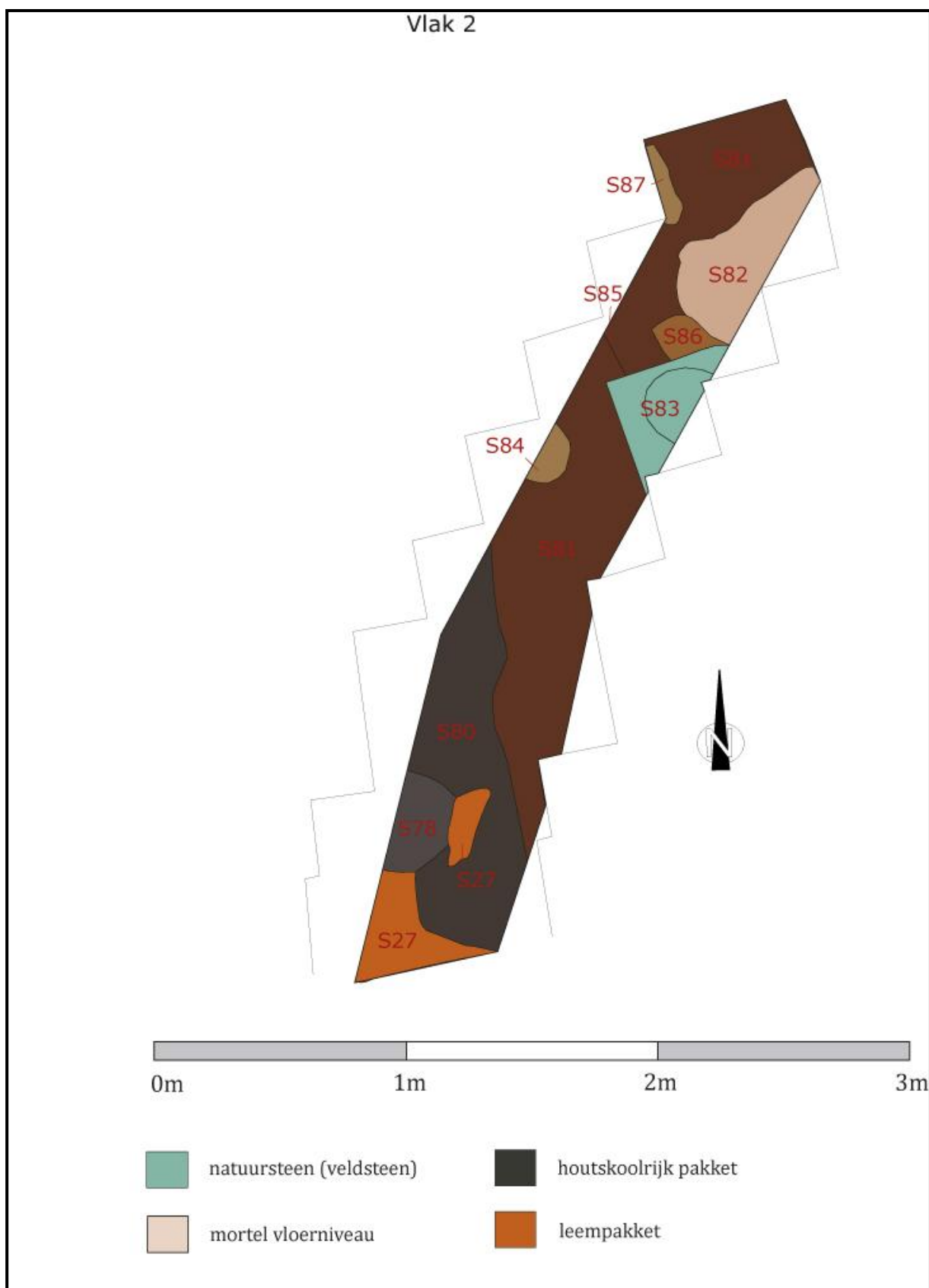
In vlak 2, tegen profiel 26, werd een vrij massieve fundering blootgelegd. De fundering, opgebouwd uit vrij regelmatige blokken veldsteen kreeg spoornummer S83 (bovenkant +54,99m TAW). De maximale lengte en breedte van de fundering was 40 x 40cm. Ook in vlak 3 werd de onderkant van de fundering niet bereikt.

Vlak 1 (gemiddeld +55,06m TAW)

Het eerste vlak werd aangelegd waarbij spoornummer S7 zichtbaar werd. Dit spoor was een dun kalkmortellaagje met daaronder een bruinig zand, ook zichtbaar op profielen 26, 27, 28 en 29. In de noordelijk hoek van de sleuf werd in vlak nog een grijsgroene laag zichtbaar. Deze laag was gelijk te stellen aan laag S124 van kuil S123. De bovenste laag tenslotte werd ook hier gevormd door S2.

Figuur 47: Profiel 26: Lagen S38, S112 en S110.

Figuur 48: Vlak 2 in sleuf 2.

Figuur 49: Sleuf 2, vlak 2 met S49, verbrande leem.

Figuur 50: Detail profiel 26.

Figuur 51: S83.

Figuur 52: S83 in vlak.

Figuur 53: Sleuf 2, vlak 1.

6.2.9. Sleuf 3

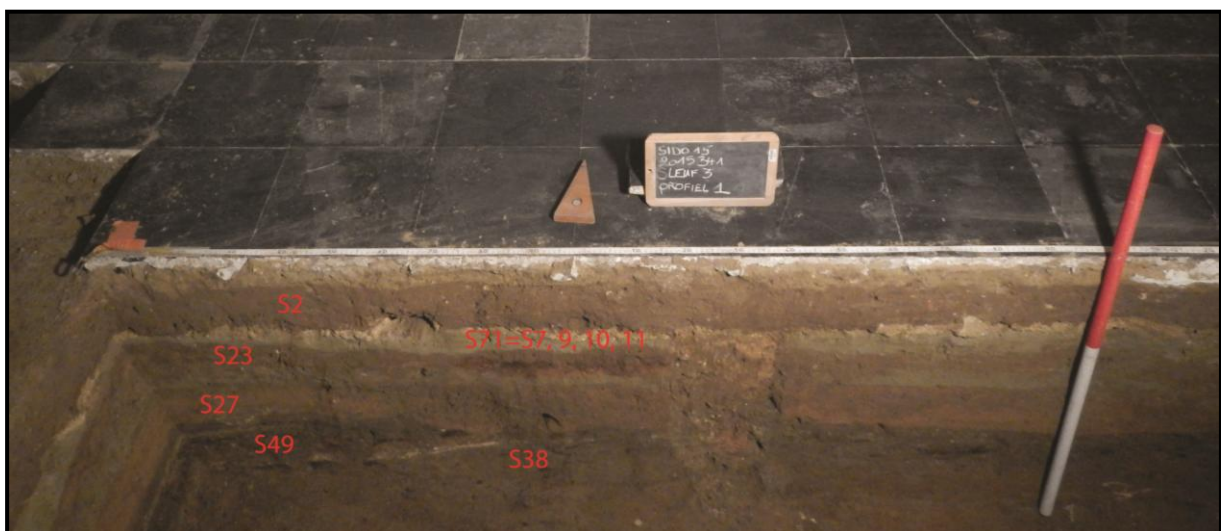
Er kan verwezen worden naar bijlagen 12, 21 en 23. Respectievelijk het grondplan, de profielen en de Harris-matrix.

Het stratigrafisch onderste niveau werd gevormd door S38. Dit pakket, met plaatselijk een dikte van 12cm, bevatte vrij veel houtskool en weinig inclusies kalkmorel en verbrande leem. Boven S38 lagen twee verschillende pakketten. Enerzijds S49, een houtskoolrijke laag met kalkmortel (zie profiel 30 en 33), en anderzijds S154, een grijsgroene laag met zeer veel kalkmortelbrokjes en een dikte van circa 10cm (zie profiel 32). Boven S154 lag S153, een bruin zandig pakket met weinig houtskool, kalkmortel. Op profiel 33 is, boven S27, een dun laagje grijsgroen zand zichtbaar, S23, gelijkend op S154.

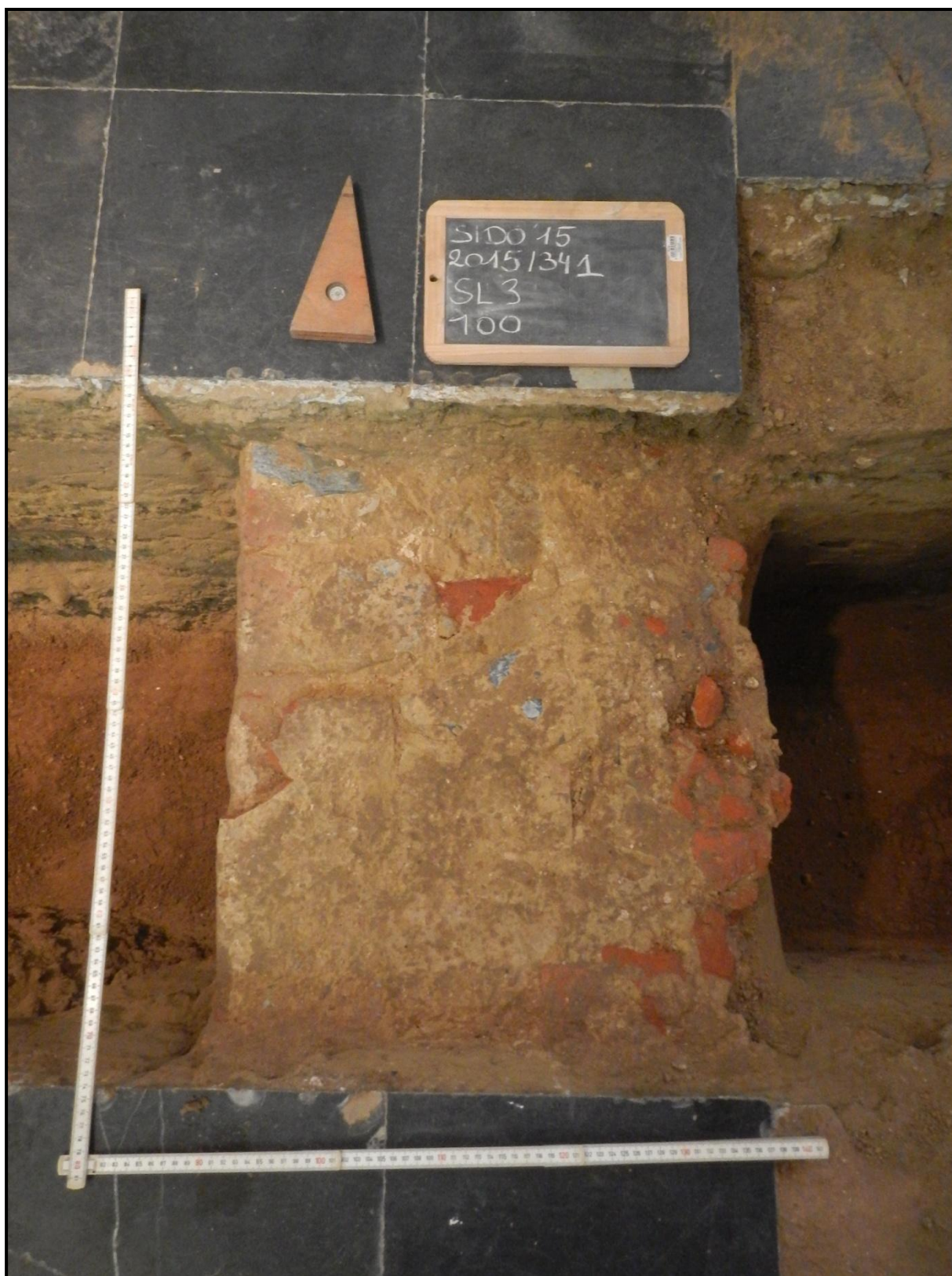
Doorheen de bovenstaande besproken pakketten werden twee kuilen gegraven. Het ging om enerzijds interface S138 (zie profielen 30, 31 en 32), een kuil met vrij steile wanden en een maximaal waarneembare diepte van 30cm. De vulling S139 was een donkerbruin zand met gelaagd wat grijsgroen zand. De andere kuil was interface S142 (zie profiel 32). Deze kuil had een maximale diepte van 40cm en was opgevuld met een donkerbruine zandleem met vrij weinig houtskool en kalkmortelbrokjes. De twee kuilen waren afgedekt door een bruinig pakket S20. Het betrof een donkerbruine laag zandleem met zeer weinig houtskool en verbrande leem.

Bovenop S20 lag S8, een op sommige plaatsen 10cm dik pakket grijsgroen zand (zie profiel 30, 32, 33). Dit grijsgroene zand werd in vlak 1 geregistreerd (+55,15m TAW). Naast dit groenige zand werd ook een laag kalkmortel waargenomen. In vlak kreeg dit spoornummer S71 (+565,13m TW) (=S7, 9, 10, 11 op profielen 30, 32, 33). Nog in vlak kon een vrij grote kuil S144 opgetekend worden. De vulling bestond uit een vrij losse bruingrijze zandleem met kalkbrokjes. De kuil had op profiel 32 een maximale diepte van 52cm. Op boring 4 was zichtbaar dat de kuil nog bijkomstig 80cm dieper ging tot op een TAW van +53,82m. Aan de oostelijke kant van de sleuf werd een slordig opgebouwde fundering waargenomen, S100 (zie profiel 31). S100 was opgebouwd uit brokken baksteen (20,5cm x 12,5cm x 5cm), brokken leisteen en onderaan tegelfragmenten (zie figuur 55).

De uiterst oostelijke zijde van sleuf 3 werd gedomineerd door een vrij grote kuil S210 (zie profielen 34 en 35). De vulling S169 bestond uit een grijsbruine zandleem met vrij veel los menselijk botmateriaal. Deze kuil, alsook gelijkaardige kuilen S140 en S146, was gegraven doorheen S2 dat het bovenste pakket van deze sleuf vormde.

Figuur 54: Sleuf 3, oostelijke deel van profiel 30.

Figuur 55: S100.

Figuur 56: Sleuf 3, vlak 1.

6.2.10. Sleuf 4

Er wordt verwezen naar bijlagen 13, 22 en 23. Respectievelijk het grondplan, de profielen en de Harris-matrix.

Het onderste pakket vormde een vrij steriele laag S177, een geelbruine leem. Het pakket had een dikte van 92cm. (zie coupe S176 en boring 1). Bovenop deze laag lag een dun laagje verbrande leem S176.

In het noorden van de sleuf konden in vlak een paar tegeltjes (oppervlak 40cm x 20cm) opgetekend worden, S172 (+55,19m TAW). De tegeltjes waren vierkant (7cm x 7cm x 2cm) en hadden een geel of een rood oppervlak. Onder de tegeltjes werd een donkerbruin, vrij puinig pakket S211 waargenomen, samen met een dun mortellaagje S91 (zie profiel 36). De tegeltjes werden afgedekt door een dun vrij lemig laagje S20 en een nog dunner laagje groengrijs zand S8.

In het uiterste zuiden van de sleuf, op de hoek met werkput 1, was een vrij massieve, uit brokken veldsteen opgebouwde, oost-west georiënteerde fundering S181 aanwezig. Een andere te vernoemen oost-west georiënteerde fundering is S171 (+55,33m TAW). Deze was vrij rommelig opgebouwd uit brokken baksteen en had een dikte van 30cm. Het bovenste pakket van deze sleuf werd gevormd door S173, een licht grijs tot groen zand.

Figuur 57: Tegeltjes (S172) *in situ*.

Figuur 58: S181 in het zuiden van sleuf 4.

Figuur 59: S181.

6.3. Beschrijving van de vondsten en stalen

6.3.1. Aardewerk

In dit deel zal het aardewerk uit de boven beschreven contexten typologisch besproken worden. Opmerkelijk is dat bij het gros van het aardewerk bijna geen importaardewerk aanwezig is.

6.3.1.1. Grijs aardewerk

Dit aardewerk is gebakken in een zuurstofarme omgeving waardoor het aardewerk een grijze kleur bekommt. In het algemeen kan deze aardewerksoort voorkomen tot in de eerste helft van de 16de eeuw.²⁶ De dominantie²⁷ van het grijs aardewerk (zowel lokale makelij als import) blijft tot in de 14de eeuw.²⁸ Vanaf dan wordt het vrij snel overvleugeld door het rode, oxiderend gebakken, aardewerk.

Uit de contexten S20 (sleuf 3) en S114 (sleuf 2) kon een scherfje grijs aardewerk gerecupereerd worden. De scherfjes waren echter zodanig klein en weinig diagnostisch, dat ze niet aan een bepaalde vorm konden worden toegekend.

6.3.1.2. Rood aardewerk

De term rood aardewerk beslaat in principe al het aardewerk dat gebakken is in een oxiderende atmosfeer hetgeen de oorzaak is van het kenmerkende rode baksel. Het baksel had een glazuurlaag aan binnen- en/of buitenzijde.

Pan

De pan is een wijde, open vorm met een steel op een convexe of vlakke bodem. Uit laag S114, interface S127, kon een bodem van een pan herkend worden. De buitenzijde was door het gebruik sterk beroet.

²⁶ DE GROOTE, 2008, p. 295.

²⁷ Het procentueel voorkomen van het aardewerk ten opzicht van een andere soort aardewerk in een bepaalde context.

²⁸ DE GROOTE, 2008, p. 295.

Figuur 60: Scherfje van een pan met roetaanslag.

Kom

De kom is een diepe, open vorm met een halfbolvormig lichaam en een licht ingesnoerde hals. Uit laag S97 (werkput 5) kon een fragment van een kommetje herkend worden dat in de 15de eeuw kan geplaatst worden. Ook uit vulling S70 van kuil S129 kon een fragment van een kom gehaald worden.

Teil

Een teil is een wijde, open vorm, gekenmerkt door de aanwezigheid van een brede schenklip. Uit laag S70 (werkput 5) konden fragmenten van een teil gerecupereerd worden. Het betrof twee individuen (zie figuur 61). De twee individuen konden geassocieerd worden met type L75/D. Dit type komt voor vanaf 1400 en loopt door tot 1550.²⁹ Uit vulling S169 van interface S210 kon ook een fragment van een teil herkend worden. Deze teil had een zwaardere vorm en kon eerder in de 16de-17de eeuw gedateerd worden.

²⁹ DE GROOTE, 2008, p. 262.

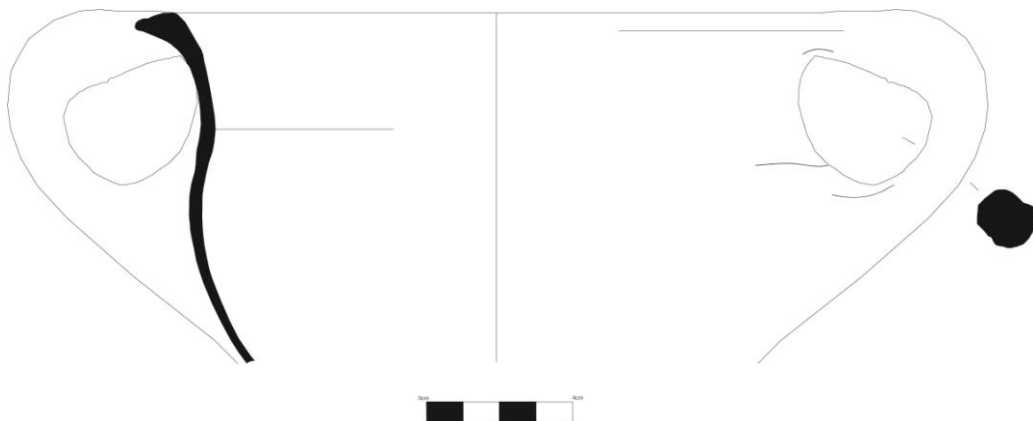
Figuur 61: Twee randen van een teil type L75/D uit S70.

Figuur 62: Rand van een teil uit S169.

Grape

Een andere vorm is de grape. De grape is een gesloten potvorm op drie pootjes bedoeld als kookpot. Laag S54=S104 van kuil S129 (werkput 5) bevatte fragmenten van een grape type L120³⁰ (zie figuur 63). Dit type kan gedateerd worden in de 15de-16de eeuw.

Figuur 63: Rand van een grape uit kuil S129.

³⁰ DEGROOTE, 2008, pp. 156-164.

Bord

Uit S20 (werkput 3) kon een fragment van een bord gerecupereerd worden. Het fragment kon in de 16de-17de eeuw geplaatst worden.

6.3.1.3. Steengoed-Raeren

Uit laag S97 (werkput 5) konden enkele scheven import-aardewerk gerecupereerd worden. De fragmenten zijn afkomstig van kruiken uit Raeren. Dit soort aardewerk kende haar hoogtepunt in de 16de eeuw.

6.3.1.4. Witbakkend aardewerk

Onder de verzamelnaam witbakkend aardewerk uit het Maasland zijn alle aardewerkgroepen samengebracht die afkomstig zijn uit de Midden-Maasvallei. Het gaat om een witbakkende keramiek met een glazuurlaag, meestal geel. Binnen de reducerend gebakken exemplaren is de glazuurlaag groen. Uit laag S97 kon een scherfje van dit aardewerk verzameld worden. Het kan in de 15de-16de eeuw geplaatst worden.

6.3.2. Bouwmateriaal

Verspreid in de kerk, konden kleine tegeltjes uit context verzameld worden. *In situ* ging het om spoornummers S92 (werkput 4) en S172 (sleuf 4). De tegeltjes konden een afmeting hebben van 5cm x 5cm x 2cm, 6,5cm x 6,5cm x 2cm tot 7cm x 7cm x 2cm. Ook de kleur kon verschillen: van geel tot groen geglaazuurd, maar altijd rood gebakken. De tegels konden diagonale groeflijnen hebben, maar konden ook een kruismotief bevatten. De tegeltjes waren meestal vierkant, maar af en toe werd een driehoekig exemplaar opgemerkt. Op sommige tegeltjes werden fabelfiguren herkend (zie figuur 64 en 65). Het was niet helemaal duidelijk of het om een griffioen of een ander wezen ging.

4cm

Figuur 64: Detailtekening van een tegel met afbeelding van een griffioen (?).

Figuur 65: Tegels met afbeeldingen van griffioenen (?).

6.3.3. Metaal

Kistspijkers

Verspreid in de pakketten van de verschillende werkputten en sleuven konden kistspijkers verzameld worden. In werkput 2 werden bij skelet 1 kistspijkers opgetekend en ingezameld. Het ging om inventarisnummers 1, 2 en 3.

Munt

Uit pakket S2 kon een munt verzameld worden. Het betrof een zilveren driestuiver van Albrecht van Oostenrijk en Isabella van Spanje uit 1618.³¹ Deze munt werd geconserveerd (zie bijlage 1).

6.3.4. Stalen natuurwetenschappelijk onderzoek

Uit enkele contexten werden stalen genomen ten behoeve van natuurwetenschappelijk onderzoek. Het ging om stalen voor ¹⁴C-datering en macroresten. De resultaten van het ¹⁴C-onderzoek worden aangehaald in hoofdstuk 7.1. Datering van de voornaamste sporen, en zijn tevens terug te vinden in bijlage 3. Het onderzoek op de macroresten werd uitgevoerd op een laag uit S70 van kuil S129. De resultaten zijn te lezen in bijlage 2.

³¹ VANHOUDT, 1996, pp. 14-15.

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste aangetroffen sporen chronologisch van oud naar jong behandeld en geïnterpreteerd (zie eveneens figuur 66 voor het overzicht).

Spoor	Datering	Interpretatie
Grijsgroen zand	50 miljoen v. Chr.	Natuurlijk
Leem	10000 v. Chr.	Natuurlijk
S74	7 ^{de} - 8 ^{ste} eeuw n. Chr.	Kuil (leemontginning)
S89	Tussen 7 ^{de} eeuw n. Chr. - 10 ^{de} eeuw n. Chr.	Ophogingslaag
S97	Tussen 7 ^{de} eeuw n. Chr. - 10 ^{de} eeuw n. Chr.	Ophogingslaag
S90	Tussen 7 ^{de} eeuw n. Chr. - 10 ^{de} eeuw n. Chr.	Werkniveau
S133	Tussen 7 ^{de} eeuw n. Chr. - 10 ^{de} eeuw n. Chr.	Werkniveau
S38	Tussen 7 ^{de} eeuw n. Chr. - 10 ^{de} eeuw n. Chr...	Ophogingslaag
S132	Tussen 7 ^{de} eeuw n. Chr. - 10 ^{de} eeuw n. Chr.	Ophogingslaag
S112	Eind 8 ^{ste} eeuw n. Chr. - begin 10 ^{de} eeuw n. Chr.	Werkniveau
S110	10 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Werkniveau
S49	10 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Werkniveau
S41	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Fundering
S66	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Fundering
S83	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Fundering
S181	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Fundering
S37	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Vloerniveau
S128	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr..	Vloerniveau
S82	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr..	Vloerniveau
S27	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Vloerniveau (leem)
S91	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Vloerniveau
S208	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Vloerniveau
S95	Tussen 10 ^{de} eeuw n. Chr. - 15 ^{de} eeuw n. Chr.	Kuil
S207	15 ^{de} eeuw n. Chr.	Aanlegsleuf
S156	15 ^{de} eeuw n. Chr.	Fundering
S23	15 ^{de} eeuw n. Chr.	Ophogingslaag
S61	15 ^{de} eeuw n. Chr.	Ophogingslaag
S92	15 ^{de} eeuw n. Chr.	Vloerniveau
S172	15 ^{de} eeuw n. Chr.	Vloerniveau
S2	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Ophogingslaag
S139	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Kuil
S143	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Kuil
S145	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Kuil
S147	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Kuil
S169	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Kuil
S173	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Ophogingslaag

S174	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Ophogingslaag
S175	17 ^{de} eeuw n. Chr. en erna	Ophogingslaag

Figuur 66: Tabel met de voornaamste sporen, datering en interpretatie.

7.1. Niet-antropogene bodem

In de kerk werden enkele boringen gezet om enerzijds te onderzoeken op welke diepte de 'moederbodem' zat en anderzijds om te onderzoeken of de kerk gebouwd was op een natuurlijke of antropogene ophoging.

Uit de boringen kwam een vrij uniform beeld tevoorschijn. De pakketten konden in drie niveaus onderverdeeld worden. Het eerste niveau betrof het antropogene pakket, dat in werkput 3 een maximale diepte bereikte van 1,73m onder het huidige vloerniveau. Het tweede pakket was van natuurlijke oorsprong en kon voorkomen vanaf 1m onder het huidige vloerniveau (zoals in werkput 2, zie de lemige moederbodem op figuur 27). Uit de boringen bleek dat het pakket nog voorkwam op een maximum diepte van 2,80m onder het huidige vloerniveau. Dit pakket betrof een vrij homogene leem, afgezet tijdens de laatste ijstijd (Midden tot Laat Weichseliaan en Holoceen (circa 10000 jaar geleden) (zie figuur 67). Deze sedimenten komen vooral voor in plateau- of interfluviumpositie. Door hun samenstelling kunnen ze gerekend worden tot de Formatie van Gembloux, meerbepaald het Lid van Brabant. Tot ongeveer 1960 werd deze toplaag op vele plaatsen op het kaartblad uitgebaat als grondstof voor de vervaardiging van bakstenen: de zogenaamde terre-à-briques.

Tenslotte werd er nog een derde pakket aangetroffen onder de hierboven besproken leemlaag. Dit pakket betrof een grijsgroene zandige laag die al op een diepte van 1,80m voorkwam (zoals in werkput 2) maar werd meestal pas geregistreerd vanaf circa 2m. Dit zand werd gevolgd tot op een diepte van 4,20m onder het huidige vloerniveau. Uit de boringen kon uitgemaakt worden dat de heuvel waarop de kerk is gebouwd, een natuurlijke heuvel betreft. Het groenige zand dat werd aangetroffen betreft glauconiethoudend zand van het Lid van Egem, een onderdeel van de Formatie van Tielt die o.a. dagzoomt in het noorden van Henegouwen, in het zuiden en midden van Oost- en West-Vlaanderen en het westen van Vlaams- en Waals-Brabant. De formatie bestaat uit marien zeer fijn zand en silt, afgezet in de zee die België bedekte tijdens het Midden- tot Laat-Ypresiaan (Vroeg-Eoceen, rond 50 miljoen jaar geleden). Veldstenen uit de Paniselzanden (formatie van Tielt) komen voor als steenbanken binnenin klei of zand van de Ieperiaanformaties. Ze bestaan uit groengrijze, glauconiethoudende zandsteen met een kiezelcement. De veldstenen werden uitsluitend gebruikt in de nabijheid van de ontginningsplaatsen. Over het algemeen behoort Lennik toe aan de formatie van Tubize. De formatie van Tubize bestaat hoofdzakelijk uit kleisteen en siltsteen, maar soms ook

uit zandsteen, arkose, subarkose en grauwacke. Deze eenheid is gemakkelijk herkenbaar door de dominante grijsgroene kleur.³²

Figuur 67: Verbreiding van de eolische sedimenten (oranje) tijdens het Laat-Weichseliaan. (<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/3quartair50000.html#waar>).

³² <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/3tertiar.html#algemeen>

7.2. Antropogene bodem

Het bodempakket dat gelinkt kan worden aan menselijke activiteiten gaat terug tot de 7de-10de eeuw n.Chr. .

7.2.1. 7de-10de eeuw n. Chr.: oudste stratigrafische sporen

7.2.1.1. Absolute datering op een kuil

In werkput 3 werd de onderkant van kuil S195 (vulling S74) bereikt. Het spoor was opgevuld met zeer veel houtskool en verbrande leem. Het is gissen naar de functie maar mogelijk betreft het hier een kuil waaruit leem werd gewonnen in functie van bouwactiviteiten. Het kan ook gaan om een afvalkuil waarin resten van een verbrande lemen structuur werden gestort. Uit de ¹⁴C-analyse op een stukje houtskool kon een scherpere datering bekomen worden tussen 650 – 770 na Chr. (zie bijlage 3; RICH-22429). Het betreft hier het oudst vastgestelde antropogene spoor binnen de site.

7.2.1.2. Ophogingslagen en werkniveaus

Lagen S89 in werkput 3 en S97 in werkput 5 kunnen vermoedelijk gelijk gesteld worden. Het ging om een vrij dik pakket dat wellicht als ophogingslaag geïnterpreteerd kan worden. Vermoedelijk werd het oorspronkelijke terrein genivelleerd en werd daarop een pakket geworpen om het terrein bouwrijp te maken. Bovenop dit pakket was, eveneens in werkputten 3 en 5, een vrij dun kalkmortellaagje zichtbaar. Deze sporen S90 (werkput 3) en S133 (werkput 5) kunnen gezien worden als de restanten van een werkniveau om bijvoorbeeld de muren te kalken. Op dit uit kalkmortel bestaande werkniveau werd vervolgens een andere laag aangebracht die eveneens als ophogingslaag of nivelleringslaag kan worden aangeduid. Het ging om spoornummers S38 (werkput 3 en sleuf 2) en S132 (werkput 5). Vervolgens kon tenslotte in werkput 3 en sleuf 2 en 3 een sterk verbrande laag herkend worden. Het ging om de spoornummers S49, S110 en S112. Deze laag kon als werkniveau of als brandlaag geïnterpreteerd worden. Een brokje houtskool uit S112 kon gedateerd worden tussen 770 - 960 na Chr. (zie bijlage 3; RICH-22430).

7.2.1.3. Historische omkadering

De 8ste eeuw is de historische periode waarin onze contreien onder bestuur vallen van de Karolingers. In 751 werd Pepijn de Korte met behulp van de paus aan de macht

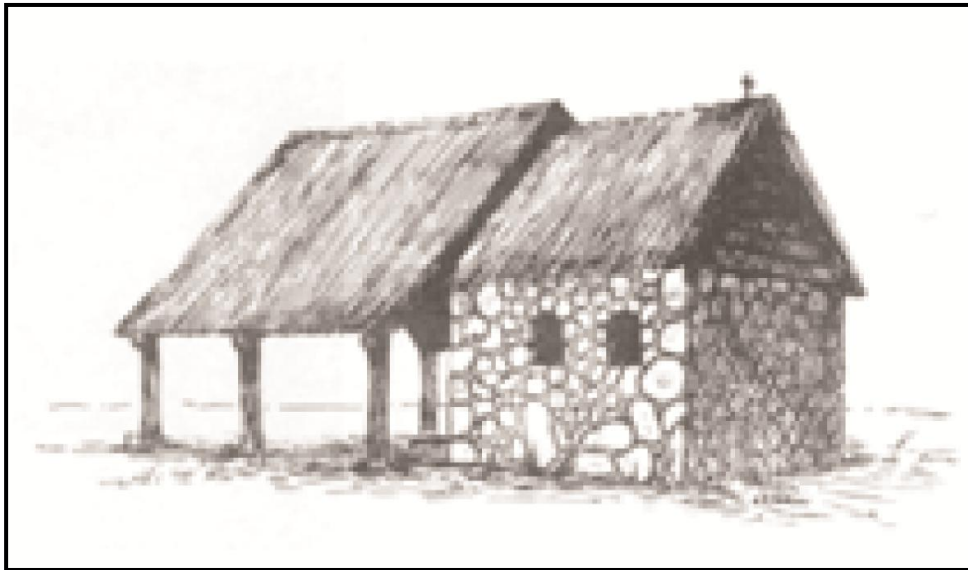
gesteld en tot 1ste Karolingische vorst gezalfd. In 771 ging het rijk over naar Karel de Grote die in 800 door de paus tot 'keizer der Romeinen' werd gekroond. De 9de eeuw werd gekenmerkt door de invallen van de Noormannen en na de dood van Lodewijk de Vrome in 840 werd Lotharingen (waarbinnen Sint-Martens-Lennik lag) kortstondig een koninkrijk, waarna het in 925 aan het Heilig Roomse rijk werd toegevoegd. In datzelfde jaar werd de Schelde de definitieve grens tussen Frankrijk en het Heilig Roomse Rijk. In 959 werd Lotharingen opgedeeld in de hertogdommen Neder- en Opper-Lotharingen. Sint-Martens-Lennik lag in Neder-Lotharingen.³³

Zoals in de historische beschrijving (zie 4.1.1. en 4.2.1.) meegegeven werd op 26 juli 897 Lennik met zijn kapel door Zwentibold, koning van Lotharingen, geschonken aan de kloostergemeente van de abdij van Nijvel.³⁴ Of kuil S195 iets met deze kapel te maken heeft is niet met zekerheid te zeggen maar lijkt gezien de vroege datering (650 – 770 na Chr.) toch weinig waarschijnlijk. De eerste kerkjes in onze streken groeiden vanuit het basilicale type of vanuit het Gallo-Romeinse fanum-type tempel. Die eerste kerkjes waren opgetrokken uit hout skeletbouw, leem en stro (zie figuur 68).

Als men aan een eerste kerkje denkt te Sint-Martens-Lennik moet men vermoedelijk een kerkje voor ogen hebben zoals te zien is op figuur 68. Omstreeks de 9de en 10de eeuw gingen de belangrijkste kerken in onze streken over tot verstening. Door de inval van de Noormannen waren vele houten gebouwen in de vlammen opgegaan en besloot men de kerken te herbouwen in meer duurzame materialen. De hierboven aangehaalde nivellerings- en werkniveaus zijn zeer waarschijnlijk aan deze periode toe te schrijven. Op basis van de ¹⁴C-datering op S112 lijkt het er ook sterk op dat deze (nivellerings-/werk)niveaus terug te brengen zijn tot de eerste kerk die hier door de abdij van Nijvel omstreeks het begin van de 10de eeuw, na de schenking van 897, gebouwd werd. Er is echter geen directe link aangetroffen met de romaanse funderingen (cfr. infra) zodat het niet uit te sluiten valt dat zij tot een oudere voorloper behoren. Vandaar dat deze sporen toch in dit tekstdeel worden besproken.

³³ CARSON, 1995, pp. 29-38.

³⁴ Ibidem.

Figuur 68: Reconstructie van een pre-romaanse kerk. (RASSALLE, 2007, p. 23)

7.2.3. 10de eeuw-15de eeuw: romaanse kerk

7.2.3.1. Muurstructuren van de romaanse kerk

In werkput 3 werd over het gehele noordelijke profiel van de werkput een fundering S41 aangetroffen. De muur had een oost-west oriëntering en kon geïnterpreteerd worden als de romaanse fase van de huidige noordelijke zijbeuk. In werkput 3 werd de tegenhanger van fundering S41 aangetroffen. Hier werd deze met spoornummer S66 benoemd. In werkput 3 kon de fundering beter bestudeerd worden aangezien deze voor een groot deel in de werkput zat. Zo werd duidelijk dat de toen zichtbare binnenzijde van de muur beter afgewerkt was. Ook werd aan de noordelijke binnenzijde pleister op de fundering aangetroffen. In sleuf 2 werd een massieve fundering aangetroffen, nl. S83. Deze was opgebouwd uit brokken natuursteen en had vermoedelijk een afgeronde vierkante vorm. Als laatste werd in sleuf 4, op de overgang van werkput 2, een oost-west georiënteerde fundering S181 blootgelegd.

7.2.3.2. Vloerniveaus en kuil binnen de romaanse kerk

In werkputten 3 en 5 werd telkens tegen de veldstenen fundering een kalkmortellaag aangetroffen. In werkput 3 ging het om spoornummer S37. Op profiel 10 was duidelijk zichtbaar dat de mortel als het ware tegen de fundering aan was gelegd. Ook in werkput 5, waar de laag spoornummer S128 meekreeg was dit het geval. In sleuf 2 kon het

kalkmortellaagje gevolgd worden op profiel 26. Het kreeg het spoornummer S82. Vermoedelijk deed de kalkmortellaag dienst als vloer binnen de romaanse kerk. Het is ook nog mogelijk dat deze als werkniveau geïnterpreteerd kan worden. Boven deze vloer werd op eenzelfde hoogte in de verschillende werkputten een vrij dik lemig pakket aangetroffen. In werkput 3, 4, sleuf 1, sleuf 2 en sleuf 3 ging het om spoornummer S27, in werkput 5 om S117. Het dikke pakket was vrij steriel (er werden geen inclusies aangetroffen) en kon tot circa 20cm dik zijn. Het is geweten dat in romaanse kerken lemen vloeren bestonden. Zo konden eerder al tijdens opgravingen in o.a. Bellingen - Onze-Lieve-Vrouwekerk³⁵, Halle Basiliek³⁶ en zeker Kraainem - Sint-Pancratiuskerk lemen vloerniveaus worden onderzocht.

In werkput 4 werd onder S27 een vrij grote rommelige kuil opgetekend, S95. Wat de functie van deze kuil was is onduidelijk. Net boven dit lemige vloerniveau S27 kon op sommige plaatsen een zeer dun bewaard kalkmortellaagje opgemerkt worden. Het ging om S91 in werkput 3 en 4, en laag S208 in sleuf 2. Vermoedelijk ging het hier ook om een restant van een vloerniveau.

7.2.3.3. Begravingen buiten de romaanse kerk

In werkput 2 werden twee kuilen S188 en S190 aangeduid die vermoedelijk (voor S190 is dit zeker) als put dienden voor een kistbegraving. Bij kuil S190 werd de lemige moederbodem bereikt. In werkput 3 had kuil S197 een vorm die doet vermoeden dat deze ook diende als kistbegraving.

Op een diepte van -70cm (kuil S190) werd in werkput 2 een inhumatie S32 aangetroffen. Het betrof een volwassen persoon waarvan het geslacht onzeker was. Eén geslachtskenmerk aan het bekken geeft vrouwelijk aan, maar het postuur is eerder mannelijk. Het individu was in een kist begraven, de kistvorm leek trapezoïde. Vermoedelijk was de houtsoort van de kist eik maar dit kan niet met zekerheid worden achterhaald. Het individu was niet in een lijkwade gewikkeld en de schedel en armen waren verstoord. De conservering van het bot was zeer wisselend, van goed tot matig, waarbij de kist en het bot bijna één zijn geworden. Ten zuiden van S32 (skelet 1) werd een tweede individu aangetroffen (S178, skelet 2). Mogelijk is het grootste deel van S178 verstoord door S32. Ten noorden werd tenslotte een heel slecht bewaard derde individu aangetroffen (S179, skelet 3).

³⁵ BRADT, 2013.

³⁶ BRADT, 2015.

In welke periode de skeletten te dateren zijn is moeilijk te achterhalen. Stratigrafisch kunnen ze zowel tot de romaanse periode (begroaving buiten de kerk) of de periode erna (begroaving binnen de kerk) behoren.

7.2.3.4. Historische omkadering

In de 10de en 11de eeuw valt Sint-Martens-Lennik bestuurlijk onder Lotharingen, één van de stamhertogdommen binnen het Heilig Roomse Rijk. In 1106 gaat de titel van hertog van (Neder) Lotharingen over naar Godfried I, graaf van Leuven en landgraaf van Brabant (grondlegger van het hertogdom Brabant). Vanaf de 13de eeuw is Brabant de naam van een hertogdom in het westen van het Heilige Roomse Rijk.

Zoals opgemerkt in 7.2.2.3. bouwde men na de invallen van de Noormannen de kerkjes terug op in harder materiaal. Het gebruikte materiaal voor de bouw van de romaanse kerk te Sint-Martens-Lennik is veldsteen. De vorming van veldsteen wordt geplaatst in het Vroeg Eoceen (54 tot 48 miljoen jaar geleden) en kan hierbij in relatie gebracht worden met het groengrijze zand dat werd aangetroffen in de diverse boringen. Veldsteen is ontstaan als zeezand dat uit kwarts en glauconiet bestaat en werd verkiezeld en versteend. De natuursteen heeft een typische groenige kleur, maar kan ook neigen naar blauw. Het dankt zijn naam aan het feit dat deze steen dagzoomde en zomaar op het veld kon opgeraapt worden. Deze natuursteen werd op verschillende plaatsen in Oost-Vlaanderen (Pajottenland) en West-Vlaanderen (centraal en noordelijke deel) gebruikt.³⁷ Zo werd bij bvb. een opgraving in de Sint-Clemenskerk te Klemskerke veldsteen aangetroffen in de romaanse fase van de kerk³⁸.

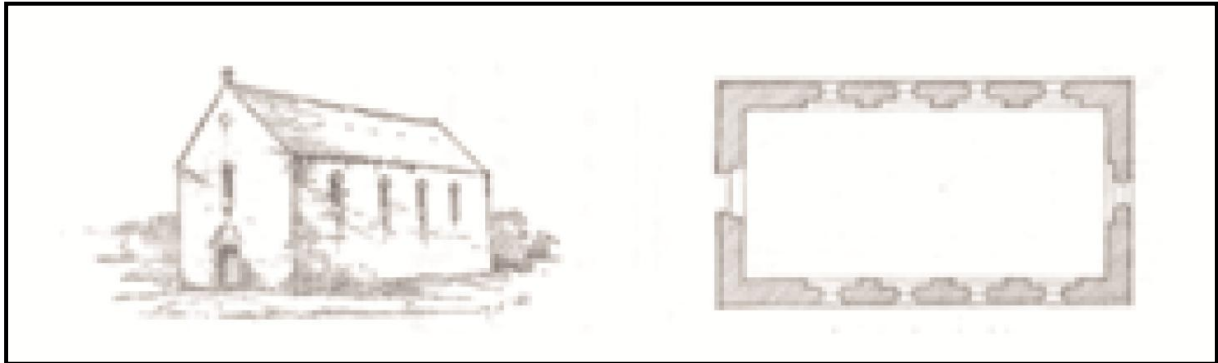
Het kerkgebouw evolueerde van de pre-romaanse eenvoudige kerkjes (zie figuur 69) naar een zaalkerk met eventueel een rechthoekig koor of halfronde absis (zie figuur 70). Door toevoeging van de kruisbeuk, westbouw en crypte bekomt men de romaanse kerk zoals deze vrij algemeen gekend is. Misschien had een eerdere fase van de romaanse kerk te Sint-Martens-Lennik een dergelijk uitzicht, maar met zekerheid valt dit niet te zeggen.

Het is geweten dat de romaanse kerk een indeling in 4 traveeën, geen transept en een vieringtoren vertoonde. Het koor eindigde in een afgeronde absis. Als gevolg van de vondst van S181 kan de reconstitutie (zie figuur 7) van de Romaanse fase van de Sint-Martinuskerk enigszins gewijzigd worden. Waarschijnlijk had de kerk eerder een

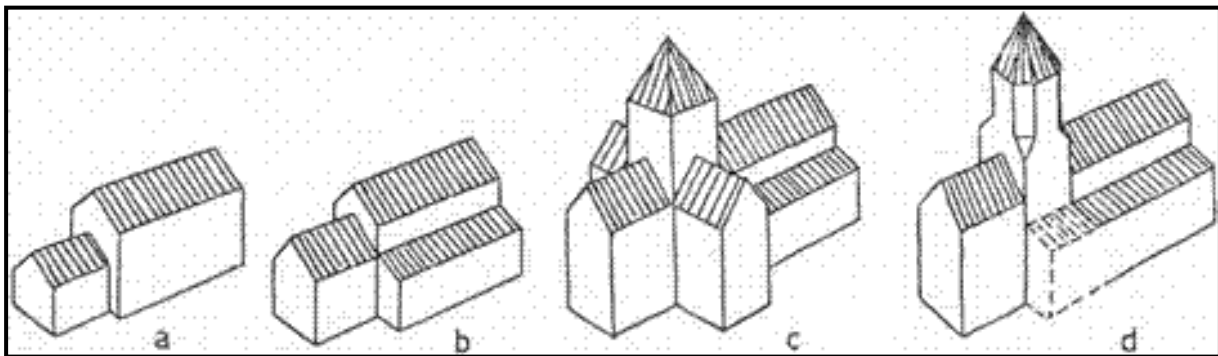
³⁷ CNUDDE e.a., 2009, pp. 344-345.

³⁸ Rapport in opmaak (Monument Vandekerckhove nv).

plattegrond zoals op figuur 70 (d), waarbij de zijmuren doorliepen tot ter hoogte van de oostelijke pijlers van de toren.

Figuur 69: Schema en plattegrond van een romaanse zaalkerk. (ENGLISH, 1939: p.117.)

Figuur 70 : Schema's van romaanse kerken in Frans-Vlaanderen (DEVLEIGHIER L., 1978, p.136).

7.2.4. 15de eeuw: bouw van de huidige westertoren met vloerniveau uit tegeltjes

7.2.4.1. Archeologische sporen uit de 14de-15de eeuw

De bouw van de huidige westelijke toren kon in sleuf 1 waargenomen worden met aanlegssleuf S207. Deze was stratigrafisch door vloerniveau S27 gegraven. Doel van de aanlegssleuf was het plaatsen van de zuidoostelijke pijler van de westertoren. De fundering van deze pijler kreeg spoornummer S156. Qua baksteengrootte (24cm x 10cm x 6cm) kwam dit overeen met de 15de eeuw.

Op verschillende plaatsen kon in het westelijk deel van de kerk een pakket groengrijs zand waargenomen worden. In werkputten 3, 4 en sleuven 1, 2 en 3 kreeg het pakket spoornummer S23. In werkput 3 kreeg dit spoornummer S61. Vermoedelijk betrof het

hier een stabiliserende laag om een vloerniveau in aan te leggen. In werkput 4 (op profiel 12) en in sleuf 4 werden daarin nog tegeltjes aangetroffen, respectievelijk spoornummers S92 en S172. Op sommige tegeltjes kon een fabelfiguur herkend worden. Tijdens recent onderzoek in de Sint-Aldegondiskerk te Mespelare³⁹ werden eveneens dergelijke tegeltjes *in situ* aangetroffen en waren ze te dateren in de 14de-15de eeuw. Ook in de basiliek van Halle werden tijdens opgravingen gelijkaardige tegeltjes *in situ* gevonden⁴⁰. Tenslotte kan nog een recent onderzoek in het stadhuis van Dendermonde⁴¹ worden vermeld waarbij ook dergelijke tegels werden aangetroffen. Niet zelden werden tijdens de opgraving in de Sint-Martinuskerk losse tegeltjes aangetroffen in de bovenste pakketten.

7.2.4.2. Historische omkadering

In de 15de eeuw wordt het hertogdom Brabant (waaronder Sint-Martens-Lennik valt) bij het Bourgondische rijk van Filips de Goede toegevoegd. Het opvallendste archeologisch spoor uit deze periode zijn de geglazuurde tegeltjes. De oudste gekende geglazuurde tegels in onze contreien stammen uit de 12de eeuw. Vanaf de 13de eeuw komt de tweekleurige vloertegel voor in abdijen en kastelen.⁴² De tweekleurige vloertegel is een tegel met een rode achtergrond en een gele tekening, zelden omgekeerd. Deze tegel kon snel gemaakt worden en kende een groot arsenaal aan decoraties. Het patroon werd met een houten stempel in de klei geperst en de ontstane holte werd opgevuld met pijpaaarde. Nadien werd de tegel met transparant loodglazuur bedekt en oxiderend gebakken, waarbij de klei een oranje-rode en de pijpaaarde een goudgele kleur kreeg.⁴³ De geglazuurde tegeltjes werden al vlug aangetroffen in zowel middeleeuwse burgerlijke als kerkelijke gebouwen.⁴⁴ Over het algemeen werden geglazuurde tegels gebruikt als bevloering in kerkgebouwen en meer specifiek voor de meest sacrale delen van het gebouw, zijnde koor- en altaargedeeelte.⁴⁵

³⁹ Rapport in opmaak (Monument Vandekerckhove).

⁴⁰ BRADT, 2015, p. 85.

⁴¹ Rapport in opmaak (Monument Vandekerckhove).

⁴² BARRERE e.a., 2012, p.13.

⁴³ DE BELIE, 1985, p.5.

⁴⁴ BARRERE e.a., 2012, p.15.

⁴⁵ BARRERE e.a., 2012, p.19.

7.2.5. Brand in 1592 en bouw van nieuwe zuidelijke zijbeuk ten tijde van de Spaanse Nederlanden

In werkput 5 kon een vrij grote kuil onderzocht worden. De vulling van kuil S70 (zie bijlage 9 en 18) bestond uit zeer veel verkoolde exemplaren van reeds gedroogde erwten, net als enkele schaarse exemplaren van tuinboon. Het merendeel van de vulling bestond echter grotendeels uit twee graansoorten. Zowat 85% ervan was tarwe en 15% rogge. Het zijn beide graansoorten die voor het bakken werden gebruikt.

In historische literatuur wordt vermeld dat in de 15de tot 17de eeuw in West-Brabant en meer westelijk in de leemstreek masteluin als wintergraan ingezaaid werd: masteluin is een mengsel van tarwe (of spelt) en rogge. Deze brandrestenvondst wijst op de oogst van masteluin die voor het bakken van brood kon gebruikt worden. Gelijkaardige vondsten zijn in de nabije steden Ninove en Aalst aan het licht gekomen. Het soortenspectrum van de verkoolde wilde planten wijst volledig in de richting van akkeronkruiden die in de wintergraanakkers groeiden. Ook dit materiaal is uitzonderlijk goed bewaard. Dreps/akkerdravik en akkerkool zijn er in grote getale aanwezig.

Het is niet onwaarschijnlijk dat de houtskoolrijke vulling te maken had met de brand die woedde in 1592. Alhoewel de ¹⁴C-datering vrij ruim is lijkt deze de interpretatie van de brand wel te staven. Waarschijnlijk werd (een deel van) de verbrande goederen van de kerk in deze kuil gedumpt.

Na de brand werd er een nieuwe zuidelijke zijbeuk opgetrokken. Uit mondelinge bron⁴⁶ blijkt dat de zijbeuk een toegangspoort had in de 16de eeuw. Op profiel 20 kon een bakstenen fundering waargenomen worden, S18. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit weggezakte stukje fundering S18 onderdeel was van dit toegangsportaal.

Op sommige plaatsen werd een tweede groengrijs laagje aangetroffen (S111 in werkput 5 en S8 in sleuf 3), dit om een vlak te nivelleren. Daarbovenop werd een nieuwe vloer aangelegd. Dit vloerniveau kon op verschillende plaatsen herkend worden. In werkput 3 en sleuven 2 en 3 kreeg het spoor nummers S7, S9, S10 en S11. In werkputten 4 en 5 en sleuf 1 kreeg het vloerniveau spoor nummer S16. Het vloerniveau bestond uit kalkmortel waarbij op bepaalde plaatsen de afdrucken van de tegels nog zichtbaar waren.

⁴⁶ Mondelinge informatie architect H. Cornelis.

7.2.6. 17de-18de eeuw: kuilen (begravingen) en huidig vloerniveau

Vooraf in werkput 1 en sleuven 3 en 4 werden grote kuilen aangetroffen. Meestal werd een groot deel van de stratigrafie weggegraven. Het ging om spoornummers S139, S143, S145, S147, S169 (zie bijlage 21). Vermoedelijk betrof het kuilen voor inhumaties. Het ging hier niet om knekelputten, daarvoor werd er te weinig botmateriaal aangetroffen in de kuilen. Een pakket S2 werd herkend in werkputten 3, 4 en 5 en sleuven 1, 2 en 3. In sleuf 4 had dit pakket spoornummer S173. In werkput 1 ging het om S6 en in werkput 2 om S1. Het diende als stabiliseringslaag voor de aanleg van het huidige vloerniveau. Uit dit pakket S2 kon een muntje gerecupereerd worden daterend van het begin van de 17de eeuw.

In sleuf 4 kunnen S173, S174 en S175 als ophogingspakketten geïnterpreteerd worden (zie bijlage 22). In de ophogingslagen S2, S173, S174 en S175 werden verschillende fragmenten menselijk los botmateriaal aangetroffen. Het ging hier voornamelijk om grote beenderen en schedels. Of er sprake is van een selectie is niet duidelijk. Waarschijnlijk werd het botmateriaal na bvb. werken aan de vloer van de kerk, gedumpt in de ophogingslaag.

Sint-Martens-Lennik viel in de periode 1482 tot 1792 onder de Habsburgse Nederlanden. In de periode 1598 tot 1621 was Isabella van Spanje landvoogdes van de Zuidelijke Nederlanden.

8. SYNTHESE

In het kader van de aanleg van een nieuw verwarmingssysteem in de Sint-Martinuskerk te Sint-Martens-Lennik (prov. Vlaams-Brabant) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 18 augustus tot 7 september 2015 een archeologische opgraving uit in de kerk. Opdrachtgever voor het onderzoek was de Kerkfabriek Sint-Martinus. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed.

In totaal werden 5 werkputten en 4 sleuven uitgegraven, wat neerkwam op een onderzochte oppervlakte van 27,32m². De oudste sporen gingen terug tot de 7de-8ste eeuw na Chr. Het ging vermoedelijk om een leemwinningskuil of afvalkuil met resten van verbrand bouw materiaal. Naast deze kuil werden verschillende loop- en werkniveaus gevonden die stratigrafisch tussen de 7de en 10de eeuw gedateerd kunnen worden. Op basis van de ¹⁴C-datering (650 - 770 na Chr.) zal de kuil tot een vroegere fase behoord hebben dan de romaanse kerk of de kapel die vermeld wordt bij de schenking van 897 na Chr. De oudste aangetroffen werk-/nivelleringsniveaus (waarvan de jongste via ¹⁴C werd gedateerd tussen 770-960 na Chr.) gaan mogelijk terug tot de romaanse kerk, maar gezien het ontbreken van enige directe stratigrafische link valt het niet uit te sluiten dat zij toch tot een voorloper behoren. Hoe dan ook is er nu bewijs dat er in de vroege middeleeuwen al bedrijvigheid was op de natuurlijke heuvel te Sint-Martens-Lennik.

Naast deze oudste sporen werden ook natuurstenen funderingen aangetroffen van de romaanse kerk. Het ging om funderingen opgebouwd uit veldsteen, kalkmortel restanten van vloeren en nivelleringsniveaus. Door de vondst van een fundering in de zuidelijk helft van het transept moet de reconstructie van de kerk, zoals oorspronkelijk opgemaakt door de heer Cornelis (zie figuur 7) vermoedelijk wat gewijzigd worden. Waarschijnlijk had de kerk eerder een plattegrond waarbij de zijmuren doorliepen tot ter hoogte van de oostelijke pijlers van de toren (zie figuur 66 (d)).

De bouw van de 15de-eeuwse westelijke toren kon archeologisch vastgesteld worden. Ook kon een 14de-15de-eeuws vloerniveau bestaande uit vierkante tegeltjes vastgesteld worden. Dergelijke tegeltjes bleken relatief veelvuldig voor te komen in andere kerken en particuliere gebouwen in de middeleeuwen. De brand van 1592 in de kerk kon ook archeologisch vastgesteld worden door middel van een kuil waarin aardewerk, verkoold textiel en heel wat bonen, granen en wilde planten werd teruggevonden. De vondst van de granen in de kuil wijst op een oogst van masteluin dat voor het bakken van brood kon

gebruikt worden. Het vloerniveau van net na de brand werd ook blootgelegd en geregistreerd.

Als laatste werden in de zuidelijk werkput van het transept drie inhumaties aangetroffen. De individuen waren echter dermate slecht bewaard dat deze niet onderzocht konden worden op geslacht, leeftijd of pathologieën.

9. LITERATUUR

• Uitgegeven bronnen

- BARRERE S., ADRIAEN M. & TILLIE W., *Au Coeur Des Carreaux/Een Hart Voor Tegels*, Steenvoorde.
- CARSON, 1995, *Het fraaie gelaat van Vlaanderen*, Tielt.
- CNUDDÉ V., DEWANCKELE J., DE CEUKELAIRE M., EVERAERT G., JACOBS P. & LALEMAN M.C., 2009, *Gent...Steengoed!*, Gent.
- DE GROOTE K., 2008, Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen: Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw), *Relicta Monografieën 1*, Twee volumes, Brussel.
- DE BELIE A., 1985, Middeleeuwse Vloeren in confrontatie met schilderijen van Vlaamse Primitieven, *VOBOV-INFO*, nr. 17, Sint-Niklaas.
- DEVLIEGHER L., 1978, De Romaanse bouwkunst in Frans-Vlaanderen, in: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français*, jaargang 1978, p. 136.
- ENGLISH M., 1939, *Romaansche Bouwkunst in West-Vlaanderen*, Brugge.
- NOUWEN R., 2006, *De Romeinen in België*, (31 v.C. - 476 n.C.), Leuven.
- VANHOUDT H., 1996, *Atlas Der Munten Van België*, Herent.
- VENNEKENS F., 1935, *Geschiedenis der parochie van St. Martens-Lennik*, Affligem-Hekelgem.
- VERBESSELT J., 1950, *Het Parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw deel 1*, Zoutleeuw.
- VERBESSELT J., 1988, *Het Parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw deel XXII Lennik - Wambeek - Gooik - Het Diets Domein van de abdij van Nijvel*, Brussel.

• Onuitgegeven bronnen

- *Bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een opgraving Lennik (Sint-Martens-Lennik), Sint-Martinuskerk.*
- BRADT T., 2013, *Archeologische opgraving Bellingen Kerk (prov. Vlaams-Brabant) Basisrapport Conceptversie*, Rapport 2013/09, Monument Vandekerckhove nv.
- BRADT T., 2015, *Archeologische opgraving Halle Basiliek (prov. Vlaams-Brabant) Basisrapport*, Rapport 2015/09, Monument Vandekerckhove.

- CORNELIS H., 1983, *Bouwhistorische Studie van de Sint-Martinuskerk te Sint-Martens-Lennik*.
- RASSELE T., 2007, *De pre-Romaanse kerk in Vlaanderen: een archeologische inventarisatie*, Gent.
- *Toelichting bij Quartairgeologische kaart van België. Kaartblad 31-39 Brussel - Nijvel*, Vlaamse Overheid.
- *Toelichting bij Tertiairgeologische kaart van België. Kaartblad 31-39 Brussel - Nijvel*, Vlaamse Overheid.

• Internetbronnen

- <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/ikonos/#>
- <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>
- <http://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/21115>
- <http://cai.erfgoed.net>
- <http://www.gisoost.be>
- <http://www.geopunt.be>
- www.kerkinvlaanderen.be
- <https://www.lennik.be/333080.fil>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6379>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/2643>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3409>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3410>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6156>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6387>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/6152>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/159088>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/152722>
- <https://geo.onroenderfgoed.be>
- <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/3tertiar.html#algemeen>

10. BIJLAGEN

- Bijlage 1: Conservatiefiche munt
- Bijlage 2: Macrobotanisch onderzoek
- Bijlage 3: ¹⁴C-dateringen
- Bijlage 4: Situeringsplan
- Bijlage 5: Werkput 1
- Bijlage 6: Werkput 2
- Bijlage 7: Werkput 3
- Bijlage 8: Werkput 4
- Bijlage 9: Werkput 5
- Bijlage 10: Sleuf 1
- Bijlage 11: Sleuf 2
- Bijlage 12: Sleuf 3
- Bijlage 13: Sleuf 4
- Bijlage 14: Werkput 1 – profielen
- Bijlage 15: Werkput 2 – profielen
- Bijlage 16: Werkput 3 – profielen
- Bijlage 17: Werkput 4 – profielen
- Bijlage 18: Werkput 5 – profielen
- Bijlage 19: Sleuf 1 – profielen
- Bijlage 20: Sleuf 2 – profielen
- Bijlage 21: Sleuf 3 – profielen
- Bijlage 22: Sleuf 4 – profielen
- Bijlage 23: Harris-matrix
- Bijlage 24: Boringen
- Digitale drager met dit rapport, bijlagen, fotolijst en dwg-plan.
- Database met alle foto's en inventarissen is te raadplegen via:
<http://www.monarcheo.be/databank>. Bij vragen hieromtrent: neem contact via
info@monument.be.

Natalie Cleeren – Archeologische Conservatie
Dennenbosstraat 13 – 3450 Geetbets – (+32)497448823
www.nataliecleeren.be - info@nataliecleeren.be

CONSERVATIEFICHE

SIDO (Sint-Martens Lennik – Dorpsstraat) – SP2 – 2015/431

Inv Nr 102

In opdracht van: Bart Bartholomieux

Datum afgeleverd: 26-8-2016

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
B-8770 Ingelmunster

MATERIAAL: Metaal

Materiaal specifiek: zilver

Gebruikssporen: /

Technologische details: /

BEWAARTOESTAND voor behandeling:

Algemeen: ☐ zeer goed ☒ goed (stabiel object) ☐ slecht ☐ zeer slecht

Specifiek:

☐ nat bewaard ☐ nat bewaard ☐ nat (in blok) bewaard

☒ droog bewaard

☒ goed bewaard origineel oppervlak ☐ slecht bewaard origineel oppervlak

☐ actieve corrosie

☐ barsten ☐ breuken ☐ Afschifering

Volledigheid

☒ volledig ☐ bijna volledig ☐ > 50% ☐ < 50%

☐ gefragmenteerd Aantal fragmenten : ☐ > 3 ☐ < 3

Vroegere ingrepen

☐ ongeschikte verlijming ☐ geconsolideerd:

Geassocieerde materialen

☐ veredeld oppervlak : ☐ tin/ ☐ zilver/ ☐ goud

☐ organische sporen: ☐ hout/ ☐ textiel/ ☐ ander:

Bewaarttoestand specifiek: Deze munt is in goede staat en slechts licht gecorrodeerd (zilvercorrosie (zwarte sulfietlaag) en kopercorrosie (gelegeerd metaal)). De munt heeft alleszins een hoog zilvergehalte. Het originele oppervlak is nagenoeg volledig bewaard en goed leesbaar & identificeerbaar.

CONSERVATIE- behandeling:

- Reiniging:** ☐ Uit grond vrijmaken: met scalpel
☒ corrosie verwijderen: met scalpel onder vergroting 20 x en 40 x (binoculair)
- Stabilisering** ☐ Gestabiliseerd met BTA – benzotriazol (corrosieremmer) (2% in ethanol – 2u onder vacuüm.)
☐ Geconsolideerd met Paraloid B72, 5% in aceton/ethanol.
☒ Bescherm laag van 20% Paraloid B72
- Reïntegratie :** ☐ n.v.t. **Reconstructie – Steunvorm:** ☐ n.v.t
- Verlijming** ☐ fragmenten werden verlijmd met Paraloid B72 (inerte en reversibele acrylaatlijm) aan 40% in aceton/ethanol (50/50).

BEWAARTOESTAND na behandeling:

- Algemeen: ☒ zeer goed ☐ goed ☐ slecht ☐ zeer slecht
- chemisch ☒ stabiel ☐ onstabiel
- structureel ☒ stabiel ☐ onstabiel - zeer fragiel

OPMERKING: Het object is stabiel en hanteerbaar

Verpakking

- ☒ Depotverpakking: in 100% luchtdichte (curver)doos met vochtabsorberende silica gel korrels.
In PE-minigripzakje op een steun van PE-schuimfolie.

Documentatie

- Fotografie** voor conservatie ☒ ja ☐ neen
na conservatie ☒ ja ☐ neen

AANBEVELINGEN

- Hanteren:** ☒ zo weinig mogelijk hanteren ☒ met handschoenen (katoen, nitril...)
- Deponeren :** ☒ deponeren in een gecontroleerde omgeving (16 à 18 °C, RV van max. 30% met maximale schommeling van 5% RV/24u. (zo stabiel mogelijk). Enkel in direct contact brengen met zuurvrije materialen.
- Exposeren :** ☒ tentoonstellen in een gecontroleerde omgeving (18 à 20 °C, RV tot max.40 %, idealiter met maximale schommeling van 5% RV/24u. (zo stabiel mogelijk).
Enkel omgeven met inerte, zuurvrije materialen en blootstellen aan koude lichtbronnen.

Voor Conservatie

Na Conservatie

Natalie Cleeren – Archeologische Conservatie
Dennenbosstraat 13 – 3450 Geetbets – (+32)497448823
www.nataliecleeren.be - info@nataliecleeren.be

CONSERVATIEFICHE

**SIDO (Sint-Martens Lennik – Dorpsstraat) WP5 SP70
2015/341**

In opdracht van: Bart Bartholomieux

Datum afgeleverd: 26-8-2016

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
B-8770 Ingelmunster

MATERIAAL: Metaal

Materiaal specifiek: koperlegering

Gebruikssporen: /

Technologische details: /

BEWAARTOESTAND voor behandeling:

Algemeen: ☐ zeer goed ☐ goed (stabiel object) ☒ slecht ☐ zeer slecht

Specifiek:

☐ nat bewaard ☐ nat bewaard ☐ nat (in blok) bewaard

☒ droog bewaard

☐ goed bewaard origineel oppervlak ☒ slecht bewaard origineel oppervlak

☒ actieve corrosie

☐ barsten ☒ breuken ☐ Afschifering

Volledigheid

☒ volledig ☐ bijna volledig ☐ > 50% ☐ < 50%

☒ gefragmenteerd Aantal fragmenten : ☒ > 3 ☐ < 3

Vroegere ingrepen

☐ ongeschikte verlijming ☐ geconsolideerd:

Geassocieerde materialen

☐ veredeld oppervlak : ☐ tin/ ☐ zilver/ ☐ goud

☐ organische sporen: ☐ hout/ ☐ textiel/ ☐ ander:

Bewaartoeestand specifiek: Deze munt is in slechte staat en sterk gecorrodeerd.

Het originele oppervlak is nagenoeg verdwenen aan 1 zijde en slechts deels bewaard op de andere zijde.

CONSERVATIE- behandeling:

- Reiniging:** ☐ Uit grond vrijmaken: met scalpel
☒ corrosie verwijderen: met scalpel onder vergroting 20 x en 40 x (binoculair)
- Stabilisering** ☒ Gestabiliseerd met BTA – benzotriazol (corrosieremmer) (2% in ethanol – 2u onder vacuüm.)
☐ Geconsolideerd met Paraloid B72, 5% in aceton/ethanol.
☒ Bescherm laag van 20% Paraloid B72
- Reïntegratie :** ☐ n.v.t. **Reconstructie – Steunvorm:** ☐ n.v.t
- Verlijming** ☒ fragmenten werden verlijmd met Paraloid B72 (inerte en reversibele acrylaatlijm) aan 40% in aceton/ethanol (50/50).

BEWAARTOESTAND na behandeling:

- Algemeen: ☐ zeer goed ☒ goed ☐ slecht ☐ zeer slecht
- chemisch ☒ stabiel ☐ onstabiel
- structureel ☒ stabiel ☐ onstabiel - zeer fragiel

OPMERKING: Het object is stabiel en hanteerbaar

Verpakking

- ☒ Depotverpakking: in 100% luchtdichte (curver)doos met vochtabsorberende silica gel korrels.
In PE-minigripzakje op een steun van PE-schuimfolie.

Documentatie

- Fotografie** voor conservatie ☒ ja ☐ neen
na conservatie ☒ ja ☐ neen

AANBEVELINGEN

- Hanteren:** ☒ zo weinig mogelijk hanteren ☒ met handschoenen (katoen, nitril...)
- Deponeren :** ☒ deponeren in een gecontroleerde omgeving (16 à 18 °C, RV van max. 30% met maximale schommeling van 5% RV/24u. (zo stabiel mogelijk). Enkel in direct contact brengen met zuurvrije materialen.
- Exposeren :** ☒ tentoonstellen in een gecontroleerde omgeving (18 à 20 °C, RV tot max.40 %, idealiter met maximale schommeling van 5% RV/24u. (zo stabiel mogelijk).
Enkel omgeven met inerte, zuurvrije materialen en blootstellen aan koude lichtbronnen.

Voor Conservatie

Na Conservatie

Analyse macroresten van verbrand materiaal uit
een kuil in de kerk van S. Martens-Lennik in
opdracht van Monument n.v.

25-2-2016
GATE Eindeken 18, 9940 Evergem
Luc Allemeersch

INHOUD

1. Inleiding	2
2 Materiaal en methode.....	3
2.1 Bewerking van de monsters	3
2.2 Het uitpikken van de macroresten	3
2.3 Het determineren van macroresten.....	4
2.4 Voorstelling en indeling.....	4
3.Analyse	5
3.1. Algemene samenstelling van de kuilopvulling.....	5
3.2. Resultaten en bespreking van de macrobotanische analyse.....	6
Samenvatting	11
Literatuurlijst	12

Dankwoord

Vooraf willen we Monument n.v. bedanken voor het vertrouwen dat ze in ons gesteld hebben om deze studie uit te voeren. Bart Bot en Bert Acke worden bedankt voor het vlot doorgeven van informatie. Jan Bastiaens en Brigitte Cooremans worden bedankt voor de controle en hulp bij het determineren van het gevonden materiaal. Verder wil ik ook onze collega Gunther Noens bedanken voor het bewerken van het fotomateriaal.

1. INLEIDING

Macrobotanische resten en pollenkorrels

Macrobotanische resten zijn in principe nog met het blote oog zichtbaar. Om ze te determineren is er wel een vergroting van min. 10 x nodig. Indien macrobotanische resten na hun depositie (zo goed als) ononderbroken onder de watertafel blijven liggen, blijven ze gedurende eeuwen en zelfs meerdere millennia goed tot zeer goed bewaard. Vele resten kunnen dan nog tot op de soort bepaald worden. Plantenresten gelegen boven de watertafel zullen volledig vergaan. Bij verkoolde resten is dit echter niet het geval. Verkoolde resten zijn minder algemeen maar ze kunnen ons wel veel leren over het voedsel dat onze voorouders nuttigden. Macrobotanische resten getuigen vooral van de vegetatie ter plaatse ten tijde van de afzetting, terwijl het onderzoek van stuifmeelkorrels (pollenanalyse) meer materiaal onderzoekt dat van op zekere afstand aangevoerd werd. Voor het determineren pollenkorrels is een microscoop nodig met een vergroting van minstens 400 x.

Alle materiaal uit deze vondst is verkoold maar wel uitzonderlijk goed bewaard.

Planten die door de bevolking gebruikt werden, worden thematisch besproken in kaderteksten. De belangrijkste bronnen die geraadpleegd werden voor deze syntheses zijn Lindemans (1952)¹, Zeven (1997)² en Knörzer (2009)³.

Context van het onderzochte materiaal

Het materiaal is afkomstig uit een kuil, gevonden onder de kerk van Sint-Martens-Lennik. Alle herkenbare resten van het organisch gedeelte zijn verbrand. Uit historische bronnen is een brand van de kerk in 1592 bekend. ¹⁴C-datering van het verkoold materiaal geeft een ruime situering tussen het einde van de 15^e eeuw en het begin van de 17^e eeuw.

¹ Lindemans, P., 1952: *Geschiedenis van de landbouw in België*, Antwerpen (twee delen).

² Zeven A.C. (Ed.) 1997. *De introductie van onze cultuurplanten en hun begeleiders van het Neolithicum tot 1500 AD*. Wageningen, the Netherlands: Vereniging voor Landbouwgeschiedenis.

³ Knörzer, K.H. 2009: *Geschichte der synantropen Flora im Niederrheingebiet*. Verlag Zabern, 484 p.

2 MATERIAAL EN METHODE

2.1 Bewerking van de monsters

Tijdens de opgraving hebben de archeologen van Monument nv 10 emmers met veel verkoold materiaal uitgeschept. Het aangeleverde materiaal had een volume van 10 liter (1 emmer). Ze werden bij de opgraving ingezameld in augustus 2015. Het staal werd door GATE in februari 2016 gezeefd op 0,5 mm, 2 mm en 4 mm.

2.2 Het uitpikken van de macroresten

Herkenbaar materiaal van op de zeef van 0,5 mm werd uitgeraapt met pincet of borsteltje. Ongeveer 1/3^e werd onderzocht. Dit gebeurde onder een binoculair (Euromex ZE.1624) met vergroting tot 45 x. Het uitpikken van de resten gebeurde door Allemeersch Luc. Van vlot herkenbaar materiaal zijn de aantallen –evt. na een korte controle - onmiddellijk geregistreerd op een analoog telformulier.

Het totale gewicht van het staal staat vermeld in tabel 1. Van het materiaal grover dan 2 mm werd zowat 15% onderzocht. Het materiaal grover dan 4 mm is volledig onderzocht.

	Totaal	Onderzocht
Aangeleverd	10 liter	
Fractie: > 4 mm	951 g	100%
Fractie: 4 mm > .. > 2 mm	925 g	15%
Fractie: 2 mm > .. > 0,5 mm	94 g	34%

Tabel 1: hoeveelheden en onderzocht gedeelte.

2.3 Het determineren van macroresten

Voor de determinatie van zaden en vruchten is gebruik gemaakt van de 'Digitale Zadenatlas' (Cappers *et al.*, 2012), de 'Zadenatlas der Nederlandsche flora' (Beijerinck, 1947) en de 'synantropische flora van de Nederrijn' (Knörzer, 2009)⁴. Voor de granen is Jacomet (2006)⁵ geraadpleegd. Er is ook gebruik gemaakt van een (voorlopig beperkte) collectie van recente zaden en vruchten, aanwezig bij GATE. Voor de naamgeving (zowel de wetenschappelijke namen als de Nederlandse) is nomenclatuur van de Belgische flora⁶ overgenomen.

2.4 Voorstelling en indeling

Herkenbare macroresten

De gekweekte planten zijn omwille van de enorme hoeveelheden niet geteld. De resultaten van de wilde planten worden voorgesteld in tabel 2. Bij de zaden/vruchten zijn er, behalve voor de massaal aanwezige dreps/akkerdravik absolute aantallen vermeld. Wetenschappelijke namen in *italic* wijzen er op dat deze planten voor datering (*post quem*) kunnen gebruikt worden.

Voor het voorkomen van de soorten is vooral gebruik gemaakt van een paar recente Atlassen uit België (Van Landuyt *et al.*, 2006; Allemeersch, 2006)⁷ en een Belgisch standaardwerk (Durand, 1899)⁸ met gegevens van de 19^e eeuw.

⁴ Beijerinck, W., 1947: *Zadenatlas der Nederlandsche Flora*. Wageningen.

Cappers, R.T.J., R.M. Bekker & J.E.A. Jans, 2012: *Digitale zadenatlas van Nederland*. Eelde (Groningen Archaeological Studies 4).

Knörzer, K.H. 2009: *Geschichte der synantropen Flora im Niederrheingebiet*. Verlag Zabern, 484 p.

Jacomet, S. *et al.* 2006: *Bestimmung von Getreidefinden aus archäologischen Ausgrabungen*. Archäobotanik Labor IPNA, Universität Basel.

⁶ Lambinon, J. *et al.* 2008: *Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines*. Cinquième édition (2e tirage). 1167 p. Meise.

⁷ Van Landuyt, W.; Hoste, I.; Vanhecke, L.; Van Den Bremt, P.; Vercruysse, W.; de Beer, D. 2006. *Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest*. Flo.Wer/Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek/Nationale Plantentuin van België, Brussel 1007 pp.

Allemeersch, L. (2006). *Opmaak van een volledige floristische inventaris van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en een florakartering*. In opdracht van het Brussels Instituut voor Milieubeheer, Afdeling Groene Ruimten. Meise, Nationale Plantentuin van België, tekstgedeelte 312p. en 6 Bijlagen: 134p (atlas van 796 verspreidings-kaarten) + 54p. (www.floraofbrussels.be/floraofbrussels)

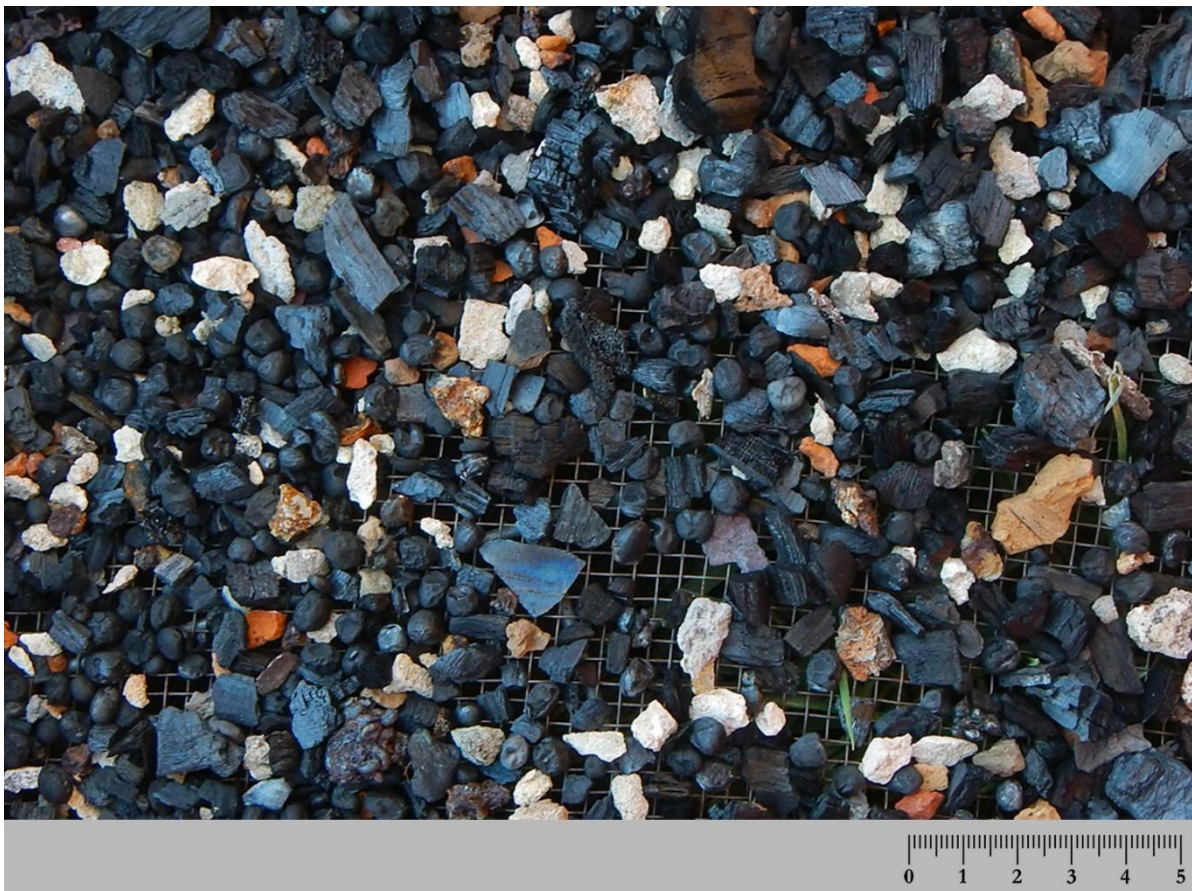
3.ANALYSE

3.1. ALGEMENE SAMENSTELLING VAN DE KUILOPVULLING

Algemene samenstelling

Vooraf dit: alle materiaal is uitzonderlijk goed bewaard, zowel de voedselplanten als de verkoolde planten. Het is vermoedelijk na een brand nauwelijks verplaatst of aan ontbinding/verbrokkeling blootgesteld, tenzij bij het storten in de kuil.

De fractie boven de 4 mm bevatte naast veel bouwpuin en houtskool enkele honderden exemplaren van verkoolde erwten (zie afbeelding 1) en ook enkele bonen.

Afbeelding 1: zeef van 4 mm. De verkoolde bollen zijn erwten.

Bij de fractie tussen 4 mm en 2 mm schatten we dat 85% van het volume uit granen bestaat (zie afbeelding 2). Bij de hoeveelheid granen is het aandeel tarwe op 85% geschat en het aandeel rogge op 15%.

⁸ Durand, T. 1899 *Tome 3: Phanérogames*. In De Wildeman E. & Durand T. *Prodrome de la flore belge*. Castaigne Alfred, Brussel.

Afbeelding 2: zeef van 2 mm met hoofdzakelijk tarwe en in mindere mate rogge

3.2. RESULTATEN EN BESPREKING VAN DE MACROBOTANISCHE ANALYSE

Voedselplanten

De fractie, groter dan 4 mm, bevat een paar honderd exemplaren van de erwt (*Pisum sativum*) met ertussen ook enkele exemplaren van de tuinboon (*Vicia faba var. major*). Het lijkt erop dat de meeste exemplaren reeds wat uitgedroogd waren vóór de brand.

Bij de fractie tussen 2 mm en 4 mm bestond voor zowat 85% van het materiaal uit verbrand materiaal van granen. Bij deze graanresten werd het aandeel van tarwe (*Triticum aestivum*) op 85% geschat en het aandeel van rogge (*Secale cereale*) op 15%. Een half uur zoeken in de eerder grove fractie met de loep leverde geen enkele andere verkoolde graankorrel op. Tarwe en rogge zijn, net als spelt soorten die gebruikt worden om brood te bakken. We kunnen dus ervan uitgaan dat we met de resten van een zak/pot granen te doen hebben die reeds geschikt waren voor de productie van brood.

Wat het volume betreft, de archeologen van Monument nv hebben van dit spoor 70 tien emmers van 10 l ingezameld. Eén van de tien emmers is aangeleverd voor macrobotanisch onderzoek. Deze

leverde 925 g materiaal op de fractie tussen 2 mm en 4 mm. Het volume aan granen wordt hierbij geschat op 85%.

Afbeelding 3: verkoolde exemplaren van erwt (*Pisum sativum*)

Erwt en boon

De erwt (*Pisum sativum*) is een van de eerste cultuurplanten in onze streken. Samen met een andere peulvrucht -de linze- is die door de eerste landbouwers in het neolithicum in onze streken ingevoerd. Gedurende duizenden jaren zijn er erwten gekweekt in N.W.-Europa. In de 15^e -16^e eeuw waren erwten handelsvruchten die over grotere oppervlakken op het veld gekweekt werden. Ze waren dikwijls gedroogd voor ze verkocht werden.

De boon (*Vicia faba*) verscheen vanaf de ijzertijd in onze streken. In die periode gaat het om de veldboon (*Vicia faba var. minor*). In de middeleeuwen was het eerder een veevoeder. Er wordt dan ook gesproken van veldboon of paardenboon. Een grotere variëteit verschijnt in de 15^e -16^e eeuw: het is de labboon of tuinboon (*Vicia faba var. major*) die geschikt is voor menselijke consumptie. Hiervan hebben we enkele exemplaren gevonden. De tuinboon werd –zoals de naam het zegt- ook in tuinen gekweekt in bepaalde streken. In de 18^e eeuw was die in de keuken reeds verdrongen door hetgeen we nu in de keuken als boon kennen: *Phaseolus vulgaris* uit Z.-Amerika.

Afbeelding 4: verkoolde exemplaren van tarwe (*Triticum aestivum*)

Tarwe en rogge

Samen met spelt waren rogge en tarwe in de middeleeuwen en tot in de 18^e eeuw zeer belangrijk als voedselbron. Met deze granen kon brood gebakken worden. Alhoewel tarwe het meest waardevolle product was, werd het slechts in beperkt mate verbouwd in België. Tarwe was toen alleen een wintergraan en nogal vorstgevoelig. Bovendien eist tarwe veel van de bodem. Rogge, dat weinig eist van de bodem, kwam veel meer voor. Op rijkere gronden ging de voorkeur dikwijls naar spelt dat minder last had van de vorst. Dikwijls werd een mengsel ingezaaid: masteluin met zowel tarwe (of spelt) als rogge.

Vanaf de 15^e tot de 16^e-17^e eeuw werd in de Leemstreek ten westen van Brussel veel masteluin met tarwe ingezaaid, zijnde half tarwe en half rogge. Indien tarwe de winterschade niet te boven kwam, had men toch nog volop rogge.

Het is waarschijnlijk dat het verbrande materiaal, later na het storten in de kuil enigszins vermengd met bouwpuin, overeenkomt met de oogst van masteluin. In De Groote *et al.* (2001)⁹ is gelijkaardig materiaal gevonden met (rogge, tarwe) aan elkaar vastgekit en erwt. Zij spreken van een restant van een door brand verwoeste graanvoorraad die door toeval bewaard is gebleven. Verder verwijzen ze naar niet gepubliceerde gegevens van opgravingen in de abdij van Ninove. Ze vermelden dat een graanmengsel van tarwe en rogge wijst op het verbouwen van masteluin (mengsel van tarwe en rogge).

⁹ De Groote *et al.* 2009: *Op zoek naar de oudste middeleeuwse bewoning aan de Grote Markt te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen). Het onderzoek van afval- en beerkuilen uit de 12^e tot de 14^e eeuw.* Relicta 4, 135-204.

Afbeelding 5: verkoolde exemplaren van rogge (*Secale cereale*)

Wilde planten

Naast 15% van de fractie tussen 2 en 4 mm is tevens 34% van de fractie tussen 0,5 en 2 mm onderzocht op botanische macroresten van wilde planten. Alle gedetermineerd materiaal bestaat uit verkoolde resten.

Wat herkomst van het materiaal betreft, is dit zeer homogeen. Het lijkt waarschijnlijk dat alle gevonden verkoolde materiaal in vrucht stond toen het wintergraan geoogst werd.

Dreps/Akkerdravik (*Bromus avensis vel secalinus*) komt in grote hoeveelheden voor. Daar dit wilde gras nauwelijks korter/smaller is dan de geoogste granen, komt het nog in grote hoeveelheden voor. Samen met andere soorten zoals akkerkool (*Lapsana communis*) en melganzevoet (*Chenopodium album*) groeiden ze reeds op de leemakkertjes in het neolithicum. De verwijzing Mosterd/Kool (*Sinapis/Brassica*) hoeft niet naar een gekweekte plant te verwijzen. Mogelijk gaat het hier om herik (*Sinapis arvensis*), een akkeronkruid maar hierover hebben we geen zekerheid.

Vele planten zoals bolderik (*Agrostemma githago*) , guichelheil (*Anagallis arvensis*) , korenbloem (*Centaurea cyamus*) , gewone spurrie (*Spergula arvensis*) en éénjarige hardbloem (*Scleranthus annuus*) zijn kenmerkend voor graanakkers. De andere soorten, typisch voor pioniervegetaties, kunnen ook als akkeronkruid voorkomen.

Wat datering betreft aan de hand van de wilde planten, kunnen we stellen dat het materiaal zeker Romeins of jonger is omwille van de aanwezigheid van bolderik en tevens uit de volle middeleeuwen of jonger dateert omwille van de aanwezigheid van korenbloem.

Tabel 2	WP 5	
	spoor 70	
Verkoold		
Bromus arvensis vel secalinus	100-en	Dreps/Akkerdravik
Lapsana communis	51	Akkerkool
Sinapis/Brassica	23	Mosterd/Kool
Vicia/Lathyrus	13	Wikke/Lathyrus
Cirsium arvense/palustre	9	Akkerdistel/Kale jonker
Rumex sp.	6	Zuring
<i>Agrostemma githago</i>	4	Bolderik
Atriplex pat./prost.	4	Uitstaande -/Spiesmelde
Chenopodium album	4	Melganzenvoet
Anagallis arvensis	2	Guichelheil
<i>Centaurea cyamus</i>	2	Korenbloem
Persicaria maculosa/minor	2	Perzikkruid/Zachte duizendknoop
Spergula arvensis	2	Gewone spurrie
Eleocharis pal./uni.	1	Gewone/Slanke waterbies
Persicaria mitis	1	Zachte duizendknoop
Scleranthus annuus	1	Eenjarige hardbloem
Sonchus asper	1	Brosse melkdistel

SAMENVATTING

Een emmer materiaal afkomstig van de opvulling van spoor 70 bevat zeer goed geconserveerd organisch materiaal, dat integraal verkoold is. De archeologen brengen dit in verband met een historisch gedateerde brand uit 1592. Een ^{14}C -datering, de soortensamenstelling van de wilde planten en de gevonden gekweekte planten sluiten dat niet uit.

Op de zeef van 4 mm zijn zeer veel verkoolde exemplaren van reeds gedroogde erwten gevonden, net als enkele schaarse exemplaren van tuinboon.

De fractie tussen 2 mm en 4 mm heeft een gewicht van bijna 1 kg en bestaat grotendeels uit twee graansoorten. Zowat 85% ervan is tarwe en 15% rogge. Het zijn beide graansoorten die voor het bakken gebruikt worden. In historische literatuur wordt vermeld dat in 15^e tot 17^e eeuw in West-Brabant en meer westelijk in de Leemstreek masteluin als wintergraan ingezaaid werd: masteluin is een mengsel van tarwe (of spelt) en rogge. Deze brandrestenvondst wijst op de oogst van masteluin die voor het bakken van brood kon gebruikt worden. Gelijkaardige vondsten zijn in de nabije steden Ninove en Aalst aan het licht gekomen.

Het soortenspectrum van de verkoolde wilde planten wijst volledig in de richting van akkeronkruiden die in de wintergraanakkers groeiden. Ook dit materiaal is uitzonderlijk goed bewaard. Dreps/akkerdravik en akkerkool zijn er in grote getale aanwezig.

LITERATUURLIJST

Beijerinck, W., 1947: *Zadenatlas der Nederlandsche Flora*. Wageningen.

Cappers, R.T.J., R.M. Bekker & J.E.A. Jans, 2012: *Digitale zadenatlas van Nederland*. Eelde (Groningen Archaeological Studies 4).

De Groote K. et al. 2009: *Op zoek naar de oudste middeleeuwse bewoning aan de Grote Markt te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen). Het onderzoek van afval- en beerkuilen uit de 12^e tot de 14^e eeuw*. Relicta 4, 135-204.

Jacomet, S. et al. 2006: *Bestimmung von Getreidefunden aus archäologischen Ausgrabungen*. Archäobotanik Labor IPNA, Universität Basel.

Knörzer, K.H. 2009: *Geschichte der synantropen Flora im Niederrheingebiet*. Verlag Zabern, 484 p.

Lambinon, J. et al. 2008: *Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines*. Cinquième édition (2e tirage). 1167 p. Meise.

Lindemans, P., 1952: *Geschiedenis van de landbouw in België*, Antwerpen (twee delen).

Van Landuyt, W.; Hoste, I.; Vanhecke, L.; Van Den Brecht, P.; Vercruyssen, W.; De Beer, D. 2006. *Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest*. Flo.Wer/Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek/Nationale Plantentuin van België, Brussel 1007 pp.

Zeven A.C. (Ed.) 1997. *De introductie van onze cultuurplanten en hun begeleiders van het Neolithicum tot 1500 AD*. Wageningen, the Netherlands: Vereniging voor Landbouwgeschiedenis.

2013/11878
25/11/2015

Monument Vandekerckhove
Oostrozebekestraat 54
8770 Ingelmunster

RADIOCARBON DATING REPORT

Sint Martens Lennik - Sint Martens Lennik kerk

RICH-22428 (SIDO15-S129 inv 101 L70) : 358±28BP

68.2% probability

1460AD (37.9%) 1530AD

1570AD (30.3%) 1630AD

95.4% probability

1450AD (46.9%) 1530AD

1540AD (48.5%) 1640AD

RICH-22429 (SIDO15-S74 inv 103 L70) : 1302±28BP

68.2% probability

665AD (47.3%) 710AD

745AD (20.9%) 765AD

95.4% probability

650AD (95.4%) 770AD

RICH-22430 (SIDO112-S112 inv 8) : 1175±28BP

68.2% probability

770AD (68.2%) 890AD

95.4% probability

770AD (86.2%) 910AD

920AD (9.2%) 960AD

Met vriendelijke groeten,

Mark Van Strydonck

mark.vanstrydonck@kikirpa.be

Mathieu Boudin

Mathieu.boudin@kikirpa.be

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

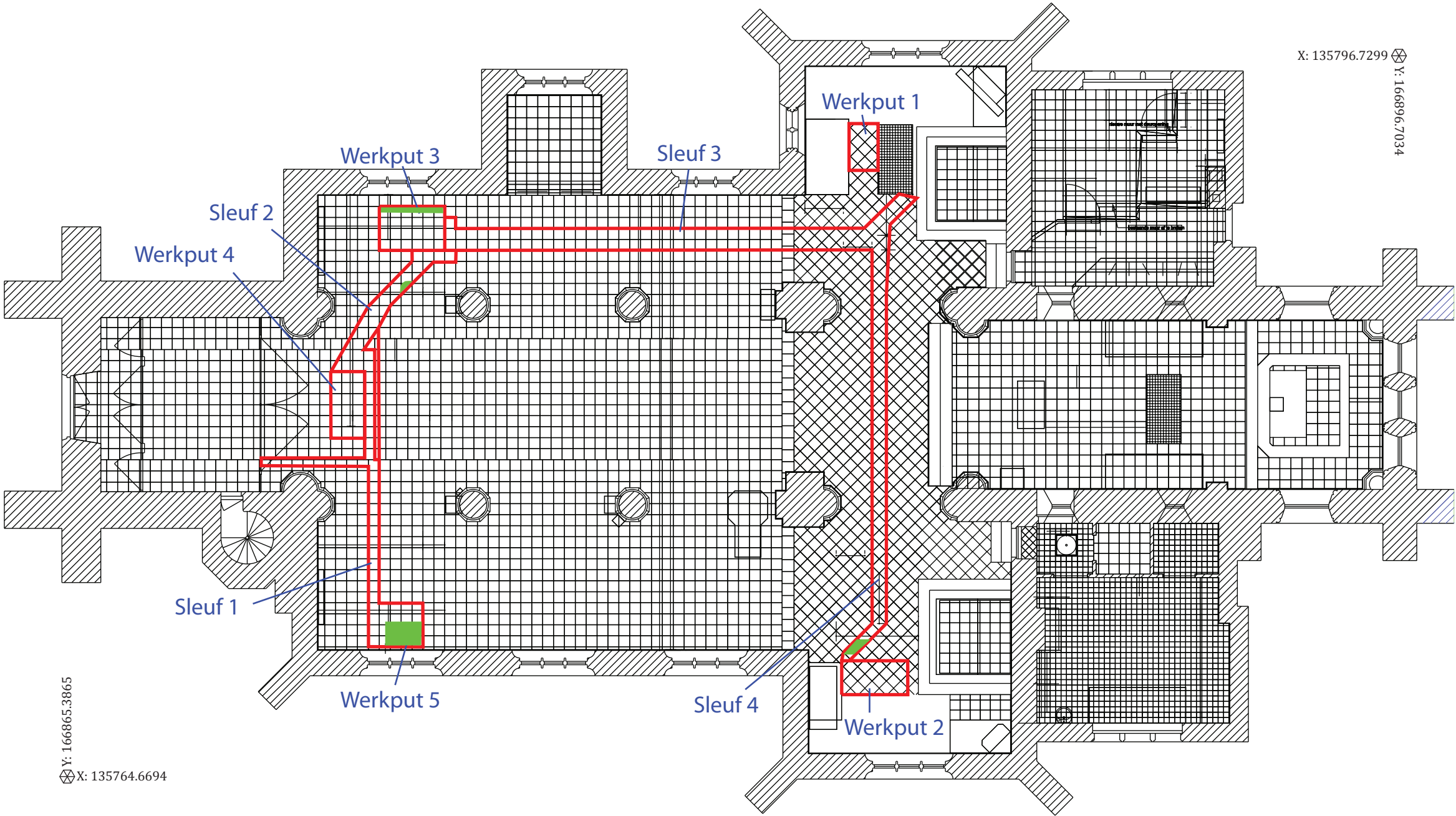
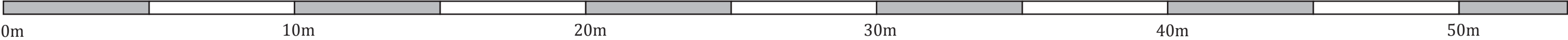
Bijlage 4
Situeringsplan

 Veldsteen fundering

Verg.nr. 2015/341
Coördinaten in Lambert 72

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 5
Werkput 1

lichtbruine zandleem

menselijk bot

donkerbruine zandleem

baksteen

natuursteen

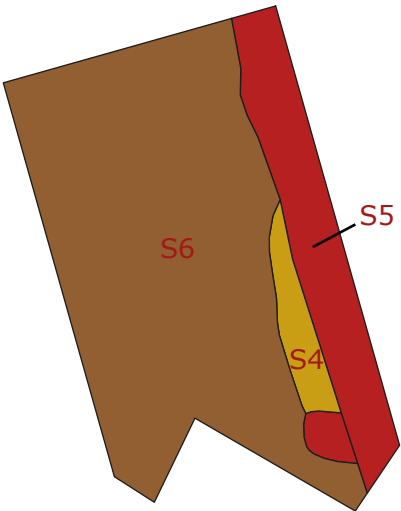

Verg.nr. 2015/341

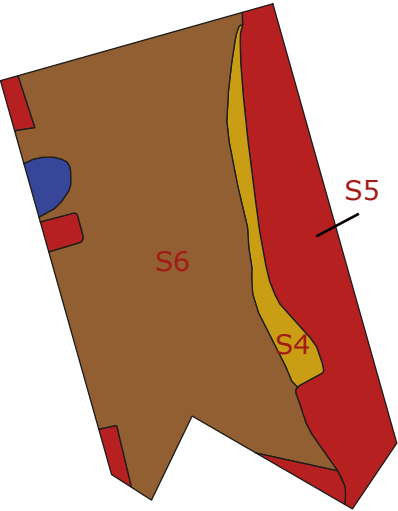
Monument
Vandekerckhove

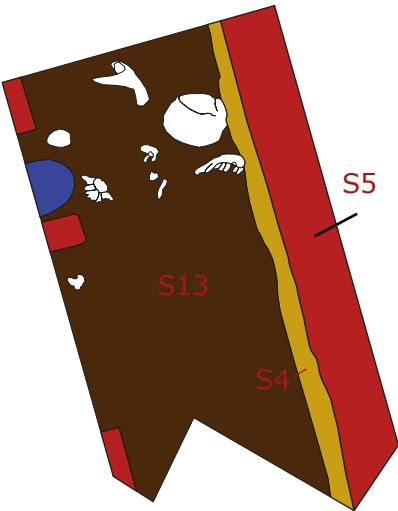
Vlak 1

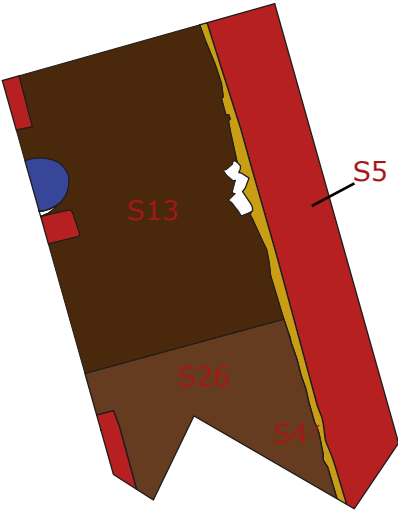
Vlak 2

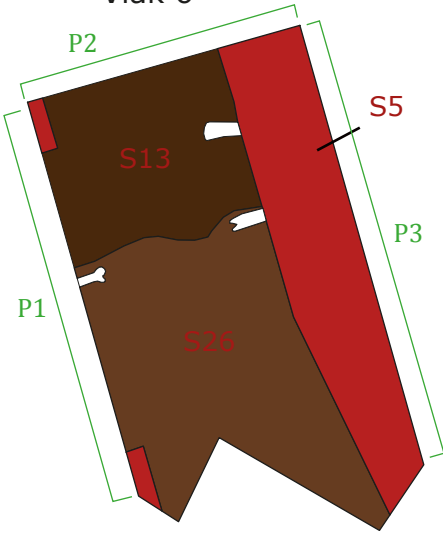
Vlak 3

Vlak 5

Vlak 6

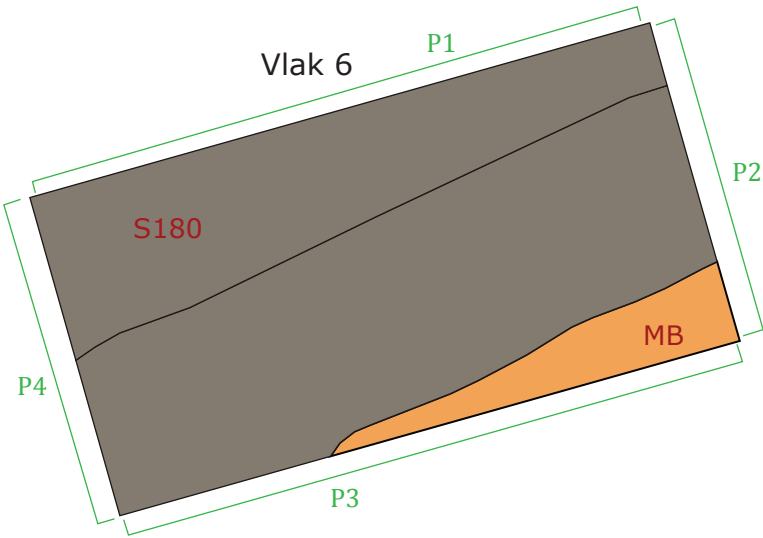
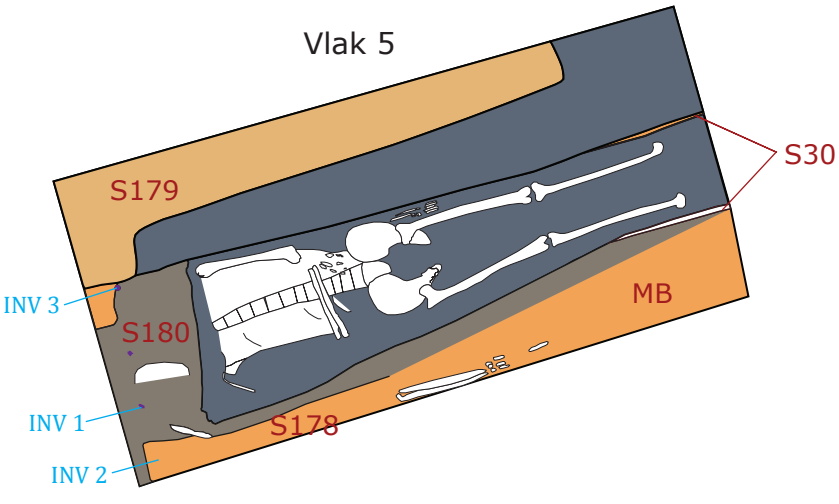
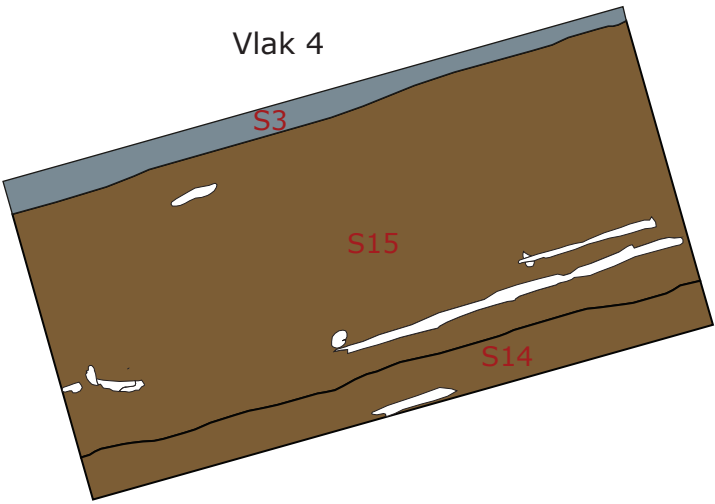
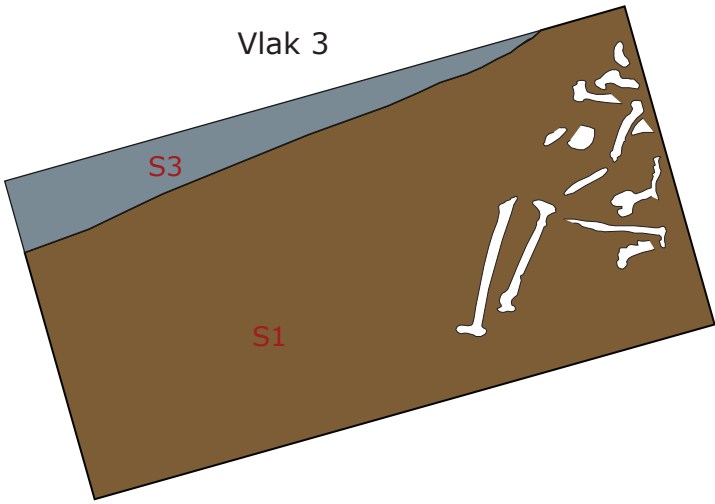
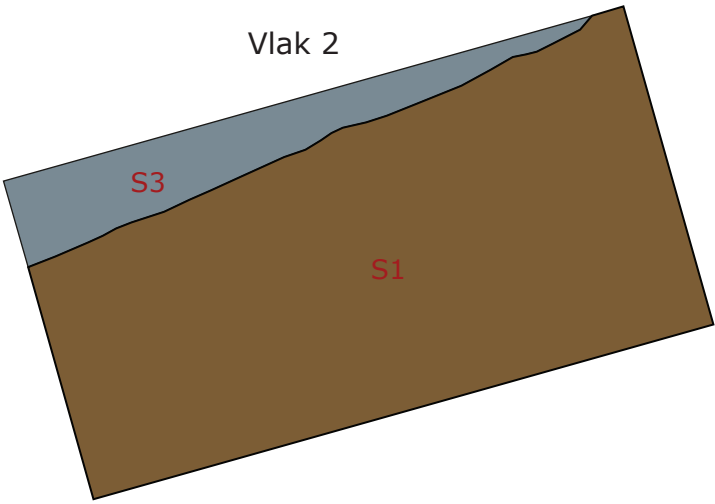
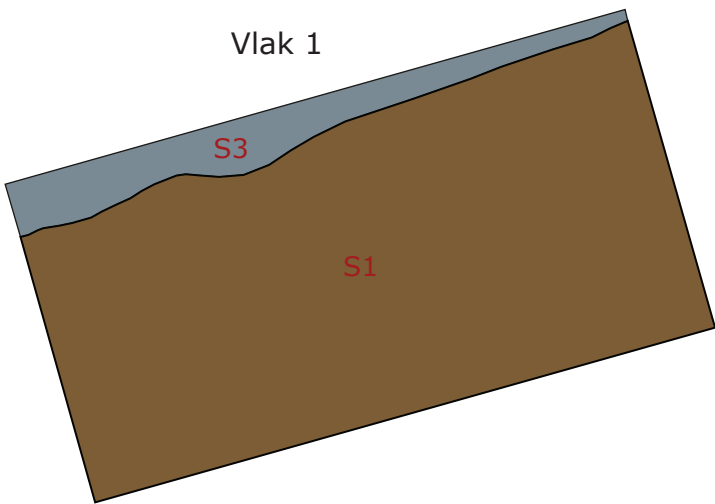
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 6
Werkput 2

	grijze zandleem		lichtbruine zandleem
	donkergrijze vrij lemig zand		natuurlijke leembodem
	bruine zandleem		menselijk botmateriaal
	bruinigrijze zandleem		

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 7
Werkput 3

- Boring 2

vrij puinig pakket met
redelijk wat botfragmenten

mogelijk restant van
(mortel)vloertje

vrij zandig pakket

grijsgroen zand

zandig en puinig pakket

natuursteen (veldsteen)

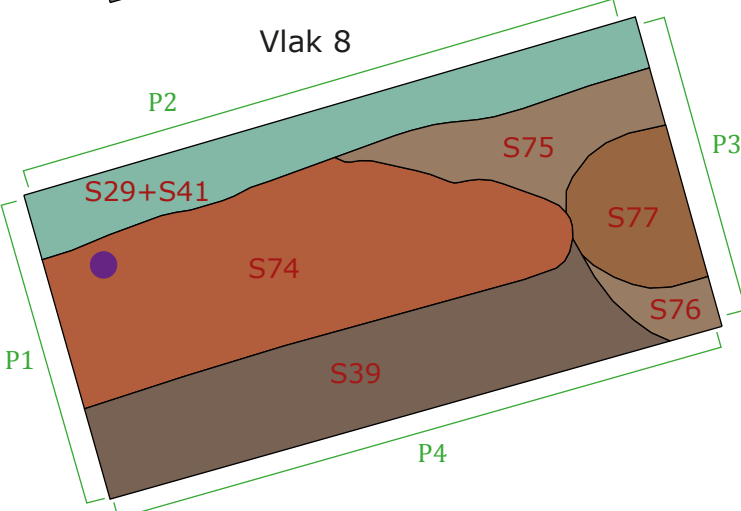
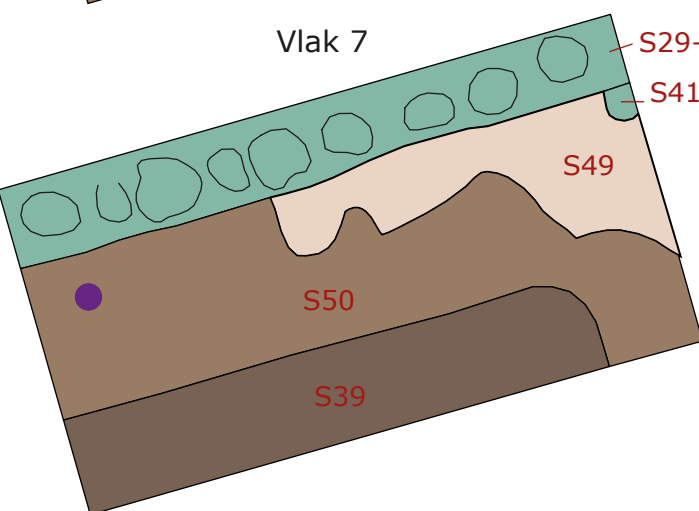
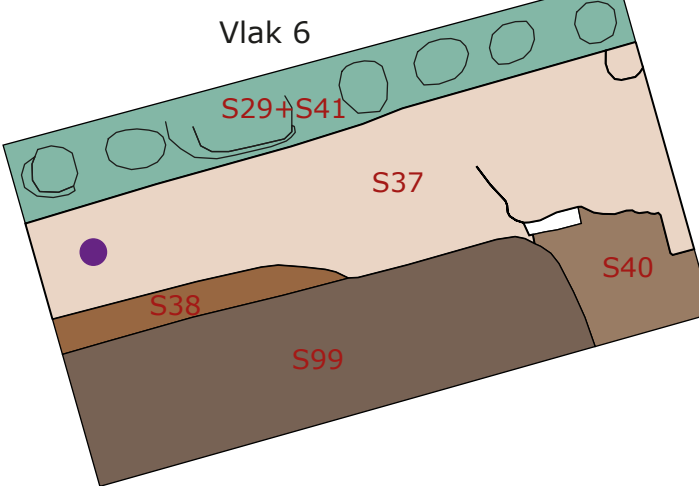
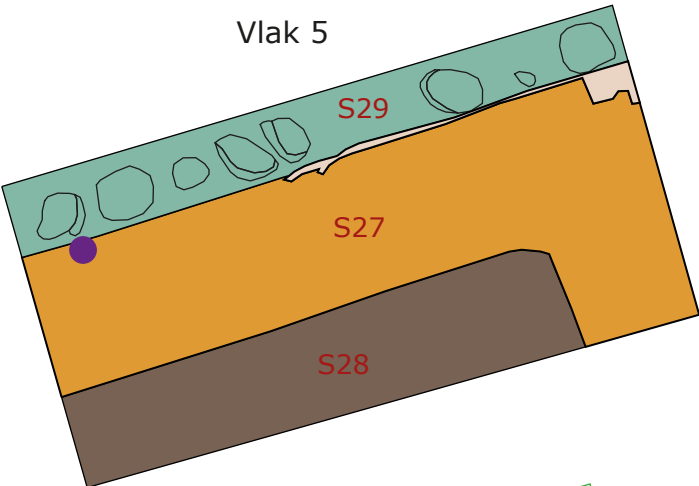
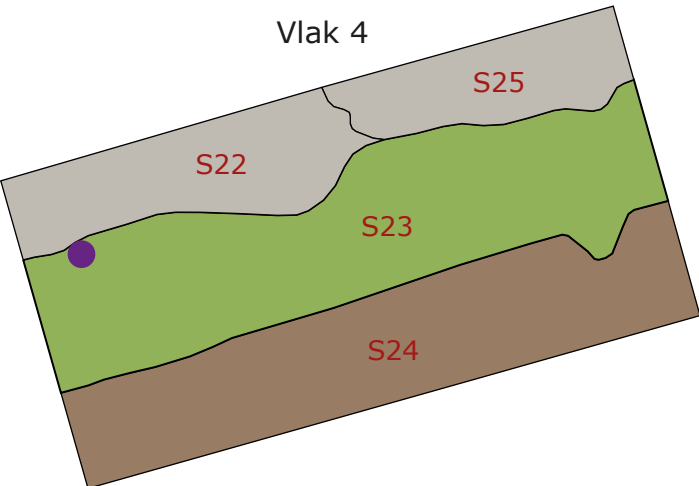
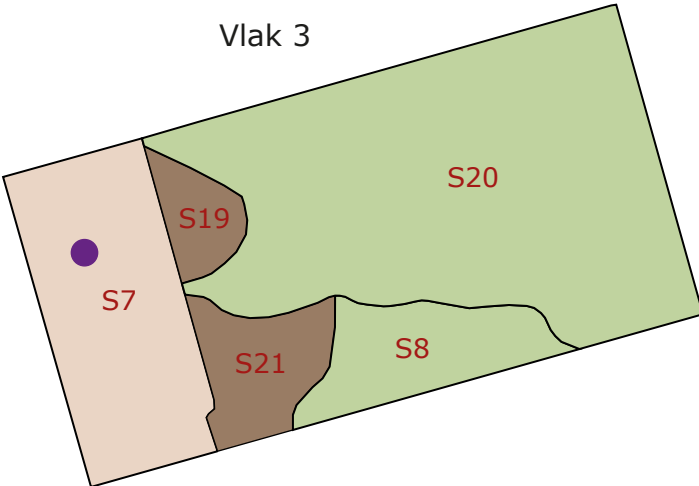
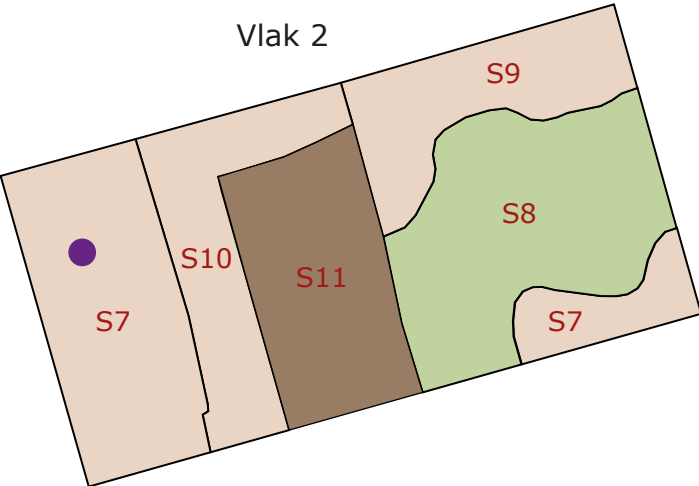
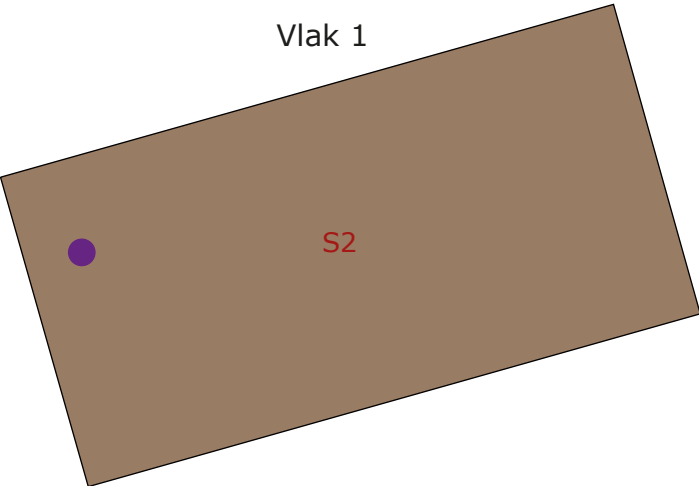
vrij steriel lemig pakket

bruine zandleem met veel houtskool

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

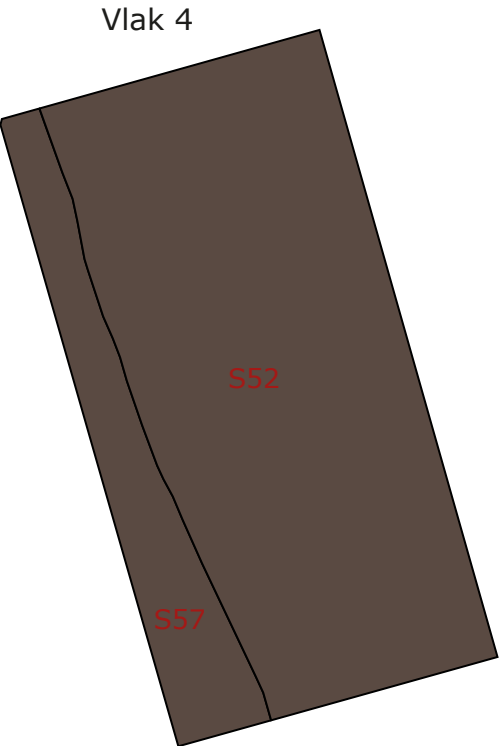
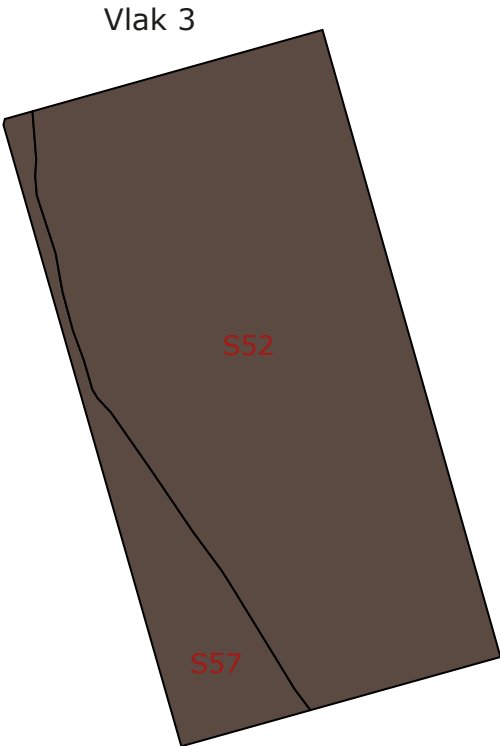
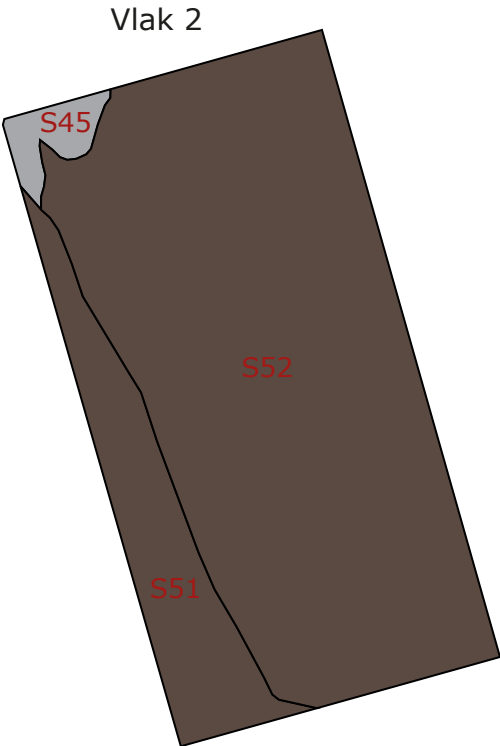
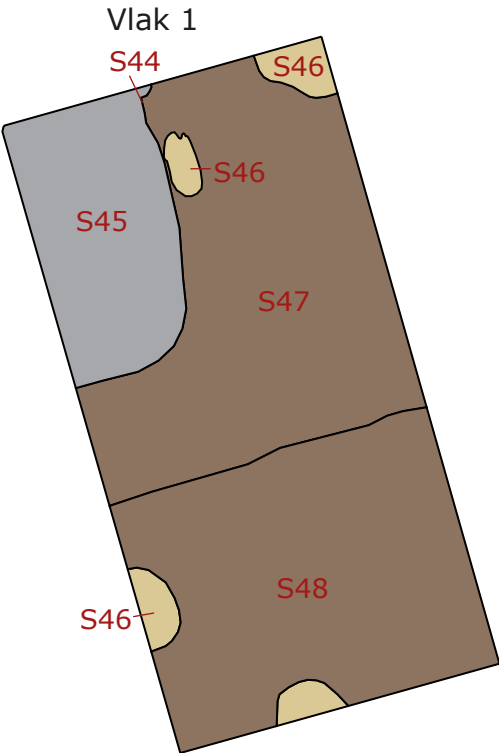
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 8
Werkput 4

- Vrij puinig pakket met redelijk wat botfragmenten
- Zeer losse steentjes
- Kalkmortel als basis van een verwijderde tegelvloer
- Losse bruine lagen (wellicht 15de eeuw)

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 9
Werkput 5

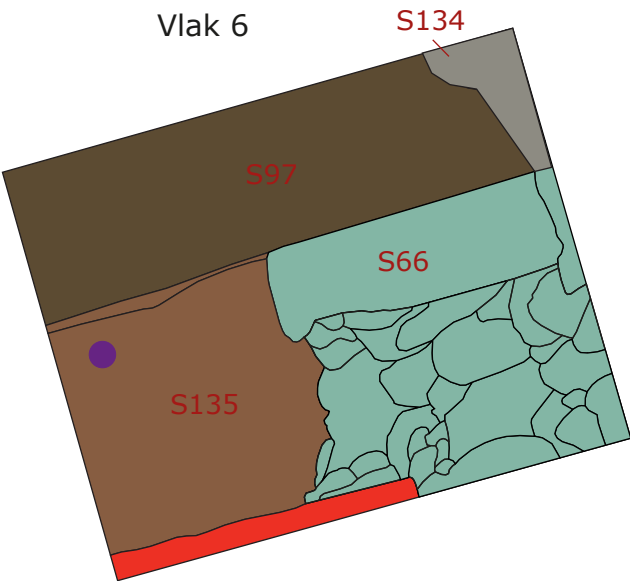
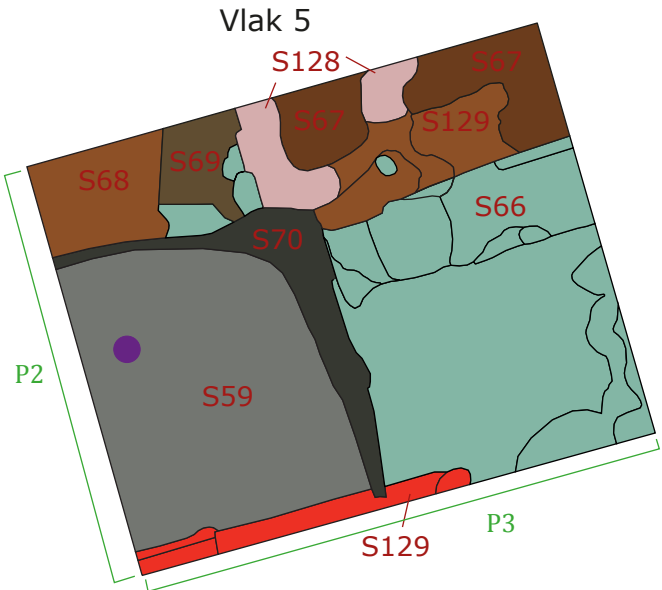
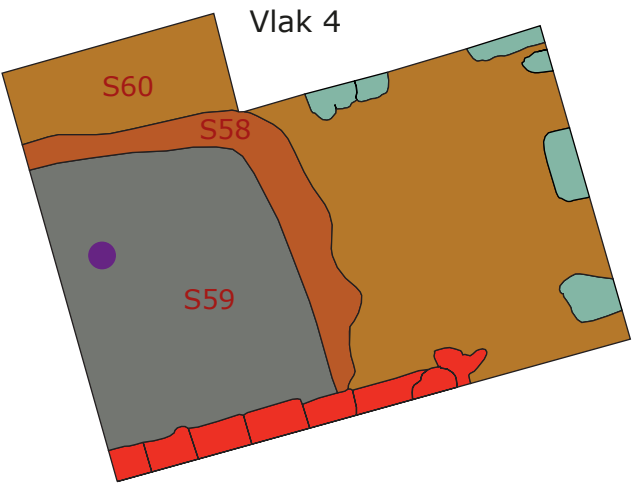
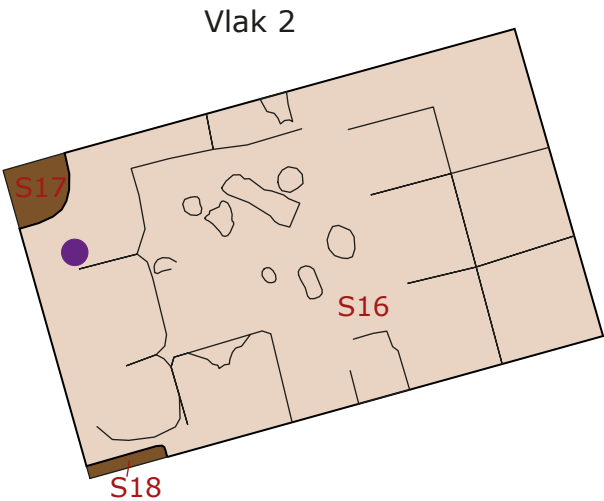
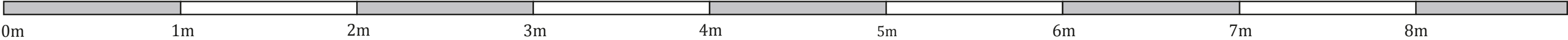
- Boring 3
- mortel vloerniveau
- baksteen
- houtskoolrijke vulling (graan, zaden, ...)

 natuursteen (veldsteen)

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

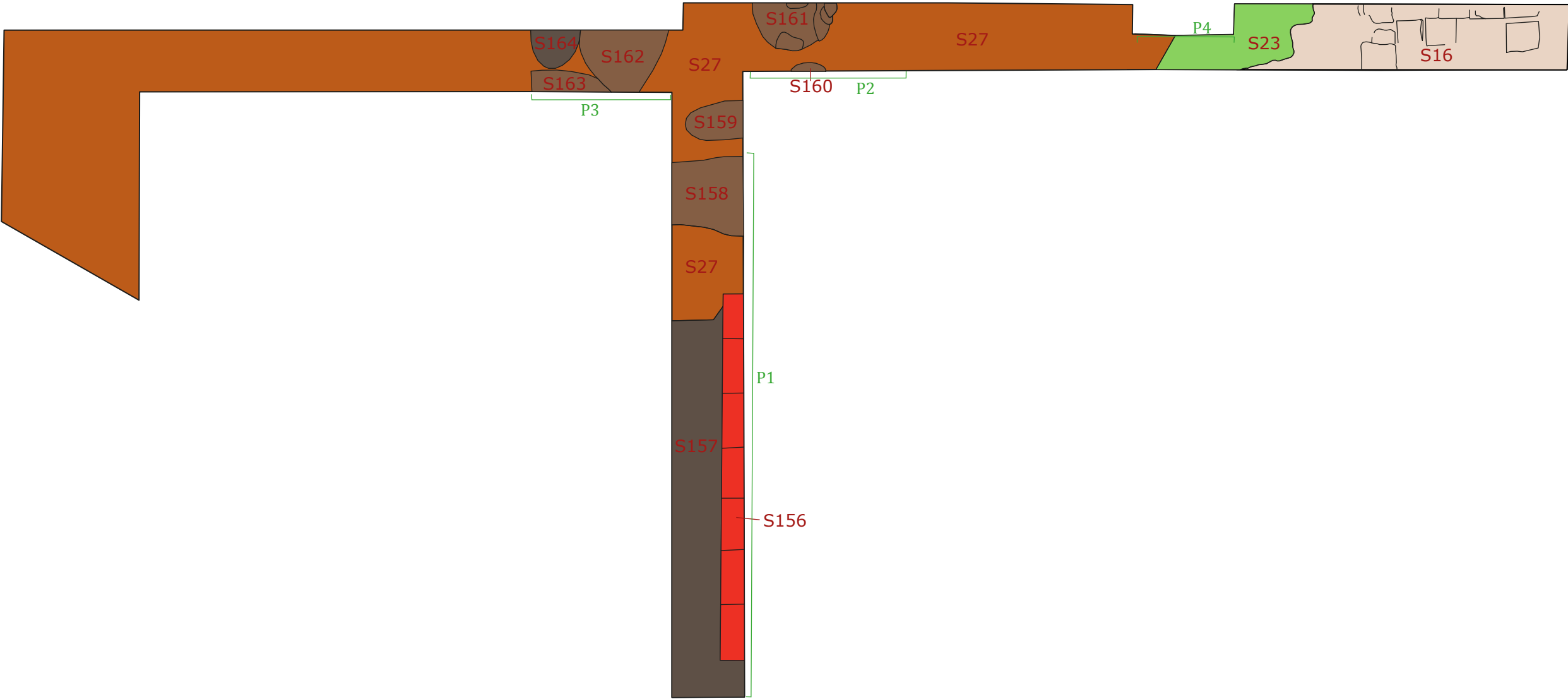
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 10
Sleuf 1

- baksteen
- geelbeige leempakket
- licht groenig grijs zand
- mortel vloerniveau

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 11
Sleuf 2

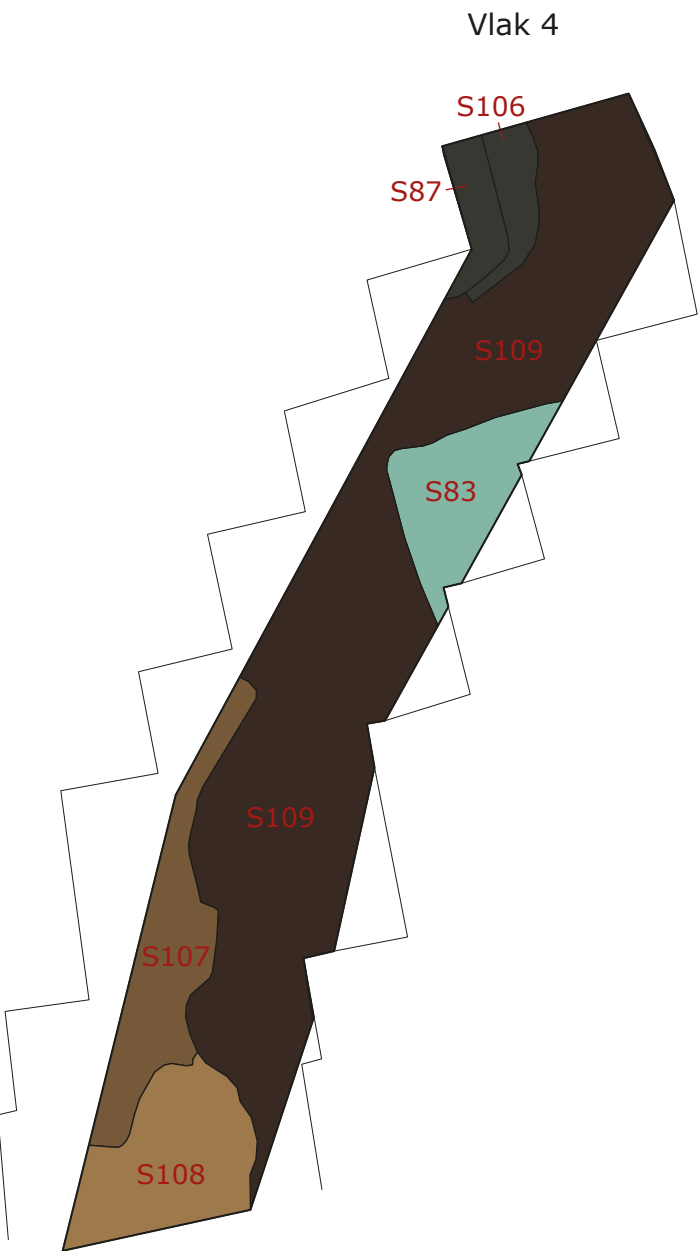
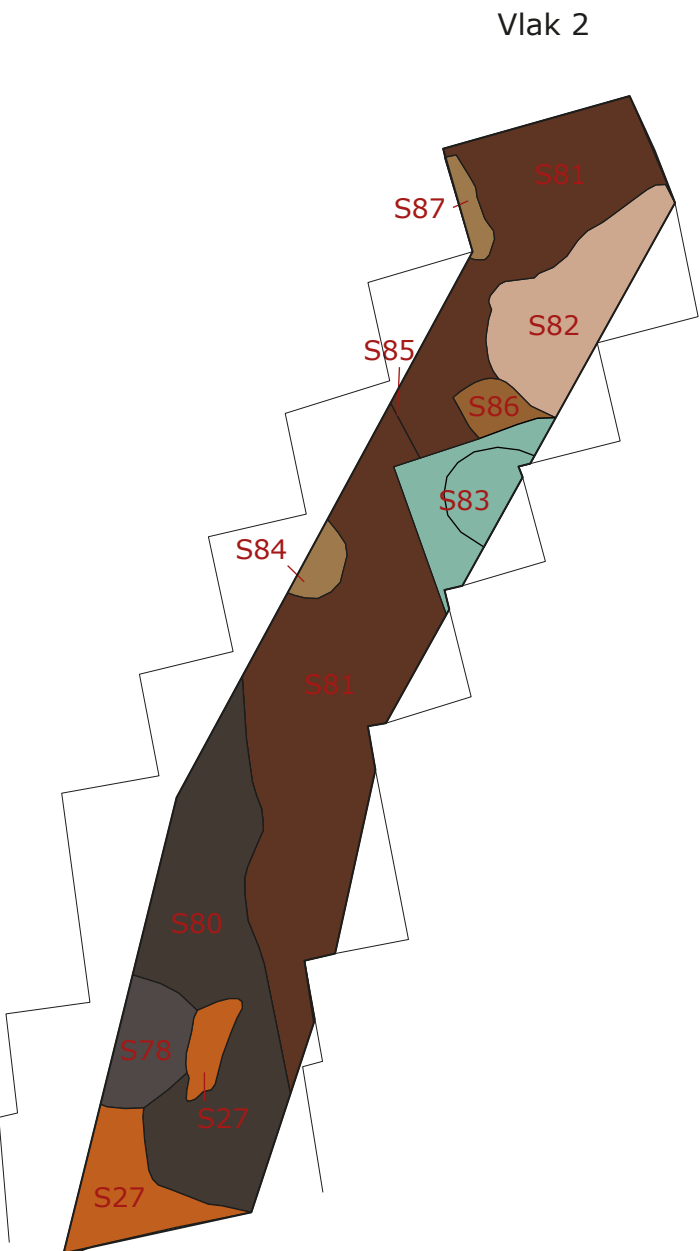
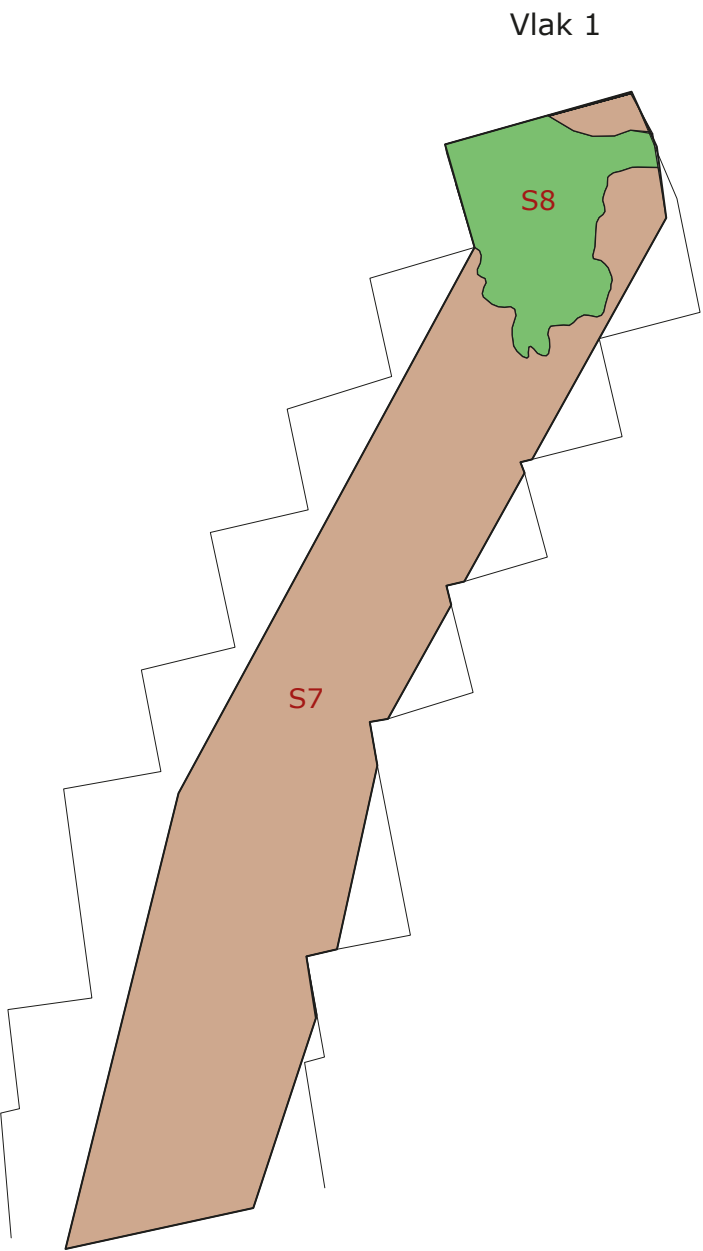
- natuursteen (veldsteen)
- houtschoolrijk pakket
- mortel vloerniveau
- grijsgroen zand
- leempakket

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

0m 1m 2m 3m 4m 5m 6m 7m 8m

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

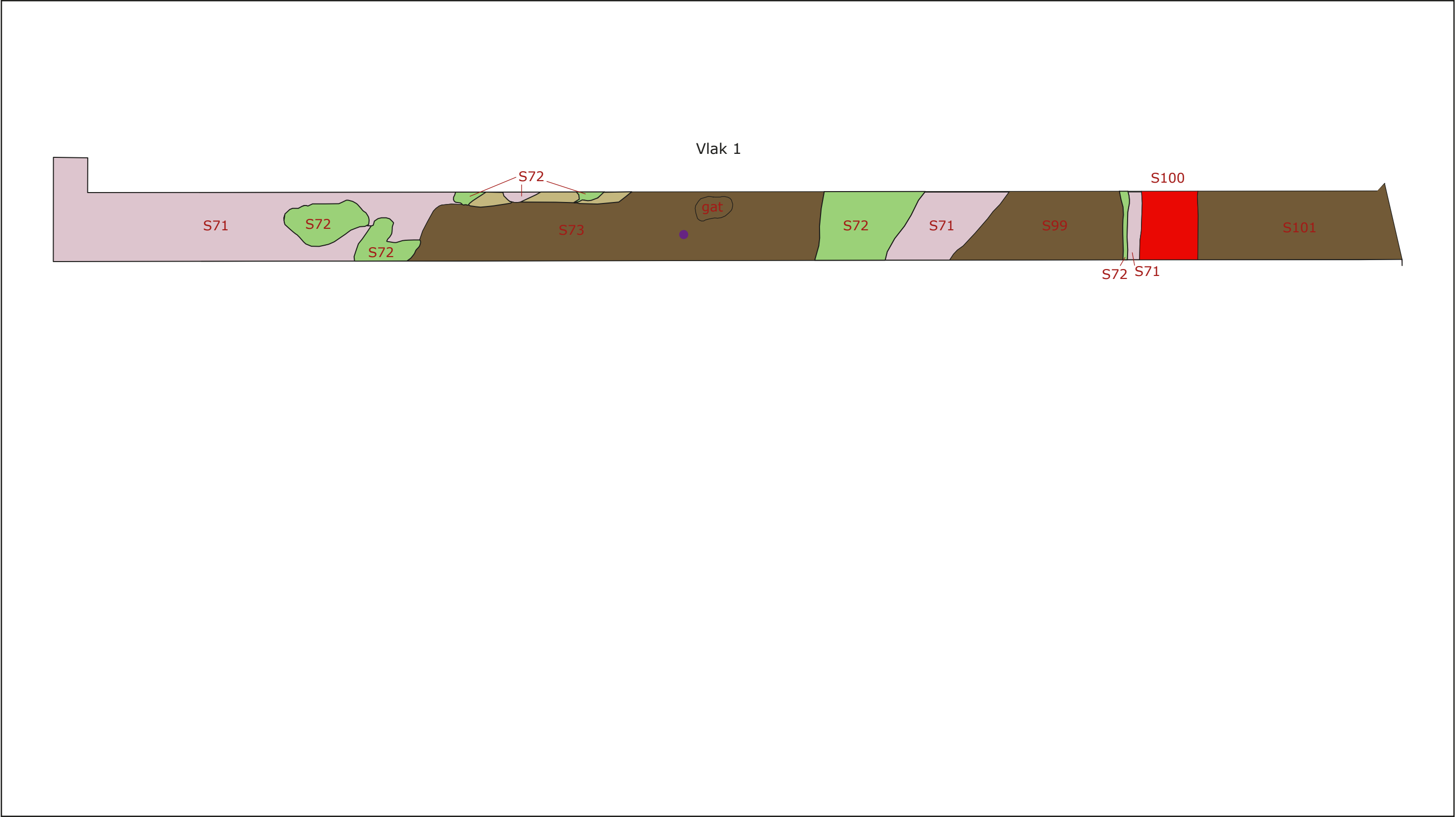
Bijlage 12
Sleuf 3

- Boring 4
- baksteen fundering
- kalkmortel vloerniveau
- grijsgroen zand
- puinige vulling

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 13
Sleuf 4

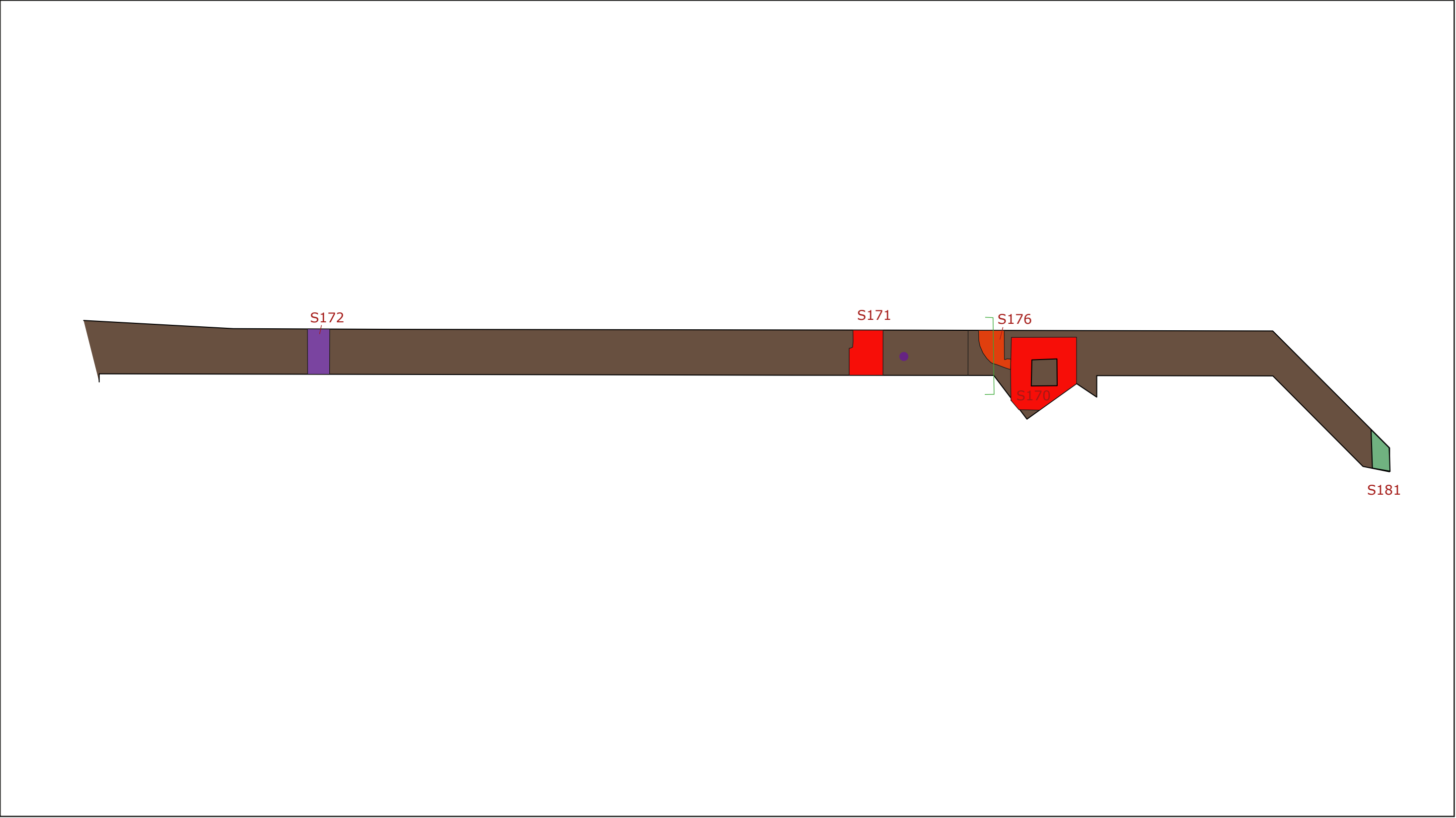
- Boring 1
- vloer tegels
- baksteen fundering
- natuursteen (veldsteen) fundering

 pakket met wat verbarnde leem

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

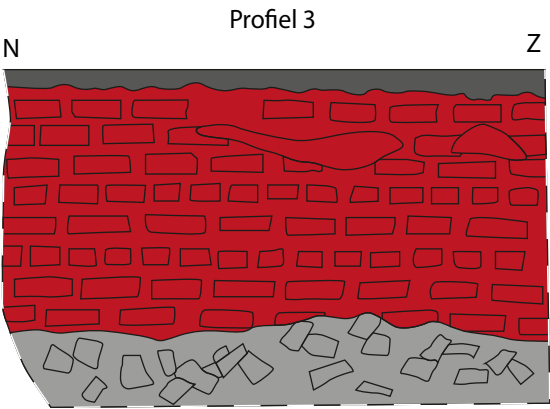
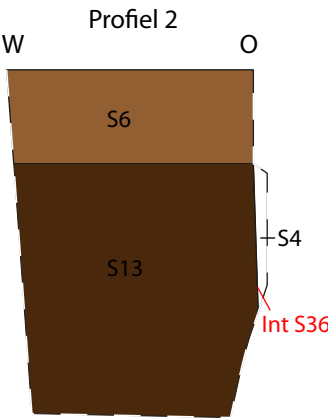
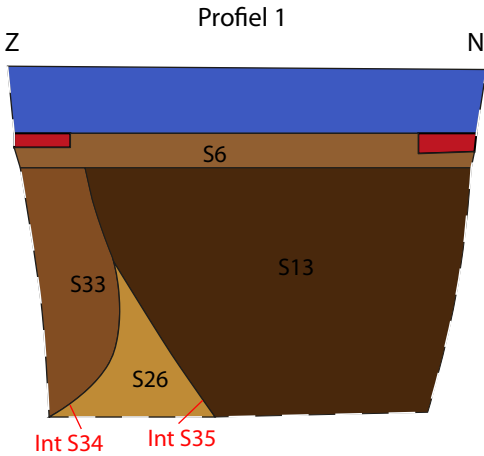
Bijlage 14
Werkput 1 - profielen

- Grafsteen
- Verwarmingsrooster
- Recente muur
- Rommelige steentjes met cement

- lichtbruine zandleem
- donkerbruine zandleem
- geelbruine leem

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

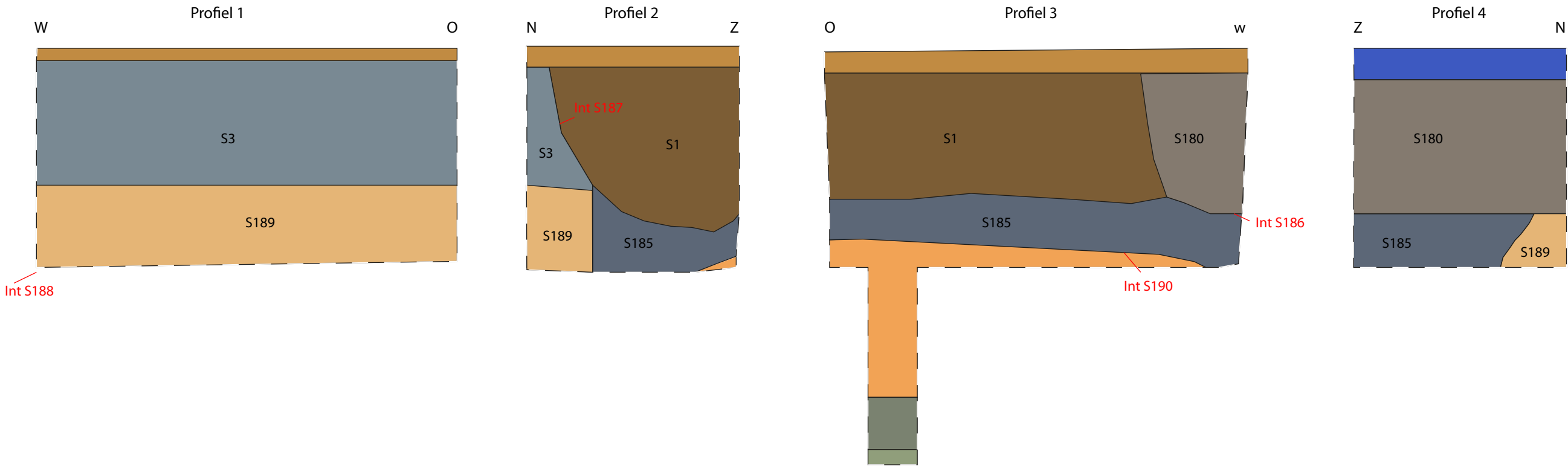
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 15
Werkput 2 - profielen

	grafsteen		grijze zandleem		licht humeus zand
	stabilisee		donkergrijze vrij lemig zand		grijsgroen zand
	bruine zandleem		lichtbruine zandleem		
	bruingrijze zandleem		natuurlijke leembodem		

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

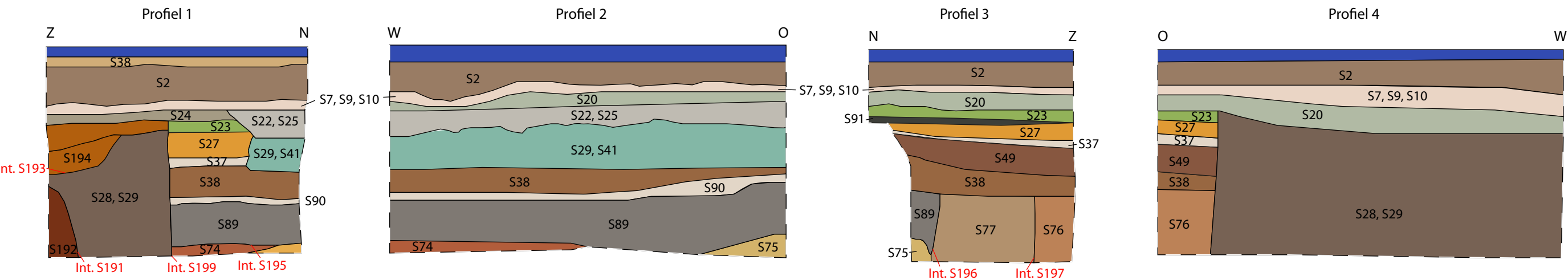
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 16
Werkput 3 - profielen

vloer	vrij zandig pakket	bruine zandleem met veel houtskool
smalle band naast mortellaag	grijsgroen zand	
vrij puinig pakket met redelijk wat botfragmenten	vrij steriel lemig pakket	
mogelijk restant van (mortel)vloertje	natuursteen (veldsteen)	

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

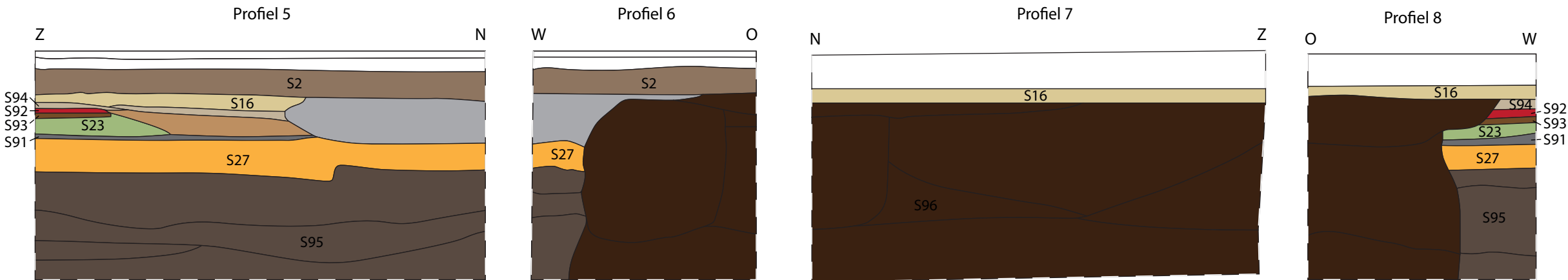
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 17
Werkput 4 - profielen

- Vrij puinig pakket met redelijk wat botfragmenten
- Losse bruine puinige lagen onder tegelvloer (vermoedelijk 17de-18de eeuw)
- groene zandige laag
- Zeer losse steentjes
- Dun laagje tussen grote tegelvloer en vloer met kleine tegeltjes
- Kalkmortel als basis van een verwijderde tegelvloer
- Vloer met kleine tegeltjes
- Losse bruine lagen (wellicht 15de eeuw)
- Zeer stevig homogeen leempakket

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

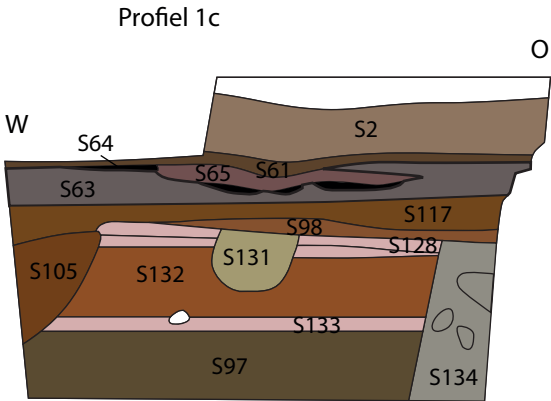
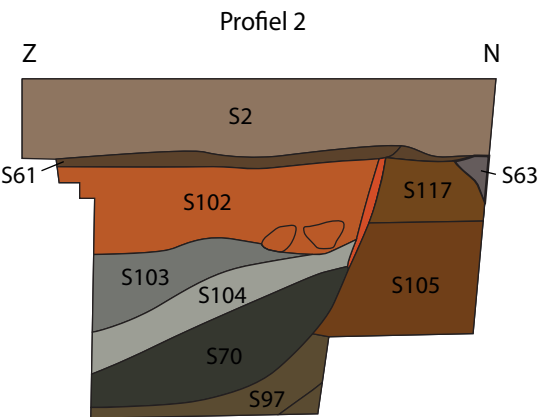
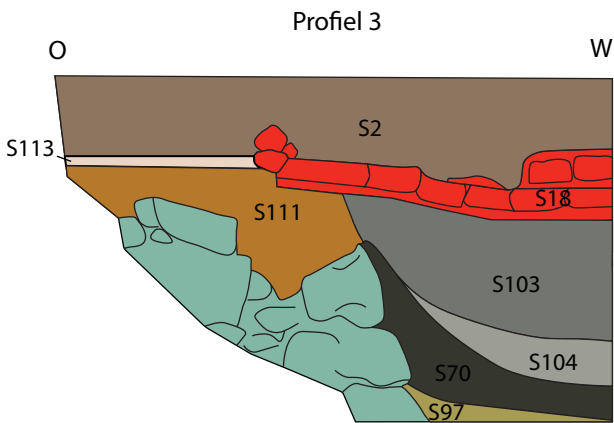
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 18
Werkput 5 - profielen

- natuursteen (veldsteen)
- mortel vloerniveau
- houtschoolrijke vulling (graan, zaden, ...)
- houtschool
- verbrande leem
- baksteen
- vloer- werkniveau
- donkerbruingrijze zandleem met houtschool

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

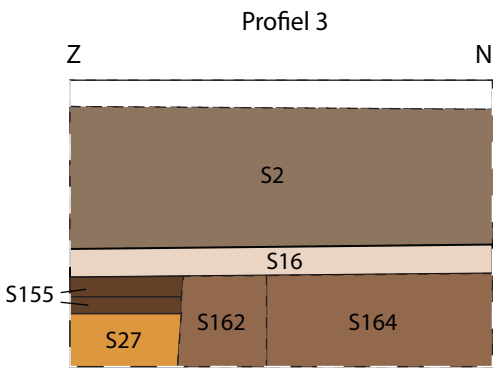
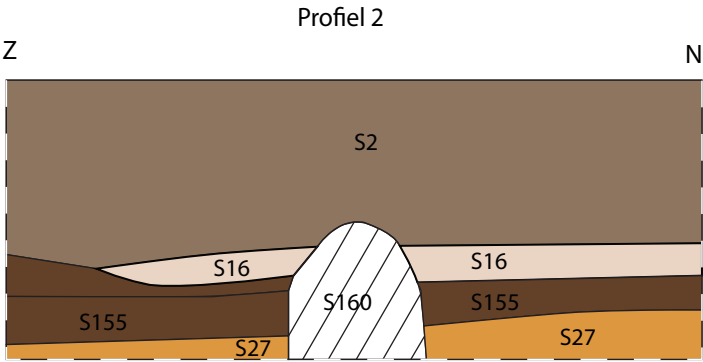
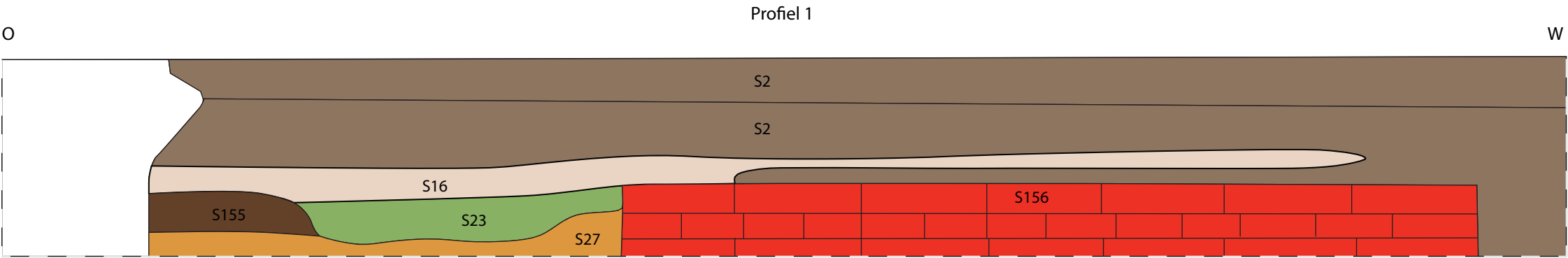
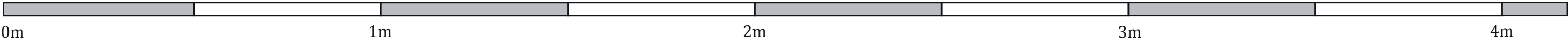
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 19
Sleuf 1 - profielen

- baksteen
- geelbeige leempakket
- licht groenig grijs zand
- mortel vloerniveau
- donkerbruine zandleem

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

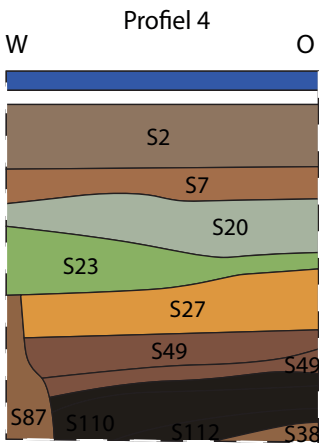
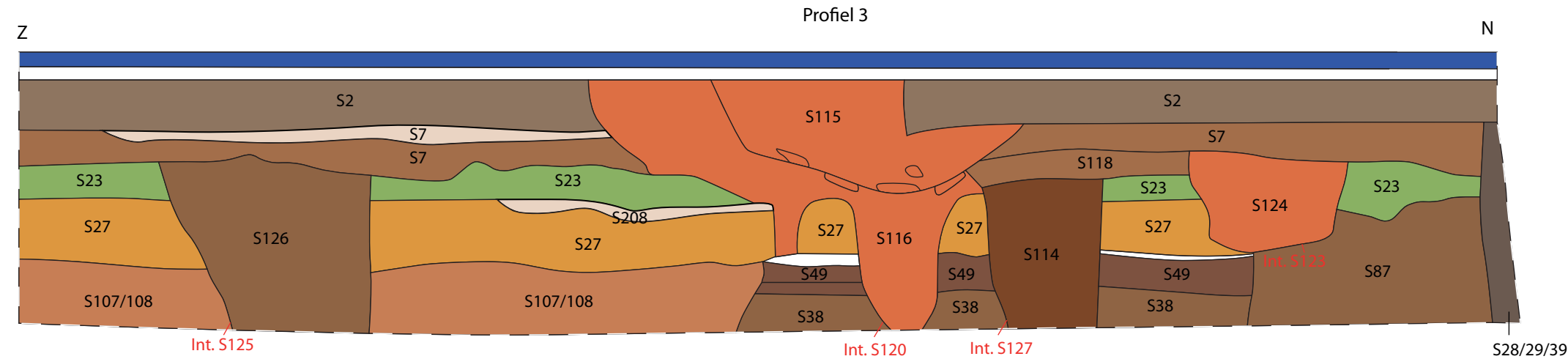
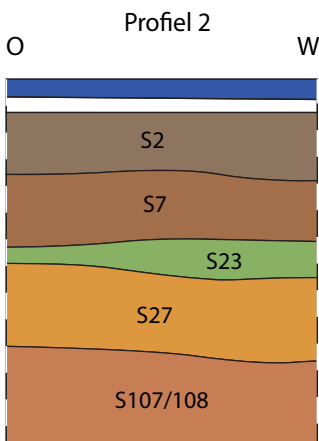
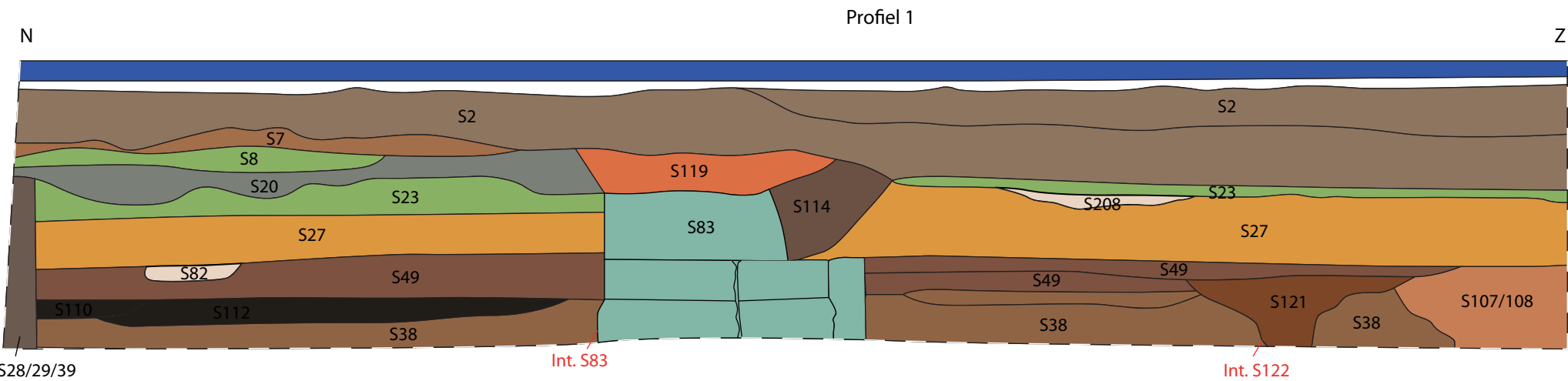
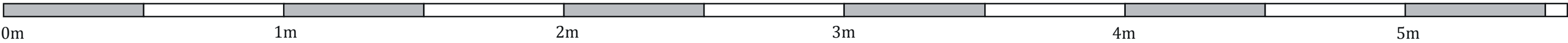
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 20
Sleuf 2 - profielen

- natuursteen (veldsteen)
- mortel vloerniveau
- grijsgroen zand
- leempakket
- houtschoolrijke laag
- puinige vulling

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

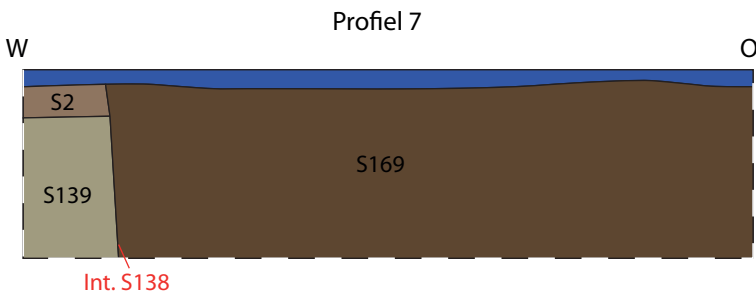
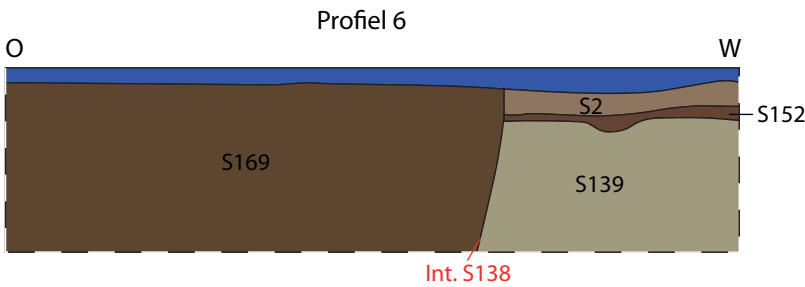
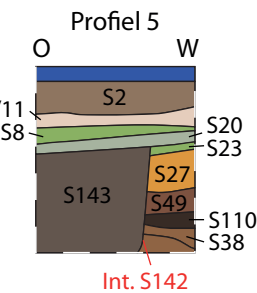
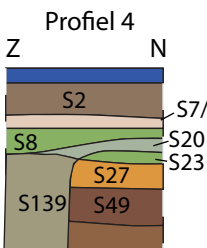
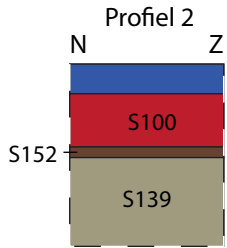
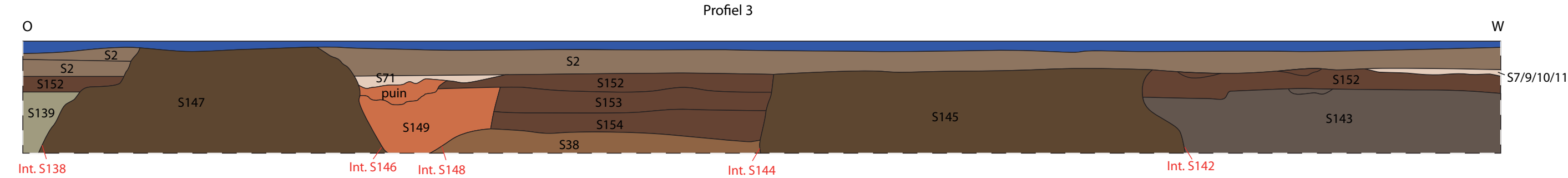
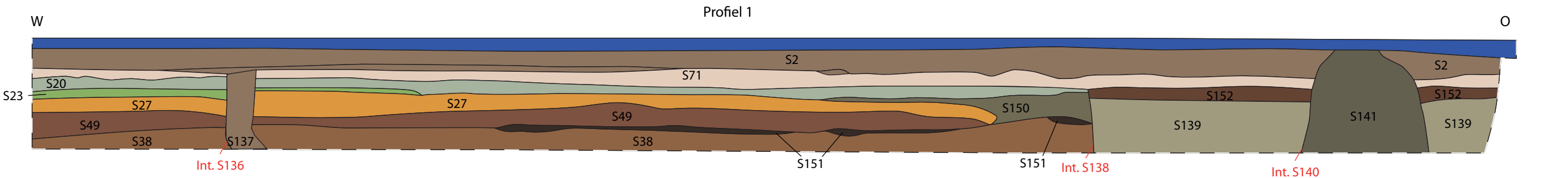
Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 21
Sleuf 3 - profielen

- kalkmortel vloerniveau
- houtscoolrijk pakket
- grijsgroen zand
- puinige vulling
- leempakket

Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

Bijlage 22
Sleuf 4 - profiel

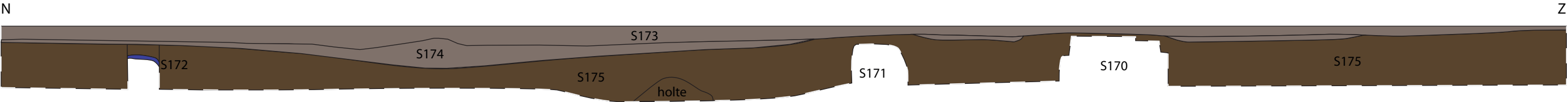
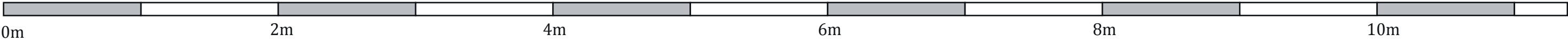
vloer tegels

vrij puinig pakket (S2)

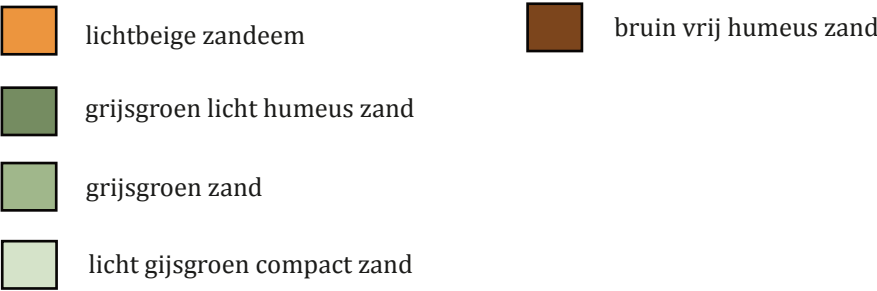
Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

Archeologische Opgraving
Sint-Martens-Lennik
Sint-Martinuskerk

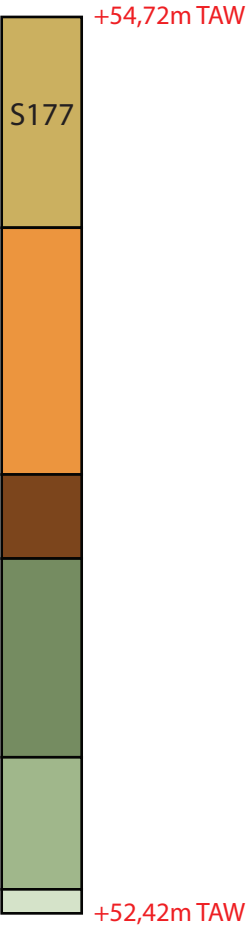
Bijlage 24
Boringen

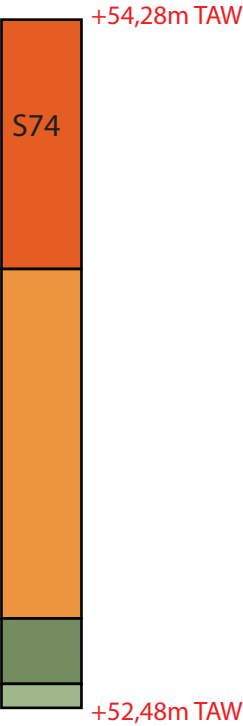
Verg.nr. 2015/341

Monument
Vandekerckhove

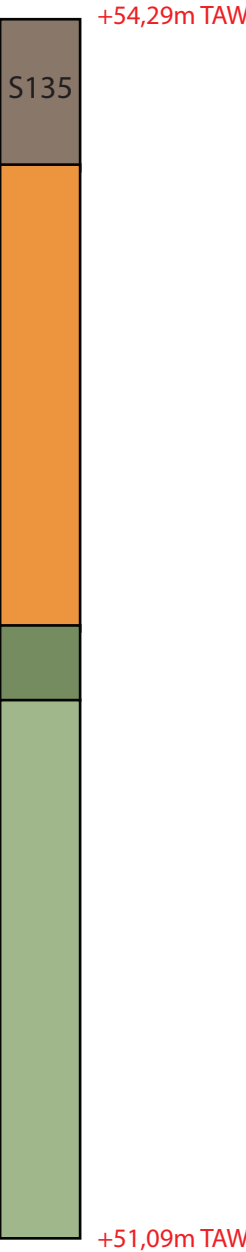
Boring 1

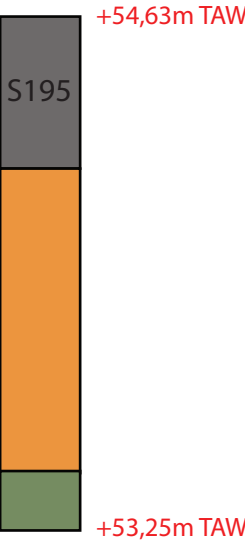
Boring 2

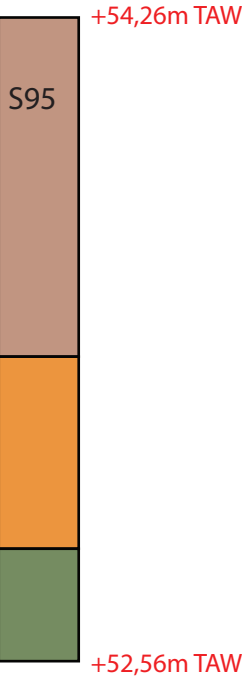
Boring 3

Boring 4

Boring 5

Boring 6

